

UŞAK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

UŞAK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

CİLT/VOLUME: 18, SAYI/ISSUE: 1
HAZİRAN/JUNE 2025
E-ISSN: 2651-4672

e-ISSN: 2651-4672

UŞAK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
UŞAK, TÜRKİYE

USAH UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume:18 Yıl/Year: 2025

Sayı/Issue:1 Haziran/June: 2025

İmtiyaz Sahibi

Uşak Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ, Rektör

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Zekerya BATUR, Enstitü Müdürü

Baş Editör

Doç. Dr. Metin TETİK

Yardımcı Editörler

Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM
Arş. Gör. Dr. Murat SÜMER

Alan Editörleri

Prof. Dr. Murat HİŞMANOĞLU
Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM
Doç. Dr. Beyhan PAMUK
Doç. Dr. Emre Vadi BALCI
Doç. Dr. İncilay SAVAŞ
Doç. Dr. Mahmut AVCI
Doç. Dr. Metin TETİK
Doç. Dr. Murat AYDIN
Doç. Dr. Seval KOÇAK
Arş. Gör. Dr. Gamzegül TETİK
Arş. Gör. Dr. Murat SÜMER

Dil Editörü

Öğr. Gör. Dr. Emine Tuğbanur CİĞEROĞLU

Redaktör

Arş. Gör. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Dr. Gülbike YILDIRIM

Dizinlenme

Ebscohost

SOBIAD

Türk Eğitim Endeksi

Araştırmax-Scientific Publication Index

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Aykut LENDER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Ahmet Eren YILDIRIM, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Doç. Dr. Metin TETİK, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Murat AYDIN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Araş. Gör. Dr. Murat SÜMER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Aykut LENDER, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Erhan ADA, Yaşar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hasan Engin ŞENER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mine ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet İVRENDİ, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Reşat CEYLAN, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ayşegül TAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ersan ERSOY, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Nesrin ADA, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Alessio MONETA, Pisa Üniversitesi, İtalya

Doç. Dr. Ercan ÖZEN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hakan Boz, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Dr. David Vaněček, Masaryk Üniversitesi, Çekya

Haziran 2025 Hakem Kurulu

Prof. Dr. Filiz ÇOLAK-Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR-Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DENİZ-Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KARABULUT-Adıyaman Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Gücenme GENÇOĞLU-Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Füsün ÇELEBİ BOZ-Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Nermin Zahide AYDIN-Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erhan SOLMAZ-Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hande Seher DEMİR-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Melih ÖZDEMİR-Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şükrü TÜRKÖZ-Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Adres: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Privilege Holder

On Behalf of Uşak University
Prof. Dr. Ekrem SAVAŞ, Rector

Publisher and Editor in Chief

On Behalf of Usak University Institute of Graduate Studies
Prof. Zekerya BATUR, Director of Institute

Editor in-Chief

Assoc. Prof. Metin TETİK

Associate Editors

Assoc. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM
Res. Asst. Dr. Murat SÜMER

Field Editors

Prof. Murat HİŞMANOĞLU
Assoc. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM
Assoc. Prof. Beyhan PAMUK

Assoc. Prof. Emre Vadi BALCI

Assoc. Prof. İncilay SAVAŞ

Assoc. Prof. Mahmut AVCI

Assoc. Prof. Metin TETİK

Assoc Prof. Murat AYDIN

Assoc. Prof. Seval KOÇAK

Res. Asst. Dr. Gamzegül TETİK

Res. Asst. Dr. Murat SÜMER

Language Editor

Lecturer Dr. Emine Tuğbanur CİĞEROĞLU

Reductor

Res. Asst. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Layout Editor

Res. Asst. Dr. Gülbike YILDIRIM

Indexing

Ebscohost

SOBIAD

Türk Eğitim İndeksi

Araştırmamax-Scientific Publication Index

Publication Board

Prof. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope University, İtalya

Prof. Aykut LENDER, Ege University, Türkiye

Prof. Reşat CEYLAN, Pamukkale University, Türkiye

Assoc. Prof. Ahmet Eren YILDIRIM, Uşak University, Türkiye

Assoc. Prof. Alessio MONETA, Pisa University, İtalya

Assoc. Prof. Metin TETİK, Uşak University, Türkiye

Assoc. Prof. Murat AYDIN, Uşak University, Türkiye

Assoc. Prof. Umut UYAR, Pamukkale University, Türkiye

Res. Asst. Dr. Murat SÜMER, Uşak University, Türkiye

Advisory Board

Prof. Alessandro SAPIO, Napoli Parthenope University, İtaly
Prof. Aykut LENDER, Ege University, Türkiye
Prof. Erhan ADA, Yaşar University, Türkiye
Prof. Hasan Engin ŞENER, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye
Prof. Mine ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe University, Türkiye
Prof. Mehmet İVRENDİ, Pamukkale University, Türkiye
Prof. Reşat CEYLAN, Pamukkale University, Türkiye
Prof. Ayşegül TAŞ, Uşak University, Türkiye
Prof. Ercan ÖZEN, Uşak University, Türkiye
Prof. Ersan ERSOY, Uşak University, Türkiye
Prof. Mehmet Hilmi ÖZKAYA, Uşak University, Türkiye
Prof. Nesrin ADA, Uşak University, Türkiye
Assoc. Prof. Alessio MONETA, Pisa University, İtaly
Assoc. Prof. Hakan Boz, Uşak University, Türkiye
Assoc. Prof. Umut UYAR, Pamukkale University, Türkiye
Dr. David Vaněček, Masaryk University, Czechia

June - 2025 Referee Board

Prof. Filiz ÇOLAK-Uşak University
Prof. İbrahim Etem ÇAKIR-Atatürk University
Prof. Mehmet DENİZ-Uşak University
Prof. Mehtap ÖZDEĞER-İstanbul University
Prof. Mustafa KARABULUT-Adıyaman University
Prof. Ümit Gücenme GENÇOĞLU-Bursa Uludağ University
Prof. Yıldız AYANOĞLU-Ankara Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. Füsun ÇELEBİ BOZ-Sakarya Uygulamalı Bilimler University
Assoc. Prof. Nermin Zahide AYDIN-Kilis 7 Aralık University
Assist. Prof. Erhan SOLMAZ-Uşak University
Assist. Prof. Hande Seher DEMİR-Ankara Hacı Bayram Veli University
Assist. Prof. Hüseyin Melih ÖZDEMİR-Marmara University
Assist. Prof. Şükrü TÜRKÖZ-Niğde Ömer Halisdemir University

Address: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Editörden

İnsan ve toplumu ilgilendiren konular sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Kısacası sosyal bilimler dünyanın ve yaşamın insani ve toplumsal yönlerini inceleyen bir anlayışı barındırmaktadır. Geçmişimizi öğrenmek için Tarih'e, içinde yaşadığımız mekân ve doğa için Coğrafya'ya, toplumsal yapı ve değerlerimizi öğrenmek için Sosyoloji'ye ihtiyaç duyarız. Bu haliyle sosyal bilimler bütün bölümleri ile merkezinde insanın olduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek bilim dallarını barındırmaktadır.

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak 18 yıldır sosyal bilimler alanındaki çalışmaları bilim dünyasına ve toplum hizmetine kazandırmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Haziran – Aralık) e-dergi formatında yayımlanan ulusal hakemli dergimizde Tarih, Edebiyat, Coğrafya, Arkeoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Sanat Tarihi, Eğitim, Eğitim Bilimleri, İngiliz Dili ve Edebiyatı, İktisat, Maliye, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri, İşletme ve Güzel Sanatlar gibi sosyal bilimler alanında yazılan Türkçe ve İngilizce özgün/çeviri makalelere yer verilmektedir. Dergimizin Haziran 2025 sayısında 5 özgün makale yer almaktadır.

Bilimsel çalışmalarıyla, bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan makale yazarlarına, makaleleri inceleyerek hakemlik yapan değerli akademisyenlere, yayın kuruluna ve yayın aşamasında emeği geçenlere teşekkür ediyoruz. Sonraki sayılarda tekrar buluşmak dileğiyle...

Doç. Dr. Metin TETİK

Baş Editör

İçindekiler/Contents

Yücel Özdemir	Uşak merkeze bağlı Çamyuva Köyü'nün tarihçesi ve kurtuluş savaşındaki yeri <i>History of Çamyuva Village, affiliated to Uşak Center and its place in the war of independence</i>	1-13
Süleyman Temiz	ASEAN Yolu: Nedir ve ne değildir? <i>The ASEAN Way: What is and what is not?</i>	14-25
Yakup Oflar	Milletvekilleri konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi (1993-2024) <i>Analyses of postgraduate theses on members of parliament (1993-2024)</i>	26-43
Ahmet Yılmaz	İlhan Berk'in İstanbul'u ile Louis Aragon'un Paris'inde metinlerarasılık: şehrin kitabını yazmak <i>Intertextuality in İlhan Berk's Istanbul and Louis Aragon's Paris: Writing the book of the city</i>	44-53
Sevim Yaman Güçlü Kemal Özdemir	Ertelenmiş Vergi Varlığı/Yükümlülüğü: BİST 100 İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Uygulama <i>Deferred Tax Asset/Liability: An Application on BİST 100 Manufacturing Industry Companies</i>	54-64
Aykut Kaya Selahattin Polat	Kütahya ve Uşak illerinde iklim değişikliğinin gelecekteki etkilerinin iklim senaryoları ile analiz edilmesi <i>Analysis of future effects of climate change in Kütahya and Uşak provinces with climate scenarios</i>	65-76

Araştırma Makalesi

Uşak merkeze bağlı Çamyuva Köyü'nün tarihçesi ve kurtuluş savaşındaki yeri

History of Çamyuva Village, affiliated to Uşak Center and its place in the war of independence

Yücel Özdemir¹

Makale Bilgisi

Alındı: 07.10.2024
Düzeltildi: 23.12.2024
Kabul Edildi: 09.04.2025
Yayımlandı: 30.06.2025

Öz

Çamyuva Köyü'nün yerleşim yeri olarak tarihi, Türklerin bölgeye ulaşmasından çok öncesine dayanmaktadır. Nitekim Türk toplumuna ait olmayan eski taş yapı, sütun ve mezar gibi kalıntılar bu durumu doğrulamaktadır. Türklerin bölgeye ulaşmasıyla ve özellikle Osmanlı Devleti'nin hakimiyetiyle uzun süreli ve istikrarlı bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Çamyuva Köyü'nün geçmişiyle ilgili özellikle tahrir defterleri, nüfus kayıtları ve temettuat kayıtları önemli bilgiler sunmaktadır. Bundan başka bazı ayrıntılı bilgiler Yunan işgali sırasındaki olayları anlatan askeri rapor ve kayıtlara dayanmaktadır. Yunan ordusu, Büyük Taarruz sonucunda başlattığı geri çekilme hareketini Çamyuva Köyü'ne kadar sürdürebilmiş ve burada teslim olmuştur. Bu durum Yunan ordusunu esir eden Türk birlik komutanlarının raporlarında ve Yunan ordusu başkomutanı Trikopis'in kendi hatıralarında ifade edilmiştir. Çamyuva Köyü'nün böyle önemli tarihi olaylara sahne olmasına rağmen akademik çalışmalarda çok az isminin geçmesi ilginç bir durumdur. Bu çalışmayla hem köyün bu olaylardaki tarihi önemi, hem de Yunan ordusu ve Trikopis'in teslim olmasıyla ilgili mekansal tartışmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çamyuva Köyü, Mingırap, Kurtuluş Savaşı, Yunan İşgali, Trikopis

Article Information

Received: 07.10.2024
Revised: 23.12.2024
Accepted: 09.04.2025
Published Online: 30.06.2025

Abstract

The history of Çamyuva Village as a settlement dates back to before the arrival of the Turks. In fact, the ruins such as old stone structures, columns and graves that do not belong to the Turks confirm this situation. A stable period began with the Ottoman Empire's dominance in the region. During this period, especially the census books, population records and dividend records contain important information about the history of Çamyuva Village. Some other detailed information is based on military reports and records during the Greek occupation. The Greek army, while retreating as a result of the "Büyük Taarruz", reached Çamyuva Village and surrendered there. This situation is expressed in the reports of the Turkish unit commanders who captured the Greek army and in the memoirs of the Greek army commander-in-chief Trikopis. It is interesting that Çamyuva Village is rarely mentioned in academic studies despite being the scene of such important historical events. This study attempts to explain both the historical importance of the village in these events and the spatial discussions regarding the surrender of the Greek army and Trikopis.

Keywords: Çamyuva Village, Mingırap, War of Independence, Greek Occupation, Trikopis.

Giriş

¹Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk, yucel.ozdemir@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2046-5158

Citation/Atf: Özdemir, Y. (2025). Uşak Merkezi Bağlı Çamyuva Köyü'nün Tarihçesi ve Kurtuluş Savaşındaki Yeri. *Uşak Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 1-13. <https://doi.org/10.29217/usaksosbil.1562890>

Anadolu coğrafyası, ilk çağlardan itibaren insan yerleşimine sahne olması bakımından önemli tarihi ve kültürel zenginlikler barındırmaktadır. Küçük veya büyük her yerleşim yerinde bu gerçeği görmek mümkündür. Bu bakımdan Anadolu'nun her karışını ne kadar araştırsak, binlerce yıllık tarihi ve kültürel miras karşısında yetersiz kalacaktır. Batı Anadolu'da yer alan Uşak şehri, Lidyalılardan itibaren yerleşim yeri olarak kullanılmış ve mirasını günümüze aktarmıştır. Tarihi süreç içerisinde özellikle Bizans ve Osmanlı etkisi Uşak'ın tarihi mirasını şekillendirmiştir. Bu gerçeğe mercek tutmak adına şehrin kırsal bölgelerin geçmişine bakmak faydalı olacaktır. Uşak Merkez'e bağlı Çamyuva Köyü, yazılı ve yazısız tarihi kaynaklarıyla şehrin geçmişini aydınlatacak belge ve bulgulara sahip olduğu gibi köyün kendine has mirası ve hikayesini anlatan henüz incelenmemiş veriler de barındırmaktadır. Bu çalışmada ilk defa gün yüzüne çıkartılan tarihi belgeler ve bulgularla Çamyuva Köyü'nün geçmişi araştırılırken, elde edilen bilgilerin sadece yerleşim yerinin kendisine değil içinde bulunduğu şehir ve hatta coğrafyaya dair önemli noktalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çalışma konusunu oluşturan yerleşim yeriyle ilgili güncel ya da tarihsel anlamda çok az bilimsel kaynak bulunmaktadır. Ülkemizde kırsal bölgelerde nüfusun bitme noktasına gelmesiyle birlikte bu yerleşimlere olan ilgi giderek azalmaktadır. Ancak henüz yarım yüzyıl öncesinde nüfusun çoğunluğunun köylerde yaşadığı düşünüldüğünde bu bölgelerin bilimsel araştırma konuları bakımından tarihi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve hatta siyasal anlamda nasıl bir potansiyel taşıdığı görülebilir. Bu düşüncelerle ele alınan Çamyuva Köyü, çalışmada Türk-İslam medeniyeti öncesi ve sonrası olarak iki ayrı süreçte incelenmiştir. Türk-İslam medeniyeti öncesi kaynaklar yazılı belge şeklinde değildir. Çeşitli mezar taşları, bina parçaları ya da taşınır kalıntılar köyün çok eski dönemlerden beri yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Bunlar çalışmada yüzeysel olarak ortaya konulsa da aynı zamanda sonraki bilimsel çalışmalar açısından bir işaret taşı niteliği taşımaktadır. Türk-İslam medeniyeti sonrası ise özellikle Osmanlı dönemiyle ilgili önemli yazılı belgeler bulunmaktadır. Osmanlı'daki resmi arşiv geleneği sayesinde arazi, vergi ve nüfusla ilgili kayıtlar Çamyuva Köyü hakkında da tutulmuş ve köyün yaklaşık 500 yıllık geçmişine dair somut veriler elde etmemizi sağlamıştır. Bunlardan bazıları, arazi kayıtları gibi, inceleme konusu edilerek aydınlatılmış, nüfus ve yakın dönem vergi kayıtları gibi bazıları ise Devlet arşivlerinde yer almakla birlikte çeviri ve bilimsel araştırma konusu edilmemiştir. Köyün Kurtuluş Savaşı dönemindeki askeri kayıtları, kalıntıları ve önemli figürlerin hatıratlarındaki geçmişi ise hiç incelenmemiştir. Bu çalışma bu eksikliği gidermeye yönelik olarak ortaya konulmuştur.

Uşak Merkez'e bağlı Çamyuva Köyü hakkında her ne kadar bahsedilen yazılı belge ve kalıntı niteliğinde tarihi kaynaklar birincil derecede önem arz etse de bunların sözlü kaynaklarla, diğer bir deyişle yerleşim yerinin toplumsal hafızasıyla desteklenmesi gerekmektedir. Bu amaçla yerleşim yerinde ikamet eden köy sakinleriyle doğrudan görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Bu görüşmelerde özellikle köyün ileri yaşı sakinleri dinlenilmeye çalışılmıştır. Nitekim ulaşılan bazı sözlü bilgilerden köyde Türk-İslam medeniyeti öncesine ait bazı tarihi eserlerin ve Kurtuluş Savaşı dönemine ait bazı kalıntıların bulunduğu, ancak bunların ya kaybolduğu ya da yasa dışı işlemlere konu olduğu çıkarılmaktadır. Çalışmada bunlara, somut kanıtlarla desteklenmediği için az değinilmiş, ancak yazılı kaynaklarla örtüştüğü ölçüde yer verilmiş ve ufuk açıcı yorumlar getirilmiştir. Bunun yanında bu kişilerden köyün güncel durumunu anlamaya yarayan önemli anekdotlar alınmıştır. İfade edilen sözlü kaynaklar, yazılı kaynaklar ve yazılı olmayan diğer kaynaklar eşliğinde çalışmada; Uşak Merkez'e bağlı Çamyuva Köyü hakkında hem ilk defa ulaşılan tarihi gerçekler ortaya konulmuş hem de çok fazla inceleme konusu edilmemesinden kaynaklanan bazı bilgi yanlışlıkları düzeltilmeye çalışılmıştır.

1. Çamyuva Köyü Hakkında Genel Bilgiler ve Köyün Eski İsmi Tarihi Metin İncelemelerinde Oluşturduğu Sorunlar

Günümüzde Çamyuva Köyü, Uşak Merkez'e bağlı bir yerleşim yeri olup kendisine bağlı Şihhasan isminde bir mahallesiyle kamu tüzel kişiliğine sahip şekilde teşkilatlanmıştır. Uşak Merkez'e 20 kilometre mesafededir. Elma Dağı'nın doğu eteklerinde kurulu olan köy, ormanlarla çevrili ve bol su kaynaklarına sahip olmasına karşın engebeli bir araziye sahiptir. Köyün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Nüfus 450 ila 500 civarındadır. Yerleşim yeri sürekli nüfus kaybı yaşamakta ve yaşlı nüfus oranında artış hızlanmaktadır. Köyün mahallesi konumundaki Şihhasan, Uşak İl Özel İdaresi'nin projeleri kapsamında Kültür Köyü ilan edilmiştir. Yerleşim yeri eski yapı estetik konutları ile dikkat çekmektedir. Günümüzde Şihhasan Mahallesi'nde birkaç kişilik yerleşik nüfus bulunmaktadır. Şihhasan Mahallesi Çamyuva Köyü'ne 3 kilometre mesafededir.

Herhangi bir kişi, yer ya da olayla ilgili bilimsel bir araştırma ya da literatür taraması yapabilmeyi kolaylaştıran en önemli etken o şeyin belirli bir kavramla ifade edilmesidir. Ancak Çamyuva Köyü'nün ismi Uşak'ın diğer birçok köyünün aksine Osmanlı dönemindeki ismiyle aynı kalmamış ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 2. maddesi çerçevesinde İçişleri Bakanlığı'nın 28.09.1961 tarihli onayıyla değişikliğe uğramıştır. Bunun yanında Çamyuva Köyü'nün Cumhuriyet döneminden önceki ismi olan "Mıngırab", Osmanlı dönemi hukuki metinlerinde ve bu dönemi inceleyen çeşitli bilimsel çalışmalarda sürekli farklı şekilde telaffuz edilmiştir. Bu da bu köyün belgelerini ve tarihini öğrenme konusunda çeşitli zorluklar oluşturmaktadır.

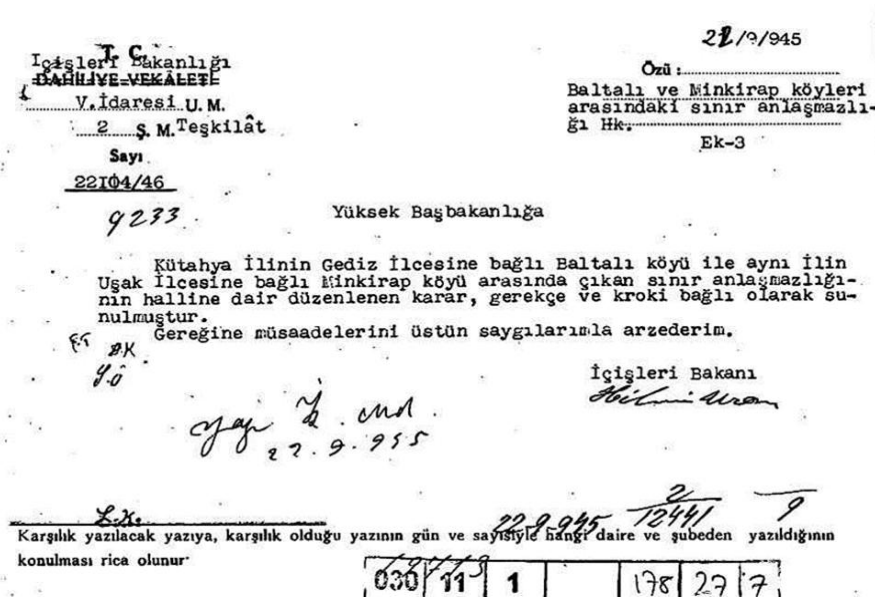
Bazı örneklerle sorun daha iyi anlaşılacaktır. Uşak'ın 1545 tarihli tahrir defteri incelemelerinde "Mıngırab" (Özdeğer, 2001, 492.) olarak ifade edilen köy, 1676 tarihli avarız defteri incelemelerinde "Melfereb" (Çakır, 2010: 42), 1838 tarihli idari taksimat incelemelerinde "Murgrap" (Doğru, 2001: 228), 1898 yılındaki diğer idari taksimat

incelemelerinde “Munkarib” (Çakmak, 2011: 52), 1908 tarihli Alman haritacılık çalışmalarında “Munga Arap” (“Alman Haritacılık Çalışmaları,” 1846), 1909 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salname-i Resmîyesi çalışmalarına göre “Munkirap” (Tutsak, 1994: 322), Genelkurmay’ın Kurtuluş Savaşı hakkında yayınladığı 1922 yılındaki askeri raporlarda “Minkirap” (ATASE, 1995: 75), aynı tarihte Uşak’ta bulunan Fahri Belen’in hatıralarında “Minkrip” (Belen, 1973: 215), 1928 yılındaki İçişleri Bakanlığının idari taksimat hakkında yayınında “Mouncarabe/Mingirab” (Dahiliye Vekaleti, 1928: 901), 1945 tarihli İçişleri Bakanlığı yazısında “Minkirap”² olarak ifade edilmiştir.

Sorunu daha karmaşık hale getiren diğer bir nokta, Osmanlı dönemi bazı hukuki metinlerinde köyün isminin resmi görevlilerce de farklı yazılmış olmasıdır. Nitekim 1833 tarihli nüfus defterlerinde (BOA.NFS.d.011645, 1833: 483) ve 1845 tarihli temettuat defterlerinde (BOA.ML.VRD.TMT.d.09504, 1845: 1-13) “Malkarab” olarak telaffuz edilebilecek şekilde “l”(lam) harfiyle kaydedilen köy, köy arazileri için düzenlenen son dönem Osmanlı tapu senetlerinde “n”(nun) harfiyle kaydedilmiştir³. Burada kayıt tutmakla görevli memurların köyün isminin normal “n” harfi ile değil eski Türkçeden gelen “ñ” sesiyle⁴ telaffuz edilmesinden kaynaklanan bir hataya düştüklerini düşünmek yanlış olmayacaktır. Nitekim genizden çıkarılan, kapanmalı damak ünsüzü olarak ifade edilen seslerle de ilişkili olduğu ve birden fazla kullanımının bulunduğu ifade edilen bu ses (Çağatay, 1954: 30), bu haliyle yanlış telaffuz edilmeye ya da yanlış anlaşılmaya müsaittir.

Sonuç olarak Osmanlıca alfabede “kaf-ı nuni ya da nazal n” olarak isimlendirilen sesle yazılması daha doğru olabileceken köyün ismi bazı yerlerde “Malkarab”a bazı yerlerde “Mingirab”a karşılık gelecek şekilde kaydedilmiştir. Kesin bilgi bulunmama ile birlikte köyün isminin çok fazla yoksulluk görmesi sonucunda “Bin Garip” yakıştırmasından geldiğinin çokça aktarılması⁵, değiştirilmeden önce en son “Mingirap” olarak resmi evraka yansımış bulunması ve en önemlisi köy sakinlerince hala bu şekilde telaffuz ediliyor olmasından dolayı belge taramalarında en doğru kullanımının ve telaffuzunun bu şekilde olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Neyse ki yakın dönemde “Çamyuva Köyü” haline getirilen “Mingirap”, tarihi ve sosyolojisini gölgelemek pahasına isim karışıklıklarından kurtarılmıştır...⁶

Resim 1: Çamyuva Köyünün Eski İsmi Farklı Yazılışlarından Birini Gösteren Belge

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Resim 2: Osmanlı'nın Son Döneminde Bir Tarlaya Ait Tapu (Tablonun Üstte Soldan İkinci Bölmesinde Köyün İsmi “Mingirab” Olarak Kaydedilmiştir)

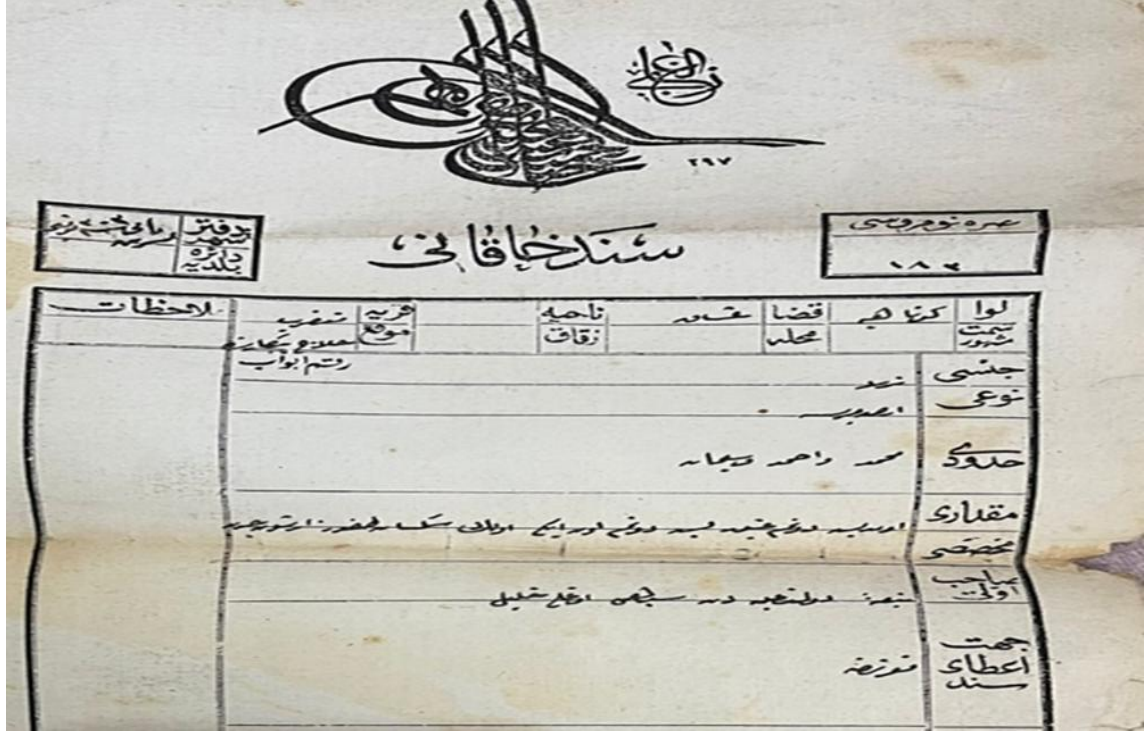
² Bkz. Resim 1.

³ Resim 2’de görülebileceği gibi köy, “Kütahya Livası’nın Uşak Kazası’na bağlı Mingirab Karyesi” olarak kaydedilmiştir.

⁴ Kelimelerin hem kök ve tabanlarında hem de eklerinde korunan bu ses, özellikle “nerelisin”, “senin”, “goñşu”, “yediñ” gibi kullanım örnekleriyle Uşak ili ağızlarının ortak karakteristik özelliklerini göstermektedir, (Gülsevin, 2001: 68).

⁵ 1943 doğumlu köy sakinlerinden Osman Eseoğlu ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 07.08.2024; 1956 doğumlu köy sakinlerinden Cemile Açar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 22.07.2024; Bunun dışında köyün isminin, Kütahya’dan gelen bir karı-kocanın tek bir binek hayvanına sahip olmalarına rağmen sırayla bu hayvanı kullanmalarından hareketle birbirlerine “in garip”-“bin garip” diye diye köyün bulunduğu yere geldikleri ve isminin buradan doğduğunu anlatan efsaneler de bulunmaktadır, (Çelik, 2022: 334).

⁶ Uşak’ta bulunan diğer benzer “Çamsu” ve “Çamyazı” gibi köy isimleri yanında Çamyuva ismi de köyün coğrafyası dışındaki karakteristik özellikleriyle ve geçmişiyle çok fazla uyum taşımamaktadır.

Kaynak: 1945 doğumlu köy sakinlerinden Tahsin Özdemir'e ait tapu, görüşme tarihi; 03.08.2024.

2. Çamyuva Köyü'nün Tarihçesi

2.1. Türk-İslam Medeniyeti Öncesi

Türk-İslam etkisi öncesi Çamyuva Köyü'nün bulunduğu Uşak ve çevresi, yoğun yerleşimlere sahne olmuştur. Bölge, milattan önceki dönemlerde Hitit ve Frig etkisinden sonra Lidya medeniyetinin kontrolü altında kalmış, sonrasında sırasıyla Pers ve Bergama medeniyetlerini görmüş, Selçuklu kontrolüne geçene kadar uzun bir süre Roma İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir. Bunlar arasında özellikle Lidya ve Roma etkisi ön plana çıkmaktadır. Nitekim Lidyalılar tarafından Kral Yolu üzerine yapılan kemerli Clandras Köprüsü ve Lidya kralı Kroisos'a isnat edilen Karun Hazine (Kaya, 2020: 136) ile Roma ve Bizans döneminde kullanılan Akmonia ve Blaundus gibi antik şehirler Türk-İslam etkisi öncesi Uşak'taki önemli örnekler arasında yer alır. Uşak Merkez'e bağlı bazı köylerin eski isimlerine bakıldığında da bu çevrede Türk-İslam etkisi öncesi yerleşimlerin yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Merkez çevresindeki yerleşim yerlerinden olan ve 15.-16. yüzyıllardaki kayıtlarda "Cemaat-i Kefere-i Göbek"⁷, "Akkilise"⁸, Kalpak Kilise (Akgül, 1988: 26) ve "Kafirviran" gibi isimler taşıyan köyler (Özdeğer, 2001: 500) bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Uşak'ın medeniyetlerin geçiş noktasında yer alması ve çevre köylerde antik yerleşimler kurulmasından hareketle Çamyuva Köyü'nün de bu tür yerleşimlere ait izler taşıdığını söylemek zor olmayacaktır. Her ne kadar ilgili dönemlerin şartlarında şehre yakın sayılmasa da köy hakkında genel bilgiler bölümünde ifade edildiği gibi iklim ve su kaynakları bakımından yerleşik hayatı kolaylaştıran avantajları, antik dönemlerde de yerleşim yeri olarak varlık göstermesine olanak sağlamıştır. Özellikle Göltepesi Mevkisi'nde Türk-İslam etkisi öncesine ait olduğu düşünülen çeşitli sikkeler, heykeller ya da lahit gibi kalıntıların ortaya çıktığı bilinmektedir⁹.

Bazı taş yapılar ise köyde kullanılmak üzere bu mevkiden taşınmıştır. Bu taşlardan, bir evin duvarında kullanılan ve üzerinde öküz başı ile insan figürü olan bir parça¹⁰ ile bir ambarın basamak taşı olarak kullanılan, üzerinde halka ve çizgiler bulunan bir sütun taşı¹¹ dikkate değerdir. Yine Göltepesi Mevkisi'ne çok yakın konumlanan köy mezarlığının çevresinin "Maşat Ardı" olarak bilinmesi¹², maşat kelimesinin anlamlarından birinin "müslüman olmayan kişilere ait mezarlık" olması göz önüne alındığında ilginç bir ayrıntı olarak karşımıza

⁷ Bugünkü Ulubey ilçesinde bulunan yerleşim yerinde 1520 tarihinde 25 nefer müslüman olmayan unsur sayılmıştır, (Gökçe, 2001: 216).

⁸ Günümüzde Uşak Merkez'e bağlı mahalle statüsünde olan yerleşim yerinin adı daha sonra sırasıyla Akse ve Çevreköy olarak değişmiştir, (Köy Envanter Etütlerine Göre Uşak, 1965: 159).

⁹ 1943 doğumlu köy sakinlerinden Hidayet Işık ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 01.08.2024.

¹⁰ Bkz. Resim 3.

¹¹ Bkz. Resim 4.

¹² 1933 doğumlu köy sakinlerinden Mehmet Ali Sayar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 01.08.2024.

çıkılmaktadır. Bu bakımdan köy mezarlığının ya da çevresinin Türk-İslam toplumu öncesinde de mezarlık olarak kullanılıyor olması olasıdır.

Resim 3: Bir evin duvar taşı olarak kullanılan parça

Kaynak: 1943 doğumlu köy sakinlerinden Osman Eseoğlu ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 07.08.2024.

Resim 4: Bir ambarın basamak taşı olarak kullanılan sütun taşı

Kaynak: 1956 doğumlu köy sakinlerinden Cemile Açar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 22.07.2024.

2.2. Türk-İslam Medeniyeti Sonrası ve Osmanlı Dönemi

Çamyuva Köyü'nün içinde bulunduğu Uşak ve çevresi 12. yüzyılın sonlarına kadar Bizans hakimiyetinde kalmış, 13. yüzyılın başlarında kısa bir süre daha el değiştirse de esasen Selçukluların Miryokefalon Savaşı'nı kazanmasından sonra Türk hakimiyetine girmiştir. Özellikle 13. yüzyılın başından itibaren Germiyanogulları Beyliği'nin hakimiyetiyle Uşak ve çevresi gerçek bir Türk varlığı haline gelmiştir (Özdeğer, 2001: 215). Başkenti Kütahya olan Germiyanogulları Beyliği'nin tarihi aynı zamanda buranın bir kazası olan Uşak'ın da tarihi kabul edilmektedir (Özdeğer, 2001: 10). Nitekim Uşak'ta ilk Türk-İslam eserlerinin en önemlilerinden biri Germiyan

Beyi 2. Yakub zamanında yaptırılan Ulu Camidir¹³. Germiyan Beyliğinin son beyi olan 2. Yakup'un erkek çocuğu bulunmadığı için topraklarını, siyasi ilişkilerinin iyi olduğu ve akrabalık ilişkisi de bulunan, Osmanlı hanedanından 2. Murat'a vasiyet etmesinden sonra, 1429 yılından itibaren Uşak ve çevresi Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir (Çakır, 2010: 28).

Osmanlı hakimiyetinden sonra Uşak ve çevresi Anadolu eyaletine bağlı Kütahya Sancağı'nın bir kazası haline getirilmiştir¹⁴. 1513, 1520 ve 1530 yıllarındaki kayıtlarda Uşak, Kütahya Sancağı'na bağlı kaza olarak yer almaktadır (Çakır, 2010: 28). 1836'da Anadolu'nun idari yapısında yapılan değişikliklerde büyük eyaletler sisteminin kalkmasıyla Uşak ve çevresi Hüdavendigar Vilayeti'ne bağlanmıştır. 1856 tarihli Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de Uşak, Ulugöbek ve Banaz nahiyelerini içeren bir kaza olarak gösterilmiştir¹⁵ (Tutsak, 1994: 311-312). Osmanlı döneminde Uşak ve köylerinin tarihi, köklü kayıt tutma geleneğinin bir sonucu olarak belgeler üzerinden daha net takip edilebilmektedir. Nitekim 2. Bayezid döneminden itibaren mufassal tapu tahrir defterlerinde Uşak ve köyleri hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir (Akgül, 1988: 5). Çamyuva Köyü'yle ilgili bu defterlerde kayıt bulunmamaktadır¹⁶. O zamanki ismi "Mıngırab" olan Çamyuva Köyü'yle ilgili bilgilere 1545 tarihinden itibaren tahrir edilen Karahisar-ı Sahip Sancağı'nın piyade defterleri ve sonrası kayıtlarda rastlanmaktadır (Özdeğer, 2001: 354). Bu tarihten sonra 1676 tarihli avarız defterlerinde, 1833 tarihli nüfus defterlerinde ve 1845 tarihli temettuat defterlerinde köy hakkında resmi veriler oluşturulmuştur.

1545, 1560 ve 1579 tarihli piyade defteri kayıtlarında Uşak, Banaz ve Ulugöbek olarak üç nahiye şeklinde teşkilatlanan Uşak Kazası'nın Uşak Nahiyesi (Nefs-i Uşak)'nde yer alan 28 köyden biri olarak gösterilen "Mıngırab", nahiyede yer alan 91 piyade çiftliğinden ikisinin bağlı olduğu köy durumundadır. Bunun dışında köy ismi, "piyade çiftliğinin bağlı olduğu köy" olarak değilse de "eşküncünün bağlı olduğu köy" olarak 1560 ve 1579 tarihli kayıtlarda ayrıca yer almaktadır (Özdeğer, 2001: 500 vd.). 1676 tarihli avarız defterlerinde köyün, 7 "nefere" sahip olduğu kaydedilmiştir (Çakır, 2010: 42). 1833 tarihli 1645 numaralı Uşak müslim nüfus defterinde 26 hanenin sayıldığı belirtilmiştir. Sadece erkek nüfusun sayıldığı nüfus defterlerinde ilgili kişilerin fiziksel özellikleriyle birlikte doğum yılı ve yaş ayrıntıları da yer almıştır (BOA.NFS.d.011645, 1833: 483-486). Köy sakinlerinin emlak ve arazi kayıtlarının tutulduğu 1845 tarihli ve 9504 numaralı temettuat defterinde ise 23 hanenin ismi geçmiş ve bu hanelerin reislerinin meslek, arazi ve hayvanlarından elde edilen gelirler ayrıntılı bir şekilde hesaplanmıştır. Hane reislerinin bir önceki yıla ait vergilerinin de yer aldığı defterlerde mevcut yıla dair tahmini kazançlar tespit edilmiştir (BOA.ML.VRD.TMT.d.09504, 1845: 1-13). Bunun dışında 1898-1899 tarihli Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi gibi hukuki metinlerde idari teşkilatını belirten daha az ayrıntılarla köyün ismi geçmektedir¹⁷ (Çakmak, 2011: 52).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasından sonra 1919 ila 1922 yıllarını kapsayan ve çok geniş bir alanda gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı'nın batı cephesinde önemli gelişmeler olduğu yerlerden biri Uşak'ın Çamyuva (Mıngırab) Köyü olmuştur. Afyon'da Başkomutan Meydan Muharebesi'ni kaybeden Yunan orduları ve bu orduların daha sonradan başkomutanı olacak olan 1. Yunan Kolordusu komutanı Nikolaos Trikopis, bozgun halinde geri çekilirken Murat Dağı'nın kuzeyini dolanarak Kusura Deresi istikametiyle köye ulaşmıştır. Nitekim Genelkurmay'ın yayınladığı 4. Türk Kolordusu'na bağlı 23. Tümen ve 5. Kafkas Tümeni'nin askeri raporlarında "Minkarip" olarak ifade edilen köy hakkında Trikopis birliklerinin ateş gücünü son kez kullandığı ve bu köy civarında beyaz bayraklarla teslim oldukları anlaşılmaktadır (ATASE, 1995: 75 vd.).

Yine 23. Tümen'in kurmay başkanı olan Fahri Belen, hatıralarında Trikopis esir edilmeden önce tümenden bir müfrezeyi son olarak "Minkrip" (Mıngırab-Çamyuva) istikametine gönderdiklerini anlatmaktadır (Belen, 1973: 215)¹⁸. Genelkurmay'ın raporları çerçevesinde Trikopis'in kendi ifadeleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir. Tabi ki tüm bu gelişmeleri tamamlayan Çamyuva Köyünün toplumsal hafızasında yer edinen birtakım anekdotlar

¹³ Cami çeşmesindeki kitabenin çevirisinde; "Bu bina büyük padişah, Germiyan illerinin beyi Süleyman Şah oğlu Yakup Bey -Allah memleketini ebedi kılsın- zamanında zayıf ve Allah rahmetine muhtaç kulları Kavşit oğlu Hasan oğlu Muhammet tarafından 822 hicret senesinin Şaban ayında yapıldı ve suyu da geldi" denilmektedir, (Akok, 2006: 69).

¹⁴ 1451 tarihinde Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi olan Kütahya, Osmanlı Devletinin üç vilayetinden biri konumundadır. Şehzade sancağı olarak Kütahya İstanbul'a yakınlığı bakımından tahta daha kolay geçebilmek için önemli bir yerdi. Nitekim Şehzade Bayezid Kütahya'dan Ankara'ya tayinini bir türlü hazmedemeyip Şehzade Selim ile 1559 yılında Konya'da savaşmış ve yenilerek İran'a iltica etmesi sonucu öldürülmüştür. Bu olay üzerine şehzadelerin sancağa çıkma usulü kaldırılmış, sadece en büyük şehzadeye sancak verilmiştir, (Varlık, 1986: 221).

¹⁵ 1867 yılında Uşak kazasına Gediz Nahiyesi de dahildir. 1871 yılında burası Uşak'tan ayrılmıştır. İlgili nahiyelere ek Uşak Kazası'na bağlı olarak daha sonra 1907 yılında Karahallı Köyü, 1914 yılında Sivashlı Köyü nahiye haline getirilmiştir, (Çakmak, 2011: 50).

¹⁶ Bununla birlikte defterlerde okunamayan yerleşim yeri isimlerinden birinin köye ait olma ihtimalini de gözden kaçırmamak gerekir.

¹⁷ Arazi ve idari taksimat belgeleri dışında köyle ilgili çok fazla resmi veri bulunmamaktadır. Örneğin mahkeme kayıtları niteliğindeki yakın dönem şerhiye sicillerinde bile köye ait uyuşmazlıklara rastlanmamaktadır, (Küçük, 2019: 25); Bunda köyün coğrafi özellikleri bölümünde bahsedildiği gibi şehir merkezine nispeten uzak olmasının etkisi de bulunabilir.

¹⁸ Son aşamada Trikopis'in askerlerine emirlerini dinlemediğini, üzüntüyle top ve tüfeklerin imhasını emrettiğini ve subaylarının askerlerin takındığı tavrı belirten bir raporu kendisine verdiklerini aktardığı bilinmektedir, (Altıntaş, 2011: 373).

da yer almaktadır. Özellikle Türk ordusunun geldiğini zannederek köy sakinlerinin erzak toplaması, ancak gelen birliklerin düşman askeri çıkması bunlardan bir tanesidir¹⁹.

3. Kurtuluş Savaşı Dönemi

3.1. Yunan Ordusunun İşgal Sürecinde Çamyuva Köyü'nde Yaşananlar

Birinci Dünya Savaşı sonrası yenilen Osmanlı Devleti'nden kalan mirastan kendine pay almaya çalışan Yunanlılar, Batı Anadolu'da ilerlerken Uşak'ı da iki yıl boyunca işgal altında tutmuşlardır. Bu dönemde Yunan ordusunun çeşitli kolları hem ilerlerken hem de geri çekilirken Çamyuva Köyü'nden geçmiştir. Yunan ordusunun ilerlemesiyle ilgili ülkenin içinde bulunduğu kaostan ötürü ayrıntılı yazılı kaynaklara ulaşmak mümkün olmamaktadır. Kısıtlı bilgilere göre Yunan ordusunun ilerlemesi sırasında Uşak'ta Yarbey İzzettin Bey (İzzettin Çalışlar) komutasında Türk 23. Tümen ve Çerkes Ethem'in Simav'daki seyyar kuvvetlerinden ayrılan takviyeler bulunmaktadır²⁰. Ancak Yunanlıların 29 Ağustos 1920 tarihinde 23. Tümen'i güneyden kuşatıp merkezden yarmasıyla Türk birlikleri Dumlupınar mevzilerine çekilmek zorunda kalmıştır (Belen, 1973: 215). Bu noktada köy sakinlerinin ileri yaşı aile üyelerinin aktardıkları üzerinden, işgal sırasında köylülerin büyük bir panik halinde Kusura Deresine doğru kaçtıkları ve ormanlık alanlarda gizlendikleri anlaşılmaktadır. Kurtarabildikleri eşyaları yine ormanlık alanlarda sakladıkları da aktarılanlar arasındadır. Bu döneme ilişkin anlatılarda Yunan birliklerinin köy çevresinden ilerlerken binalara rastgele ateş açtıkları ifade edilmektedir²¹.

3.2. Yunan Ordusunun Geri Çekilme Sürecinde Çamyuva Köyü'nde Yaşananlar

1921 yılındaki Sakarya Meydan Muharebesi'ni ve 1922 yılındaki Başkomutan Meydan Muharebesi'ni izleyen süreçte Yunan ordusunun geri çekilmesine ve Çamyuva Köyü ve çevresindeki faaliyetlerine ilişkin yazılı kaynaklar ise daha ayrıntılıdır. Bu kaynaklar çerçevesinde Yunan işgal ordularının son komutanı olan Nikolaos Trikopis'in ordularıyla birlikte Çamyuva Köyü'nde teslim olması, köyün Kurtuluş Savaşı tarihinde özel bir yer edinmesini sağlamaktadır. Afyon'da bozguna uğrayıp geri çeken Yunan birliklerinden Trikopis'in komutanı olduğu Yunan 1. Kolordusu, Eylül başından itibaren Elma Dağı eteklerinden Kusura Deresi'ni takip ederek geri çekilmeye çalışmıştır. Ancak Çamyuva Köyü'nde bulunduğu sırada, Yunan işgal ordusu komutanlığına getirilen ve bundan haberi olmayan Trikopis, Uşak'ın Türk birliklerince alındığı haberini almış ve kaçış imkanlarının tükendiğini anlamıştır.

Türk 23. Tümeni'nin kurmay başkanı Fahri Belen, hatıralarında Uşak'ın doğusunda molada iken köylülerin gelerek düşmanın "Cumburt" (Comburt-Ayrancı)'tan Uşak'a doğru ilerlediğini ve köyleri yaktığını haber vermesi üzerine dürbünle dağdan ovaya doğru kaçan köylüleri tespit ettiklerini, bunun üzerine Trikopis'i teslim alan ve önce 23. Tümen'in komutasında bulunan ancak sonradan 5. Kafkas Tümeni'nin komutasına giren 69. Piyade Alayı'nı bir süvari bölüğü ve dağ bataryasıyla "Minkrip" (Mıngırıp-Çamyuva) istikametine gönderdiğini belirtmektedir. Belen, 69. Alay'ın öncü tabur komutanı Yüzbaşı Nihat (Ok) Bey'in bizzat kendisine aktardığına göre, öncülerimiz düşmana yaklaştığı zaman düşman teslim olmak için bir büyük rütbeli Türk askeri istemiş, Nihat Bey ise kendisini tümen komutanı gibi göstererek müzakereye girişip teslim işlemlerini başlatmıştır (Belen, 1973: 491).

Bu sırada bölgede bulunan Türk 5. Kafkas Tümeni'nin bağlı olduğu kolorduya gönderdiği raporda da düşmanın bir tümen kadar kuvvetinin Murat Dağı'ndan "Minkarip" (Çamyuva) ve Aşağı Karacahisar köylerine gelip buraları yaktığının köylülerden haber alındığı, derhal Tümen Süvari Bölüğü'nün Kosur (Kusura) Boğazı'ndan Karacahisar'a sürüldüğü belirtilmiştir. Aynı metinde bu bölüğün süvari keşif koluna Yunanlıların gelerek teslim olmak istedikleri, Yunan generalinin kendilerini teslim almak için gelmelerini rica ettiği, teslim olmayı isteyen Yunan kuvvetinin Yunan 1. Kolordusunun 13. Tümeni olduğu ve tümenin büyük kısmının Minkarip Köyü'nde bulunduğu raporlanmıştır. Bundan sonra 5. Kafkas Tümeni komutanı liva komutanını düşmanı teslim almak üzere memur etmiştir (ATASE, 1995: 75). Yunan 13. Tümeni, işgalin başlangıcında İzmir'e çıkan ilk askerlerin yer aldığı tümendir. Daha sonra bu tümen Göğem Köyü'nün kuzeyindeki Bölmelik (Çakmaklı) tepeye getirilmiş ve 5. Kafkas Tümeni komutanı Albay Halit Bey (Dadaylı Halit) tarafından resmi olarak teslim alınmıştır (Karataş ve Metin, 2023: 44). Teslim alınmaya ilişkin bir anıtın da bulunduğu bu yer, Trikopis'in fiilen teslim olduğu yer değil, kendisinin de talep ettiği üzere protokolle resmi olarak teslim olduğu yerdir.

¹⁹ 1933 doğumlu köy sakinlerinden Mehmet Ali Sayar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 01.08.2024; 1945 doğumlu köy sakinlerinden Tahsin Özdemir ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 03.08.2024; 1943 doğumlu köy sakinlerinden Hidayet Işık ile yapılan görüşme, görüşme tarihi, 01.08.2024; 1956 doğumlu köy sakinlerinden Cemile Açar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 22.07.2024.

²⁰ Ayrıca Uşaklı Alaattin Tiritoglu tarafından kurulan Uşak Akıncı Müfrezesi gibi daha küçük birliklerin oluşturulduğu da bilinmektedir, (Cankut, 2023: 304).

²¹ Bu aşamada Uşak ve çevresini savunmakla görevli bazı Türk subaylarının üniformasız ve rütbesiz şekilde Mıngırıp (Çamyuva) Köyü'nde Mıngıraboğlu ailesinin evinde konakladığı, düşmanın Türk birliklerinin etrafından dolaşması üzerine sabaha karşı evden ayrıldıkları ve düşmanı ancak Dumlupınar'da durdurabildikleri aktarılmaktadır, Mıngıraboğlu ailesinin üyelerinden Mıngıraboğlu Ali oğlu Ahmet'in oğlu ve 1945 doğumlu köy sakinlerinden Tahsin Özdemir ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 03.08.2024.

Yine Türk 69. Alayı'nın 1. Taburu'nun muharebe raporlarında 2 Eylül 1922 tarihinde 5. Kafkas Tümeni tarafından gönderilen bir süvari keşif kolunun Minkarip Köyü istikametine ateş ettiğinin görülmesi üzerine Zap (Zep-Bozköy) Deresi'ni taramak için bir bölüğün sürüldüğü, bölük bu hatta gelince Minkarip köyünün yanında bulunan 4 Yunan subayı ve silahsız 10 erin ellerinde beyaz mendil sallayarak geldikleri yazılmıştır. Rapora göre teslim olacaklarını ve kendilerini komutanlarının gönderdiğini söyleyen bu askerlere cevap verilmek üzere subaylardan biri Yunan komutanlarının yanına gönderilmiş, on dakika sonra 2 general ve 100 kadar değişik rütbeden düşman subay gelmiştir. Yunanlı generaller 1. ve 2. Yunan Kolordusu'ndan oluşan yaklaşık 12000 mevcutlu kuvvetlerinin bir protokole göre teslim olacaklarını bildirmiştir. Ancak Tabur komutanı Yüzbaşı Nihat (Ok), kendilerine protokolün geride yapılacağını belirtmiştir. Daha sonra Yunanlılar her şeylerini bırakarak akşam 19:00'dan itibaren teslim olmaya başlamışlardır (ATASE, 1995: 79). Yüzbaşı Nihat Ok'a teslim olan Yunan birlikleri arasında 1. Kolordu komutanı Trikopis, 2. Kolordu komutanı Diennis beraberinde sayıları 386'yı bulan her kademe ve derecede subay kadrosu ve 4.000'i aşkın asker yer almıştır²² (Sarısaman, 2022: 136).

3.3. Trikopis'in Hatıralarında Çamyuva Köyü

Trikopis'in teslim olma kararına ilişkin kendi ifadelerine göre 2 Eylül günü Küçükler Köyü'nden hareket edilmiş ve öğlene doğru Minkarip Köyü'ne gelinmiştir. Burada Uşak'ın Türkler tarafından alındığını öğrenince takip edilen araba yolundan çıkarak²³ bir savunma noktası oluşturmak ve gece güneye çekilmek isteyen Trikopis, Aşağı Karacahisar Köyü'ne doğru ilerlerken Türk piyadelerinin 600 metre mesafeye kadar gelmesi üzerine yürüyüşü durdurmak zorunda kalmıştır²⁴. Yunan topçu birliklerine ateş emri veren komutan, 29 Ağustos'tan beri aç ve bitkin haldeki cephanesi yetersiz askerlerinin savaşmaktan kaçınması üzerine silahların imhası emrini vererek beyaz bayrak çekilmesini kabul etmiştir (ATASE, 1995: 80-81; Parlak, 1983: 238). Trikopis'in ve birliklerinin tam olarak hangi noktada teslim olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülse de²⁵ Elma Dağı eteklerinde Kusura Deresi istikametinde teslim olduğunun kesin olduğu, 23. Tümen kurmay başkanı Fahri Belen'in hatıraları, 69. Alay ile 5. Kafkas Tümeni'nin askeri raporlarının içeriği ve Trikopis'in hatıralarındaki kendi ifadeleri göz önüne alındığında fiili teslim alanı Çamyuva Köyü civarındır. Ayrıca Genelkurmay'ın bu döneme ait askeri krokilerinde de Trikopis'in fiilen burada esir edildiği görülmektedir²⁶. Daha sonra yukarıda ifade edildiği gibi başka bir yerde teslim protokolü düzenlenmiştir²⁷.

Resim 5: Trikopis'in Esaretine İlişkin Durumu Gösteren Kroki

²² Trikopis'in komuta ettiği birlikler dört ayrı koldan ilerlediği için bu aşamada bütün birliklerin teslimi Trikopis'le beraber olmamıştır.

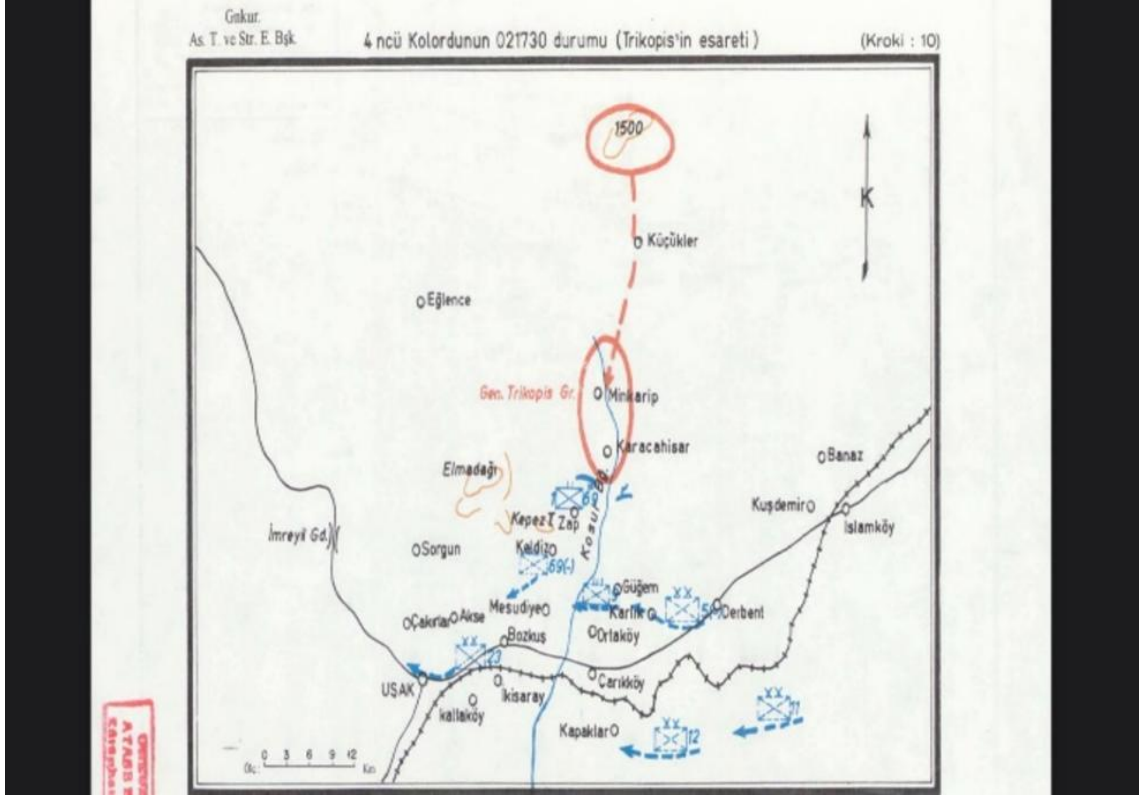
²³ Bu yol muhtemelen, Kusura Deresinin batısından geçip o dönemde Çamyuva ve Aşağı Karacahisar köylerini bağlayan ve bugün tarla yolu olarak kullanılan iki köy arasındaki yaya olarak katedilebilecek en kısa yol konumundadır.

²⁴ Bu aşamada Trikopis, Uşak'a gitmekten vazgeçip ordusuna Kusura Deresi içinde ve savunma pozisyonunda kalınmasını emretmiştir, (Karayaman, 2023: 640).

²⁵ Burada Trikopis'in teslim alındığı kesin yerin şüpheli hale gelmesindeki nedenlerden birinin de Türk birlik komutanlarının bu konudaki payeye sahip olma arzularının olduğu görülmektedir. Nitekim Yüzbaşı Niyazi Ok'un Trikopis'i 23. Tümen'e göndermesine karşın 5. Kafkas Tümeni'nden bir komutanın yolda Trikopis'i aldığı şu ifadelerle askeri kayıtlara yansımıştır; "Tabur komutanı, protokolün geride imza edileceğini bildirerek tercümanları ile iki generali Tabur Emir Subayı Teğmen Sungurlu'lu Nuri ile Uşak'a 23 ncü Tümene gönderdi. Fakat saat 19.30'da Kosur vadisini batıya geçerek kuzeye ilerlemekte olan 9 ncü Alay'ın başında bulunan 5 nci Kafkas Tümeni Tugay Komutanı Yarbay Hopalı Ali Rıza Bey bunlara rastladı ve esir generalleri Emir subayının elinden aldı.", (ATASE, 1995: 78).

²⁶ 10 numaralı ve "4 üncü Kolordunun 021730durumu (Trikopis'in esareti" başlıklı bu krokide Türk birliklerinin konumu mavi renk ile Yunan birliklerinin konumu ise kırmızı renk ile gösterilmiştir. Trikopis'in önce Küçükler'e sonra Minkarip (Çamyuva) Köyü'ne ilerlediği kırmızı dairelerle işaretlenerek gösterilmiş olup Çamyuva Köyü'nün yanına düşülen "Gen. Trikopis Gr." notuyla açıkça son ulaştığı noktanın burası olduğu anlaşılmaktadır, (ATASE, 1995: 329).

²⁷ Nitekim Trikopis teslim olmadan önce Uşak istikametinden gelen Türk birliklerinin bir kolu Göğem Köyü'ne gelmiş, bir kolu da Aşağı Karacahisar sırtlarında ve batısındaki ormanlarda ilk sıcak teması sağlamıştır. Bu aşamada Genelkurmay kayıtlarında ve Trikopis'in kendi beyanlarında defalarca "Minkarip" Köyü'nde olduğuna ilişkin raporlar yazılmıştır. Bir ordu komutanının en önde ateş hattında ilerlemesinin mümkün olmayacağı düşünüldüğünde teslim bayrağını çeken Yunan askerleri Aşağı Karacahisar'ın günaydın Türk askerleriyle karşılaştığı sırada Trikopis'in daha geride olduğu ve fiilen "Minkarip" (Çamyuva) Köyü'nden esir alındığı anlaşılmaktadır.

Kaynak: ATASE, 1995: 329.

3.4. Çamyuva Köyü'nde Yaşanan Olayların Köy Sakinlerinin Toplumsal Hafızasındaki Yeri

Trikopis dışında Çamyuva Köyü çevresindeki farklı yerlerde Türk birliklerine teslim olan değişik rütbede Yunan subay ve askerleri olmuştur. Nitekim bu bölgedeki Yunan birliklerinin bazıları dağılık halde bazıları da Trikopis'in birliklerinde olduğu gibi farklı kollardan ilerler haldedir. Genelkurmay'ın askeri raporlarında, teslim olma aşamasında bu birliklerin yüksek rütbeli askerlerinin özellikle bir protokol eşliğinde teslim olma ısrarları dikkat çekmektedir. Nitekim tabur komutanı Yüzbaşı Nihat Ok'a generallerinin teslim olmak istediğini bildirmeye gelen ilk Yunan askerleri, teslim olacaklarını ancak tümen komutanlarının bir tümen komutanına teslim olmak istediğini bildirmiş, bir süre sonra gelen generaller de bir protokolle teslim olacaklarını söylemiştir (ATASE, 1995: 78).

Köyün ileri yaşlı sakinlerinin hatıralarında da yer alan bu protokol isteği bir anekdota konu olmuştur. Buna göre Çamyuva Köyü'nün o yıllarda Uşak'a ulaşım yolu olan Aşağı Karacahisar ve Zep (Bozköy) köylerinin batı güzergahında bir Yunan generali teslim bayrağını çeker. Generali teslim almaya gelen Türk çavuşu düşmanın kılıcını ister. Yunanlı general bir çavuşa teslim olmayacağını, general rütbesindeki komutanını çağırması gerektiğini iletir. Çavuşun ısrarı ve üslubunu sertleştirmesi üzerine Yunanlı general çavuşa tokat atar. Türk çavuşu aynı şekilde karşılık verir ve generale tokat atar. Bunun üzerine general durumu gururuna yediremeyip tabancasını çekerek intihar eder. Ölen generalin cesedine kimsenin dokunmadığı, o yol üzerinde aylarca beklediği ve Çamyuva Köyü sakinleri tarafından bu duruma şahit olduğu aktarılmaktadır²⁸. Her ne kadar bu bölgede bir generalin teslim alındığıyla ilgili kayıt bulunmasa da²⁹ yüksek rütbeli Yunan askerlerinin mağlubiyet sonrasında bile saygı görme isteklerinin Çamyuva Köyü sakinlerinin toplumsal hafızasında yer edinecek kadar ısrara konu olması ilginçtir.

Çamyuva Köyünün toplumsal hafızasında yer alan diğer bir konu, Yunan kuvvetlerinin geri çekilirken köye girişini ilgilendiren ve yerleşim yerinin kaderini etkileyen önemli bir olaydır. Buna göre işgal devam ederken Türk ordularının zafer kazandığını ve Yunan ordularının bozguna uğradığını öğrenen köy sakinleri "Kestane Kaşı" olarak bilinen mevkiden görülen ve köye doğru ilerleyen birliklerin Türk birliği olduğunu düşünerek bugün Çamyuva İlköğretim Okulu'nun bahçesinde kalan asırlık meşe ağacının altına erzak toplamış, hatta kazanlar kaynatarak yemek hazırlamıştır. Bu noktada gerçekten köyün ve bölgedeki diğer köylerin Türk askerlerinin gelmek üzere olduğunu düşünmesini gerektirecek bazı olayların geliştiği de sabittir. Örneğin Elma Dağı'na doğru çekilen Yunan kuvvetleriyle mücadele devam ederken Türk uçakları Uşak üzerinde görülmüş ve bu uçaklar halka

²⁸ 1945 doğumlu köy sakinlerinden Tahsin Özdemir ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 03.08.2024.

²⁹ Bununla birlikte Trikopis'in birliklerinden ayrı olarak araziye taramak üzere hareket ettirilen 23. Tümen birliklerine de Uşak'ın kuzeyinde ayrıca teslim olanlar olmuştur, (Karayaman, 2023: 646).

kurtuluşu müjdeleyen beyannameler atmıştır. Hatta bu beyannamelerden bazıları Yunan asker ve subaylarına hitaben atılmış, Yunanlıların teslim olmaları ve halka zulmetmemeleri konusunda uyarılar yapılmıştır (Erat, 2001: 320-321).

Türk halkına hitaben atılan beyannamelerde yazılan metinlerde; “Sevgili Türkiyeliler, Sevgili Kardeşler; Türk Ordusu Yunan Ordusunu perişan etti. Yunanlılar her tarafta topunu tüfeğini bırakıp inhizam ve dehşet içinde kaçıyor. Etrafı sarılanlar her yerde teslim oluyor... Ey Ahali! Sakın korkmayınız. Sizi kurtarmak için üç senedir dağlarda çarpışan ordumuza Cenab-ı Hakk büyük bir zafer verdi... Kaçan düşmanın yanında kalan her köy bilsin ki, Türk Ordusu yirmi dört saat geçmeden yetişiyor. Bir de hangi Yunan Kıtası veya kumandanı mezalim yaparsa, onun numarasını, kumandanının ismini öğreniniz.” denilmiştir. Yunanlılara hitaben atılan beyannamelerde ise “Ey Yunan Kumandanları, Yunan Zabıtları ve Yunan Askerleri! Mağlup ve münzehir Yunan fırkaları topunu tüfeğini bırakıp kaçıyor... Her tarafınız sarılmıştır. Kaçamayacaksınız. Teslim olanlar açlık, sefalet ve mahrumiyet ile sürünerek ölmekten kurtuluyorlar... Gerek kumandan zabıtların emri ile gerek münferiden her türlü zulüm ve yangından şahsen sorumlusunuz...” denilmiştir (Erat, 2001: 320-321).

Bu beyannameler sayesinde Uşak’ın kurtulmak üzere olduğu ve Yunanlıların büyük bir bozguna uğradığı haberi bölgede hızla yayılmıştır. Bunun üzerine Çamyuva Köyü sakinleri büyük birlikler halinde bir düşman ordusu değil, kurtarıcı Türk ordusunun gelmesini beklemiştir. Ancak köy sakinlerinin erzak hazırlıklarını yaptıkları gün gelen Türk birliği değil yaklaşık 12000 kişilik bir düşman ordusunun öncü birlikleri olmuştur. Köy sakinlerinden kaçabilenler Kusura Deresi’nin etrafındaki ormanlıklara doğru koşmuş, kaçamayanlar ise ilginç olaylara şahit olmuştur. Geçtiği köyleri yakarak kaçan aç ve bitkin Yunan askerleri, Çamyuva Köyü’nde toplanan erzakın kendilerine hazırlandığını düşünerek köyü yakmamış ve köy sakinlerine dokunmamıştır. Ancak yine de gıda ve erzak ihtiyacını karşılamak amacıyla köy hanelerinden alabildikleri eşyaları yağma yoluyla toplamıştır³⁰.

Bu noktada Yunan takibi sırasında tutulan askeri raporlarla uyuşmayan bir durum ortaya çıkmaktadır. Askeri raporlarda birkaç kez üst komutanlıklara Minkarip (Çamyuva) Köyü’nün yandığıyla ilgili bilgiler iletilmiştir. Nitekim 4. Kolordu’ya bağlı 23. Tümen Süvari Bölüğü’nün kolbaşısının 2 Eylül 1922 tarihinde saat 14:00’da Çarikköy’e geldiği ve buradan kuzeyde bulunan Minkarip Köyü’nün yandığını gördüğü ifade edilmiştir (Parlak, 1983: 325; Karayaman, 2023: 541). Yine bu sırada kuzeyden gelen atlı bir köylü ile 57. Tümen’in satın alma memurunun Kosur (Kusura) Boğazı’nda çok sayıda Yunan bulunduğu ve köyleri yakmakta olduğu belirtilmiştir. 23. Tümen süvari bölük komutanının aynı şekilde “Bir düşman kuvvetinin Murat Dağı’ndan inerek Minkarip-Aşağı Karacahisar’a geldiğini ve köyleri yaktığını” belirten raporu mevcuttur. Yine 5. Kafkas Tümeni komutanının kolorduya raporunda bu iki köyün yakıldığı haberinden bahsedilmiştir (ATASE, 1995: 75 vd.).

Bu raporların gerçeği yansıtmadığı konusunda bazı şüpheler görülmektedir. Örneğin Çarikköy’e gelen kolbaşısının buradan Minkarip Köyü’nün yandığını görmesinin raporlanması, iki köy arasında kuş uçuşu 20 kilometre mesafe bulunduğu ve aradaki arazinin engebelerle örtülü olduğu düşünüldüğünde yanıltıcı olabilir. En azından Çamyuva Köyü’nün ve çevresindeki köylerin birbirine yakın ve vadiler içinde yer almasından hareketle kolbaşısının dumanların yükseldiği başka bir köyü Çamyuva Köyü zannetmesi olasıdır. Yine savaş ortamının kargaşasında bütün köylerin yandığı haberi yayılırken Çamyuva Köyü’nün komşu köylerle birlikte yandığının zannedilmesi mümkündür. Köyün yakıldığı bilgisini şüpheli ve hatta gerçeğe aykırı kılan en önemli neden Çamyuva Köyü’nün sakinlerinin hafızasında böyle bir yakılma olayının yer etmemiş olmasıdır³¹. Üzerinden henüz bir asır geçen bir olayda eğer köyün yakılması gibi bir trajedi yaşansaydı mutlaka hafızalarda yaşatılan bazı anlatılar olması gerekirdi. Diğer taraftan Yunan birliklerine özgür bir komutan olarak son kez komuta ettiği ve her şeyin bittiğini gördüğü yer olan Çamyuva Köyü’nde Trikopis’in canını ve ordusunu kurtarmak yerine köyün yakılmasıyla oyalanması ya da düşmana teslim olmadan düşmanın gazabını cezbedecek anlamsız bir tahrikte bulunması olası görülmemektedir³².

Görüldüğü gibi Çamyuva Köyü, bozguna uğrayan Yunan işgal ordularının ana gövdesinin sınırlı ateş gücünü son kullandığı ve teslim bayrağını çektiği yerdir. Bundan dolayı bu bölgede ve çevresinde çok fazla düşman silahı

³⁰ 1933 doğumlu köy sakinlerinden Mehmet Ali Sayar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 01.08.2024; 1945 doğumlu köy sakinlerinden Tahsin Özdemir ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 03.08.2024; 1943 doğumlu köy sakinlerinden Hidayet Işık ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 01.08.2024; 1956 doğumlu köy sakinlerinden Cemile Açar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 22.07.2024.

³¹ 1933 doğumlu köy sakinlerinden Mehmet Ali Sayar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi, 01.08.2024; 1945 doğumlu köy sakinlerinden Tahsin Özdemir ile yapılan görüşme, görüşme tarihi, 03.08.2024; 1943 doğumlu köy sakinlerinden Hidayet Işık ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 01.08.2024; 1956 doğumlu köy sakinlerinden Cemile Açar ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 22.07.2024.

³² Bununla birlikte köy sakinlerinin aktardıklarına göre köyün bir yangına maruz kalmamasına rağmen yakıldığı algısını kuvvetlendirecek bazı olayların gerçekleştiği de görülmektedir. Buna göre günlerdir aç ve bitkin halde Çamyuva Köyü’ne gelen Yunan askerleri gıda tedariki amacıyla köy sakinlerinden Alışanoğlu hanesine ait 20 kadar arı kovanından bal elde etmek amacıyla ateş yakıp bu kovanlara duman tutmuştur. Ancak kazayla bu ateş kovanları tutuşturmuş ve kovanlar yanmıştır. Köy yerleşim yerinden uzakta yer alan bu kovanların ateşi evlere ulaşmamıştır, 1949 doğumlu köy sakinlerinden Ayşe Özdemir ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 03.08.2024.

birakılmıştır. Bunların bazıları Yunan komutanları tarafından Türk birliklerinin eline geçmemesi için imha edilmiştir. Nitekim askeri raporlarda ve Trikopis'in ifadelerinde topraklar cephanenin imhası emri verildiği anlaşılmaktadır (ATASE, 1995: 81). Hatta Trikopis'in gururuna yediremeyip kılıcını bile teslim etmemek için yaverine kırdırdığı bilinmektedir (Sarısaman, 2022: 145). Çamyuva Köyü civarında ve özellikle bunların işlevsiz hale gelmesi için kasten bırakıldığı Kusura Deresi'nde o kadar silah ve mühimmat kalmıştır ki 4. Kolordu Komutanlığı, 5. Kafkas Tümeni'nden bir taburu "Minkarip dolaylarında silah, eşya, araç, gereç ve Yunan döküntülerini toplamak için" bırakmak zorunda kalmıştır (ATASE, 1995: 106). Nitekim günümüzde Çamyuva Köyü sakinlerinden bazılarına bu silahlardan miras kaldığı ifade edilmektedir. Örneğin yakın zamanda vefat eden Mehmet Sezer isimli köy sakininde rütbeli bir Yunan subayına ait kılıcın korunmuş olduğu bilinmektedir. Sadece silah değil, düzensiz geri çekilmeden dolayı kaybolan ya da firar eden bazı Yunan askerler de köy sakinlerince ele geçirilmiştir. Bunların bir kısmının öldürülerek etkisiz hale getirildiği bir kısmının ise teslim edilinceye kadar iş gücü olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bugün köy yerleşim alanında ayrı yerlerde yüzlerce metre uzunluğunda onlarca duvar bu esirlere yaptırılmıştır³³. Gerçekten de köy nüfusunun geçmişi düşünüldüğünde bu duvarları yapmaya mesai harcayacak gerekli iş gücünü çıkarmanın mümkün olmaması, bu aktarılanları destekler niteliktedir.

4. Sonuç

Uşak Merkez'e bağlı Çamyuva (Mıngırıp) Köyü hakkında en eski yazısız kaynaklar, bölgede Roma ve Bizans döneminin izlerini taşımaktadır. Günümüzde yerleşim yeri içerisinde hala gözlemlenebilir haldeki bu kalıntılar arasında, definecilik faaliyetleri ile gün yüzüne çıkarılmış lahitler, sütun ve kabartma taş yapılar yer almaktadır. Köy sakinlerinin ifade ettiğine göre bundan başka taşınır birçok buluntu, Uşak'ta keşfedilen Karun Hazine'lerinin trajik hikayesine benzer şekilde, bilinçsiz kullanımın ve tarihi eser kaçakçılığının kurbanı olmuştur. Bu bakımdan köyün bu tür değerlerinin ilgili idari merciler tarafından keşfedilip daha ayrıntılı araştırma konuları haline getirilmesi ve koruma altına alınması zorunluluk arz etmektedir. Köyün Roma ve Bizans dönemi yerleşimlerinden sonra Türk-İslam topluluklarının yerleşim alanı olana kadar bir süre atıl kaldığı düşünülebilir. Türk-İslam topluluklarının yerleşimiyle birlikte ve özellikle Osmanlı döneminde ise köy, ayrıntılı hukuki metinler çerçevesinde yazılı kaynaklara konu olmuştur. 16. yüzyıldaki tahrir defterleri ile 19. yüzyıldaki nüfus ve temettuat defterleri bu yazılı kaynakların başında gelmektedir.

Çamyuva Köyü'nün Cumhuriyet dönemi öncesinde yazılı kaynaklara ayrıntılı olarak konu edildiği en önemli tarihi olay ise Kurtuluş Savaşı'nın Batı Cephesi çarpışmalarında Başkomutan Meydan Muharebesi'nin sonucu olarak yaşanan, Yunan ordusunun ana gövdesinin ve bu ordunun başkomutanı olan Trikopis'in teslim olması olayıdır. Bu çalışmaya kadar, akademik araştırmalarda Yunan ordusunun geri çekilmesi sürecinde birkaç kelime veya cümleyle ismi geçen Çamyuva Köyü'nün askeri raporlarda ve hem Türk hem Yunan komutanların hatıralarında ayrıntılı olarak bahsedilen önemli bir yer olduğu bu çalışmayla ortaya konulmuştur. Ayrıntılı askeri raporlar, askeri kroki ve ilgili komutanların hatıraları birlikte değerlendirildiğinde genel kanının aksine Trikopis'in fiilen teslim olduğu yerin Çamyuva Köyü olduğu görülmektedir. Trikopis'in teslim alındığı yerin tam tespiti ve farklı yerler olarak gösterilmesi konusunda kafa karışıklığının nedeni, öncelikle teslim alan Türk askerlerinin birbirinden farklı iddiaları, sonra fiili teslimiyetin yanında ayrıca bir protokolle teslim töreninin yapılmış olmasıdır. Halbuki hem köy sakinlerinin toplumsal hafızası hem Trikopis'in bizzat kendi hatıraları, özgür bir ordu komutanı olarak Türk topraklarında kaçabildiği son yerin Çamyuva Köyü olduğunu ispatlamaktadır.

Kaynakça

- Akgül, M. (1988). Kütahya Tahrir Defterlerine Göre Uşak Nahiyesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akok, M. (2006). Uşak Ulu Camii. Vakıflar Dergisi, (3), 69-72.
- Alman Haritacılık Çalışmaları, "Library of Congress", <https://www.loc.gov/resource/>, (Erişim: 07.08.2024).
- Altıntaş, A. (2011). Milli Mücadelede Afyonkarahisar. Afyon: Afyonkarahisar Valiliği Yayınları.
- Belen, F. (1973). Askeri Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaş. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları.
- Cankut, A. (2023). Uşak ve Havalisinde Kurtuluş Mücadelesi. Uşak'ın Yunan İşgalinden Kurtuluşunun 100. Yıl Hatırası İçinde (s. 285-310). Ankara: Nobel Yayınları.
- Çağatay, S. (1954). Türkçede ñ-ğ Sesine Dair. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, (2), 15-30.
- Çakır, İ.E. (2010). Uşak Kazası (1676 tarihli avârız defterine göre). Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (28) 27-47.

³³ 1943 doğumlu köy sakinlerinden Hidayet Işık ile yapılan görüşme, görüşme tarihi; 01.08.2024.

- Çakmak, B. (2011). Uşak Kazası'nda Mekânın Mülkî-İdarî Askerî-Adlî-Ticarî Organizasyonu ve Mülkî Nahiyelerin Yönetimi (1870-1908). Edebiyat Fakültesi Dergisi, 31(2), 47-76.
- Çelik, T. (2022). Uşak'tan Derlenen Efsaneler Üzerine Bir İnceleme, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Dahiliye Vekaleti. (1928). Son Taksimatı Mülkiyede Köylerimizin Adları, Ankara: Dahiliye Vekaleti Yayınları.
- Doğru, D. (2001). 19. Yüzyılda Uşak'ın İdari Taksimatı. 21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu Cilt 1, İstanbul: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Erat, M. (2001). Milli Mücadelede Uşak, 21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu Cilt 1, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 313-329.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları (ATASE). (1995). Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım 3. Kitap, Ankara: Genelkurmay Basım Evi.
- Gökçe, T. (2001). Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Uşak, M. Turgut H. Develi. (Ed.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu Cilt 1 içinde, (s. 201-217). İstanbul: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Gülsevin, G. (2001). Uşak İli Ağızlarının Ortak Özellikleri Ve Ağız Bölgeleri, M. Turgut H. Develi. (Ed.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu Cilt 1 içinde. (s.63-70). İstanbul: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Karataş, M. ve Metin, M. (2023). Atatürk'ün Esir Aldığı Yunan General Nikolaos Trikupis Ve Talas Üsera Garnizonu. History studies international journal of history, 6(1), 39-60.
- Karayaman, M. (2023). Yunan Ordusu Başkomutanı General Trikupis'i Kim Esir Aldı? Tartışmalar Yorumlar. Uşak'ın Yunan İşgalinden Kurtuluşunun 100. Yıl Hatırası İçinde (s. 639-674). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaya, A. (2016). Uşak İli Nüfusunun Başlıca Özellikleri. Tarih Okulu Dergisi, (26), 389-415.
- Küçük, B. (2019). 20 No.lu Uşak Şer'iyye Sicilinin Sosyal Kültürel Ve İktisadi Açısından Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Köy İşleri Bakanlığı. (1965). Köy envanter etütlerine göre uşak, Ankara: Köy İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Özdeğer, M. (2001). 15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal Ve Ekonomik Tarihi, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Parlak, T. (1983). İşgalden Kurtuluşa 2-Yunan Ege'den Nasıl Gitti, İzmir: İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları.
- Sarısan, S. (2022). Yunan Başkomutanı Trikopis'in Esareti Üzerine. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 129-151.
- Tutsak, S. (1994). Uşak Kazasında Mülki Taksimatın Gelişimi. Tarih İncelemeleri Dergisi, 9(1), 309-325.
- Varlık, M. Ç. (1986). 16. Yüzyıl Osmanlı İdari Teşkilatında Kütahya, Türklük Araştırmaları Dergisi, (2), 201-239.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazar, makalenin tamamına yalnız kendisinin katkı sağlamış olduğunu beyan eder.

History Of Çamyuva Village, Affiliated To Uşak Center And Its Place In The War Of Independence

Yücel Özdemir

Extended Abstract

The history of Çamyuva Village as a settlement dates back to long before the Turks arrived in the region. In fact, ruins such as old stone structures, columns and graves that do not belong to the Turkish community confirm this situation. Thanks to some of the pictures shown in the study, it is understood that Çamyuva Village was the scene of human settlement in very old times. In fact, a picture with a human figure on it, used on the wall of a house, was added. Again, a picture of a column stone with lines on it, used as a stepping stone of a barn, was added. After the short-lived political changes that occurred when the Turks arrived in the region, a long and stable period began with the rule of the Ottoman State. During this period, especially the census books, population records and dividend records provide important information about the history of Çamyuva Village. Thanks to the rich legal resources of the Ottoman State, the oldest written documents related to the village can be reached and a meaningful process can be followed from the past to the present. In particular, the tax and population records from the 19th century have survived to the present in great detail. However, while investigating the historical, social and cultural structure in documents remaining from the Ottoman Empire, there are some challenging confusions caused by the old name of the village. The main reason for this confusion is that the old name of the village is not recorded in a single form in the texts. In addition, the fact that the village changed its name after the Republican period is an element that makes it difficult to establish a connection between the past and the present. Some pictures that help explain this situation have been added to the study. In particular, a picture showing a document from the Republican period regarding the old name of Çamyuva Village has been added. Again, a picture regarding a title deed belonging to a field from the last period of the Ottoman Empire has been added. Some other detailed information about the history of Çamyuva Village is based on military reports and records describing the events during the Greek occupation. The Greek occupation army was able to continue its retreat operation, which it started as a result of the “Büyük Taarruz”, until it reached Çamyuva Village, where it surrendered helplessly. This situation is expressed in the reports of the Turkish unit commanders who captured the Greek army and in the memoirs of the Greek army commander-in-chief Trikopis. The publications of the Turkish General Staff, the memoirs of Fahri Belen, and the military reports of the 5th Caucasian Division are illuminating on this subject. In addition, some remarkable events experienced by the residents of Çamyuva Village during the relevant period have been transferred to the present day through social memory. In particular, there are narratives and military reports that reveal the actions of the Greek occupation army to burn and pillage settlements during the withdrawal process. In this respect, it is important that the village carries some exceptional and interesting memories. Indeed, according to what some elderly villagers tell today, the largest group of the Greek army came to the village and collected food from the village. Thanks to this food, unlike other villages, they did not burn Çamyuva Village or kill the villagers. At this point, the accuracy of the information contained in some academic publications and military reports on the events of the War of Independence has been discussed in the study. It is interesting that Çamyuva Village, despite being the scene of such important historical events, is rarely mentioned in academic studies. This study attempts to explain both the historical importance of the village in these events and the spatial discussions regarding the surrender of the Greek army and its commander-in-chief Trikopis. While examining these memories of the War of Independence in Çamyuva Village, detailed military reports published by the General Staff, memories of some War of Independence commanders, some important academic studies and of course the consistent narratives of the elderly villagers of today were taken as basis.

Araştırma Makalesi

ASEAN Yolu: Nedir ve ne değildir?

The ASEAN Way: What is and what is not?

Süleyman Temiz¹

Makale Bilgisi

Alındı:	17.10.2024
Düzeltildi:	16.06.2025
Kabul Edildi:	27.06.2025
Yayımlandı:	30.06.2025

Öz

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin temel kılavuzu olan ASEAN Yolu çatışma önleme stratejisi, bölge ülkeleri açısından birliğe bağlılığın son derece etkili bir koşuludur. Bu sitemde üye devletler birbirlerinin iç işlerine müdahale etmezler ve bu şekilde geçmiş dönemlerde yoğun bir şekilde gerçekleşen bölgedeki çatışmaların da önüne geçmiş olurlar. Ancak esas itibarıyla ASEAN'ın nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair birbiri ile çelişen çok sayıda fikir ve görüş bulunmaktadır. Esas itibarıyla araştırmacılar ASEAN'ın ne olduğu veya ne olmadığı üzerinde durmaktan ziyade, batılı bir perspektifle ASEAN'ın etkilerinden yola çıkarak başarılı veya başarısız kategorisinde değerlendirmektedirler. Ancak ASEAN'ın bölgesel barış ve güvenliği tesis etmekteki başarısına gelindiğinde ivme hızlıca olumlu yöne kaymaktadır. Zira ASEAN'ın bölgede barışı tesisine yönelik eleştiriler genellikle havada kalmakta ve realiteyle uyuşmamaktadır. ASEAN başarılıdır, ancak bu hangi perspektiften baktığımızla da alakalıdır. Bu çalışmada ASEAN'ın genel itibarıyla ne olduğu veya ne olmadığı hem yerel hem de küresel bakış açıları incelenerek bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: ASEAN Yolu, Güvenlik, Bölgesel Barış, İstikrar, Güneydoğu Asya.

Article Information

Received:	17.10.2024
Revised:	16.06.2025
Accepted:	27.06.2025
Published Online:	30.06.2025

Abstract

The ASEAN Way is a conflict prevention strategy that has been relatively effective in steering the member countries through the union. The framework stipulates that member states should not interfere with other internal matters; this has helped reduce some of the conflicts that have been faced in the region over the years. Despite the success or failure-whatever way one may look at it-there are conflicting views on how to evaluate ASEAN performance. Rather than analyzing the nature of ASEAN itself, many scholars tend to view the success or failure of ASEAN, according to its impacts, from the Western point of view. When describing ASEAN's achievements in maintaining regional peace and security, the narrative becomes considerably more positive. The critique against the peace-building efforts by ASEAN has been superficial and devoid of proper reality checks. Whereas ASEAN has indeed been a success, this judgment largely rests in the eye of the beholder since it all depends on the vantage point it is viewed from. This work will attempt to evaluate what ASEAN means as judged by both local and international opinion.

Keywords: ASEAN Way, Security, Regional Peace, Stability, Southeast Asia

¹ Doç. Dr. Iğdır Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, suleyman.temiz@igdir.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4439-4035

1. Giriş

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği, 8 Ağustos 1967 tarihinde Tayland'ın başkenti Bangkok'ta tesis edilmiş olan bölgesel bir örgüttür. Malezya, Endonezya, Tayland, Filipinler ve Singapur'dan beş dışişleri bakanı tarafından kurulan birlik, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer alanlarda iş birliğinin yanı sıra adalet ve hukukun üstünlüğüne saygı ve Birleşmiş Milletler Şartı ilkelerine bağlılık yoluyla bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Kuruluşundan sonra birlik, yirmi üç sene içerisinde bünyesine daha fazla üye ekleyerek genişlemiş ve on üye ülkesi ile günümüz ASEAN'ını meydana getirmiştir. Bölgeyi tanımlayan esas unsurun coğrafi alan kavramının ötesinde, göreceli homojenlik alanlarını kapsadığı gerçekliği hali hazırda da etkisini sürdürmektedir.

ASEAN Yolu, Güneydoğu Asya ülkeleri arasında karar alma süreçlerinde oydaşma, müdahale karşıtlığı, resmîyetin azaltılması ve gayriresmî diplomasie öncelik verilmesi gibi ilkelere dayanan, çatışmadan kaçınmayı ve yüz yüze diyalogu esas alan özgün bir iş birliği modelini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, ASEAN'ın bölgesel barış ve istikrarı sürdürme çabalarının temelini oluşturur. ASEAN üyesi ülkeler, iklimsel koşullar ve bazı kültürel benzerlikler gibi ortak özellikler taşıyalar da aralarındaki derin ekonomik ve gelişmişlik farkları önemli bir ayrışma noktasıdır. Nitekim ASEAN'a yönelik eleştiriler, genellikle bu ortak unsurların birlik içinde gerçek bir bütünleşme sağlamada yetersiz kaldığı yönünde yoğunlaşmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda ekonomik açıdan daha az gelişmiş dört ülkenin ASEAN'a dâhil edilmesi, örgütün bütünlüğü ve işleyişi açısından bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Kuruluşunun üzerinden yarım yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen ASEAN'ın üye ülkelere ekonomik katkısı hala yetersizdir. ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması kapsamındaki serbest ticaret çabaları, beklenenin aksine üyelere önemli ekonomik katkılar sağlayamamıştır. ASEAN, ekonomik iş birliği hedefindeki başarısız çabalarına ve sosyal, kültürel, teknik ve eğitim gibi diğer alanlardaki iş birliğinin belirgin bir sonucu olmamasına rağmen, örgütün kuruluş amacında da belirtildiği gibi, bölgede barışı korumuş ve istikrarı teşvik ederek rüştünü ispat edebilmiştir. Bu çalışmada, öncelikle ASEAN'ın kuruluşuna etki eden tarihsel, siyasal ve sosyo-kültürel faktörler ele alınarak örgütün temel yapısal dinamikleri ortaya konacaktır. Ardından, ASEAN'ın ne olduğu kadar ne olmadığına da sorgulandığı bir bölümde, örgütün kurumsal işleyişine ve bölgesel kimlik inşası bağlamındaki sınırlarına odaklanılacaktır. Bu çerçevede, ASEAN'a özgü bir sorun çözme ve karar alma yöntemi olarak tanımlanan ASEAN Yolu ayrıntılı biçimde analiz edilerek, bu yöntemin örgütün doğasını nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır. Devamında ise ASEAN'ın olumlu yönlerinin yanı sıra eleştiriye açık yönleri de nesnel bir değerlendirmeye tabi tutularak, bu iş birliği modelinin bölgesel entegrasyon açısından avantaj ve dezavantajları incelenecektir. Son bölümde ise yapılan analizler ışığında ASEAN'ın doğru biçimde anlaşılmasına katkı sunacak genel bir değerlendirme yapılacak ve çalışmanın temel bulguları özetlenecektir.

ASEAN Yolu kavramı, literatürde genellikle müdahale etmeme, oydaşmacı karar alma ve gayriresmî diplomasie ilkeleri etrafında tanımlanmaktadır. Mevcut çalışmalar, bu yöntemin ASEAN'ın istikrarı koruma kapasitesiyle ilişkisini tartışa da kavramın sınırları çoğu zaman belirsiz kalmaktadır. Bu çalışma, literatürdeki tanımlayıcı yaklaşımları gözden geçirdikten sonra, ASEAN Yolu'nun hem kurumsal işleyiş hem de üye devletlerin davranış kalıplarına nasıl yansıdığını analiz etmeyi amaçlamakta; böylece kavramın ne olduğu kadar ne olmadığına da açıklık getirerek literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

2. Kuruluşa etki eden Faktörler

Mayıs 1967'nin son gününde Filipinler ve Endonezya yeni bir güneydoğu Asya teşkilatı için açıklama yaptılar. Endonezya dış işleri bakanı Adam Malik, ilk olarak Filipinler ile görüştü ve ardından Tayland, Malezya, Singapur ve bölgedeki diğer ulusların iştirakinin önemini bildirdi. Aynı zamanda 'eğer kendileri isterlerse' notunu da eklemeyi ihmal etmedi. Malik, yeni tesis edilecek bu organizasyonun ASA'nın daha genişletilmiş bir hali olacağını vurguladı. '*Var olan bir organizasyonu yok etmek gibi bir niyetimiz yok. Bizim yapmaya çalıştığımız şey, ihtiyaç duyulan bir şeyi tesis etmektir*' ifadesini kullandı (TST, 1967). Bangkok'taki toplantıda ilk olarak teşkilatın isminin SEAARC-Southeast Asia Association for Regional Cooperation olacağı belirtildi ve bu Endonezya'nın fikriydi. Thanat Koman, '*ASA üyesi dışişleri bakanlarının 29 Ağustos'ta Kuala Lumpur'da toplantı yapması beklenen ASA üyesi ülkeler, yeni örgütün kesin olarak yerleştiğine ikna olana kadar ASA'yı ayakta tutacak. Örgütün ismi aynı zamanda olası üye sayısını da işaret etmektedir*' demişti (TST, 1967a). Ayrıca diğer bölge ülkelerinin de birliğe katılabilmesi için bir uygulama da devreye konulmuş ve kapı açık bırakılmıştı (TST, 1967b).

8 Ağustos 1967'de SEAARC olarak değil ASEAN olarak isimlendirilen teşkilat, beş kurucu ülkenin dışişleri bakanlarının ASEAN Deklarasyonu'nu imzalamasıyla Tayland'ın Bangkok kentinde kuruldu. Bangkok'un imza için seçilmesi ise Tayland'ın tarafsız statüsünden dolayı olmuştu (Mahbubani & Sng, 2017). ASEAN'ın tesisi, güneydoğu Asya ülkeleri arasında iş birliği ve istikrara dair ortak bir vizyonla yönlendirilen bölgenin siyasi manzarasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

ASEAN'ın doğuşu, 1960'ların jeopolitik kargaşa ortamında ortaya çıkmış ve kök salmıştır. Güneydoğu Asya, özellikle Vietnam Savaşı'nın ardından bölgeye yayılan komünizm tehdidiyle önemli bir kargaşa yaşamaktaydı. Kurucu liderler, bu zorlukları ele almak ve bölgesel istikrarı teşvik etmek için birleşik bir cepheye ihtiyaç olduğunu kabul ettiler. Singapur Dışişleri Bakanı S. Rajaratnam, Güneydoğu Asya ülkelerinin egemenliklerini ve kalkınmalarını tehlikeye atabilecek dış baskılarla karşı karşıya olduklarını vurgulayarak, bu aciliyeti dile getirdi. Rajaratnam, kuruluş törenindeki konuşmasında, *'ekonomik parçalanma ve siyasi istikrarsızlığın üstesinden gelmek için bu uluslar arasındaki iş birliğinin gerekliliğini'* vurguladı (Rajaratnam, 1967).

Bölgenin parçalanmış ekonomilerinin, her ülkenin kendi sınırlı hedeflerini takip etmesi nedeniyle zayıflık kaynağı olduğunu ve bunun da büyüme için kolektif potansiyellerini zayıflattığını belirtti. Bu nedenle ASEAN'ın kurulması, ortak hedeflere ulaşmak için kaynakları ve çabaları bir araya getirme yolunda önemli bir adım olarak görüldü. Bu durumu Rajaratnam; *"20 yıl boyunca bu bölgedeki her birimiz, sadece milliyetçi coşku temelinde bir şeyler yapmaya zorlandık. Ve çoğumuz biliyoruz ki yirmi yıllık dekolonizasyonun ardından, milliyetçilik tek başına ülkelerimize ve halklarımıza daha mutlu bir yaşam, daha verimli bir hayat, daha iyi yaşam standartları gibi beklentileri sağlamadı ya da karşılamadı. Bu farkındalık artmıştır ve bu nedenle ASEAN'a hayat vermede gerçekten başarılı olmak istiyorsak ulusal düşünceyi bölgesel düşünceyle birleştirmemiz gerekmektedir. Artık iki düzeyde düşünmeliyiz. Sadece ulusal çıkarlarımızı düşünmekle kalmamalı, bunları bölgesel çıkarların karşısına koymalıyız. Bu durum, sorunlarımız hakkında düşünmenin yeni bir yoludur. Bu iki farklı şeydir ve bazen çatışabilirler."*

İkinci olarak, eğer bu konuda gerçekten ciddiyseniz, bölgesel varoluşun ülkelerimizdeki uygulamalarda ve düşüncelerde acı verici ayarlamalar anlamına geldiği gerçeğini de kabul etmeliyiz. Bu acı verici ve zor ayarlamaları yapmalıyız. Eğer bunu yapmayacaksak, o zaman bölgeselcilik bir ütopya olarak kalmaya devam edecektir. Vurgulamak istediğim son husus ise bu tür diğer birliklerde de olduğu gibi, ASEAN'ın ne olduğu konusunda yanlış anlaşılmanın olabileceğidir. Bu nedenle, gruplaşmanın dışında kalanların bunu herhangi bir şeye ya da kimseye karşı bir gruplaşma olarak görmemeleri gerektiğini vurgulamak isterim. Biz ASEAN'da herhangi bir şeye karşı değil, bir şeyi savunmak için bir araya geldik. Eğer önerilen bölgesel gruplaşmayı yanlış anlayanlar ya da buna karşı düşmanlık besleyenler varsa, bunun tek sebebinin Avrupa'da ve dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi dış güçlerin bu bölgenin balkanlaşmasında çıkarları olması olduğunu açıklayalım.

Bizler dersimizi aldık ve küçük ulusların, dış güçler tarafından manipüle edilmek, birbirlerine düşürülmek, sürekli zayıf, bölünmüş ve etkisiz tutulmak için balkanlaştırılmaya çalışıldığına karar verdik. Dolayısıyla biz, parçalanmış bir Güneydoğu Asya değil, istikrarlı bir Güneydoğu Asya istiyoruz. Güneydoğu Asya'nın istikrarı, Güneydoğu Asya'nın refahı ve daha iyi ekonomik ve sosyal koşullarla gerçekten ilgilenen ülkeler, küçük ülkelerin dünya barışına katkıda bulunmak üzere kolektif kaynaklarını ve kolektif akıllarını bir araya getirmelerini memnuniyetle karşılayacaklardır. Güneydoğu Asya ne kadar istikrarsız olursa, dünya barışı da o kadar tehdit altında olacaktır..... Bizim kendimizi ciddiye aldığımız gibi diğer uluslar da bizi ciddiye aldığında, birleşik bir Asya ülkeleri grubu olarak rolümüz kabul edildiğinde, o zaman bu bölgeye ve dünyanın geri kalanına barış ve refah getirebiliriz" ifadelerini kullanmıştır (Rajaratnam, 1967).

Bölge ülkelerinin bürokratları arasında geleceğe dair tahminler yapılmaktaydı. Bunların en önde geleni ise mutlaka yakın bir zamanda ABD'nin bölgeden çekileceği gerçeği idi. Zira Vietnam'da işler ABD için hiç de iyiye gitmiyordu. Ayrıca ASEAN'ın kurucu ülkelerinin devlet adamları, ABD'nin bölgede yaptığı sorgusuz sualsiz katliamların da farkındaydı. ABD büyük bir güçtü ve ASEAN ülkeleri bu güce karşı direnemezdi. ASEAN'ın kuruluşundaki psikolojik nedenlerden bir tanesi ise işte budur. Bu sayede bölge dışı bir gücün bu birliğe karşı hareket etmesi de engellenmiş olacaktı.

Ayrıca ASEAN, insan doğasındaki güzelliklere inanan idealistlerin bir nevi poster çocuğu oldu. Zira açık bir başarı vardı. ASEAN aktörleri bölgesel birliği, bölgeyi bir bütün olarak geliştirmenin bir yolu olarak, iş birliğine ulaşmak için bir forum olarak görmekteydi. İdealistler, ülkeleri ve küresel yapıyı 'ortak sorunların üstesinden gelmek için birlikte çalışma potansiyeline sahip bir topluluk' olarak gördüler (Mahbubani & Tang, 2018). ASEAN Yolu'nun amacı, her ülkenin eşit güce sahip olduğu ortak anlayışıyla uzlaşmaya varmak olduğundan, idealizm ya da liberalizm teorileri ASEAN'da karar alma sürecinin temelini oluşturmuştu. Hem bölgesel hem de küresel örgütlerin çoğu liberalist teori temelinde kurulmuş olsa da birçok örgütün realist anlayışla işlediği konusunda bir ortak görüş vardır (Bae, 2018). Bu görüş ASEAN üzerinde ise daha belirgindir.

3. ASEAN Ne Değildir?

Uluslararası örgütler, yapı ve işleyişlerine göre genellikle uluslararası ya da ulusüstü nitelikte sınıflandırılmaktadır. Uluslararası örgütler, üye devletlerin egemenliğini esas alan, karar alma ve uygulama süreçlerinde ulusal iradeyi sınırlandırmayan yapılar sunarken; ulusüstü örgütlerde, üye devletlerin belli alanlarda egemenliklerini gönüllü olarak devrettikleri, alınan kararların bağlayıcı olduğu ve bu kararların doğrudan iç hukuk düzenine etki edebildiği kurumsal mekanizmalar mevcuttur. Örneğin Avrupa Birliği, normların doğrudan uygulanabilirliği, Avrupa Komisyonu'nun icra yetkisi, Avrupa Adalet Divanı'nın karar bağlayıcılığı ve nitelikli

oy çokluğuna dayalı karar alma süreçleriyle ulusüstü bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede ASEAN'ın ne olmadığını daha iyi anlamak için, onun ulusüstü bir örgüt olmadığını açık biçimde belirtmek gerekir. Her ne kadar ASEAN, ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve bölgesel istikrarı teşvik etmede önemli rol oynamışsa da, Avrupa Birliği'nin aksine üye devletler egemenliklerini ve bağımsızlıklarını koruma ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu durum, örgütün kararları uygulama veya üye devletlerin iç işlerine müdahale etme kapasitesini ciddi biçimde sınırlar. Örneğin, Rohingya krizi gibi ciddi insan hakları ihlalleri karşısında dahi ASEAN, "iç işlerine karışmama" ilkesi uyarınca herhangi bir bağlayıcı müdahalede bulunmamıştır. Bu da örgütün yasal yaptırım mekanizmalarından yoksun, uluslararası nitelikli bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, ASEAN'ı Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi diğer bölgesel örgütlerden ayıran temel fark, kuruluş felsefesi ve kurumsal işleyişinde yatmaktadır. BDT ve ŞİÖ daha çok jeopolitik çıkarlar, güvenlik eksenli ittifaklar ve lider ülkelerin yönlendirici rolü çerçevesinde şekillenirken; ASEAN, gönüllülük, eşitlik, müdahale karşıtlığı ve odayışmaya dayalı karar alma gibi normlara dayanan, daha esnek ve yumuşak bir iş birliği modeli benimsemiştir. ASEAN, bölgesel istikrarı temel hedef olarak benimserken, devletler arası egemenliğe saygıyı önceleyen ve bağlayıcılığı sınırlı olan bir kurumsal yapı inşa etmiştir.

ASEAN, AB'ye benzer şekilde tam olarak entegre olmuş bir siyasi veya ekonomik birlik değildir. Üye devletler arasındaki ekonomik kalkınma ve siyasi sistemlerdeki farklılıklar daha derin entegrasyon için önemli zorluklar oluşturmaktadır. Örneğin, Singapur küresel olarak kişi başına düşen en yüksek GSYİH'lerden birine sahipken, Laos ve Kamboçya gibi ülkeler çok daha geride kalmaktadır. Bu ekonomik eşitsizlik, tutarlı bir bölgesel kimlik ve ortak politikaların oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. ASEAN'ın ASEAN Ekonomik Topluluğu gibi entegrasyon çabaları, diğer bölgelerde görülen entegrasyon seviyesine ulaşamamıştır (AB'de olduğu gibi) ve bu da kapsamlı bir ekonomik birliğin eksikliğini göstermektedir.

Tablo 1: ASEAN Üye Devletlerinin GSYH Büyüme Oranları, 2019–2024 (%) (IMF, 2023)

Ülke	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Brunei	3,87	1,13	-1,59	-1,51	3,26	3,48
Kamboçya	7,05	-3,10	3,03	5,01	5,82	6,14
Endonezya	5,02	-2,07	3,70	5,31	4,95	5,06
Laos	4,65	-0,44	2,06	2,25	3,97	4,01
Malezya	4,41	-5,60	3,46	8,66	4,47	4,51
Myanmar	6,75	3,19	-17,94	1,97	2,58	2,64
Filipinler	6,12	-9,52	5,70	7,60	6,03	6,27
Tayland	2,12	-6,16	1,65	2,64	3,41	3,60
Vietnam	7,36	2,87	2,56	8,03	5,76	6,85
Singapur	1,33	-3,90	8,88	3,65	1,50	2,12

ASEAN, üye devletleri için bağlayıcı yasalar oluşturma yetkisine sahip bir yasama organına sahip değildir. Parlamenterler arasında diyalogu kolaylaştıran ASEAN Parlamentolararası Meclisi, yasama gücünden yoksundur ve doğrudan seçilmemektedir. Bu da bölgesel politikayı şekillendirmedeki etkinliğini sınırlamaktadır. ASEAN'ın kararları fikir birliğine dayanmaktadır ve bu da eylemsizliğe veya acil bölgesel sorunları etkili bir şekilde ele almayan, sulandırılmış anlaşmalara yol açabilmektedir.

ASEAN askeri bir ittifak değildir. Barışı ve istikrarı teşvik etmesine rağmen, NATO gibi karşılıklı bir savunma paktına sahip değildir. Esasında böyle bir anlayışa en büyük zararı SEATO vermiştir. SEATO'nun varlığı Güneydoğu Asya'da parçalanmış bir güvenlik ortamının oluşmasına katkıda bulunmuş, bölge ülkeleri Batılı güçlerle uyum sağlama ile uyumsuzluk ya da tarafsızlık arasında bölünmüştür. Bu bölünme, uyumlu bir bölgesel kimliğin oluşmasını engellemiş ve 1967 yılında Güneydoğu Asya ülkeleri arasında iş birliği yoluyla barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla kurulan ASEAN'ın tesisini de geciktirmiştir. Ayrıca ASEAN, Güney Çin Denizi'ndeki toprak anlaşmazlıkları gibi bölgedeki güvenlik tehditlerine yanıt vermedeki etkinliğini sınırlandıracak askeri iş birliğinden ziyade diplomatik angajman ve ekonomik iş birliğine odaklanmaktadır. Bu ise ASEAN'ı daha barışçıl bir örgüt yapıp, Çin'in askeri etkisini de azaltmaktadır.

Bununla birlikte ASEAN, monolitik bir yapıdan ziyade, siyasal, kültürel ve ekonomik açıdan oldukça heterojen bir birliktir. Üye devletler farklı siyasi rejimlere (örneğin demokratik, otoriter ya da askeri yönetimler), tarihsel tecrübeler ve kültürel yapıya sahiptir. Bu çeşitlilik yalnızca siyasi önceliklerde değil, aynı zamanda ekonomik sistemlerde de kendini göstermektedir. Örneğin, Singapur serbest piyasa ekonomisi ve ileri düzeyde finansal entegrasyonu ile öne çıkarken; Laos ve Myanmar gibi ülkeler daha kapalı, devletin yönlendirici rolünün belirgin olduğu ekonomilere sahiptir. Bu yapısal farklılıklar, bölgesel ekonomik entegrasyon çabalarının hızını ve derinliğini sınırlandırmakta; ayrıca kolektif karar alma süreçlerinde uzlaşmayı zorlaştırmaktadır. Üye ülkelerden bazıları Batılı güçlerle yakın ilişkiler geliştirirken, bazıları ise Çin gibi bölgesel aktörlerle daha güçlü ekonomik

ve diplomatik bağlar sürdürmektedir. Bu durum, özellikle bölgesel güvenlik ve dış ticaret politikaları konularında ASEAN içerisinde farklı perspektiflerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

ASEAN yöntemini diğer bölgesel organizasyonlarda uygulamak zor ve sıkıntılı olacaktır, ancak karar alma süreci tarzını diğer bölgesel iş birliğine dahil etmeye çalışmadan önce bile bunun başarı için önemli bir bileşen olup olmadığını gözlemlememiz gerekmektedir (Acharya, 2009). ASEAN kuruluşundan bu yana, bölgede barış ve uyumu korumada başarılı olmuştur. ASEAN, istikrar sağlamaya yönelik bölgesel bir çaba ve bölgedeki komünist ideoloji tehdidine karşı mücadelede bir destek olarak ortaya çıktı. Komünizmin son dönemdeki küresel gelişimiyle birlikte örgüt, 1995 ve 1997 yıllarında Vietnam ve Laos gibi komünist sistemleri ASEAN üyesi olarak dahil etme yönündeki stratejik kararıyla birlikte asıl amacı olan bölgesel birlikteliği sağlamada başarıya ulaştığı değerlendirilmesi de yapılabilir.

ASEAN için güvenlik, daha fazla gelişme ve ekonomik iş birliği için temel gereklilik olarak hizmet etmektedir. Ayrıca ASEAN'ın bölgesel barış ve güvenliği korumada başarılı olan bölgesel normları hem bölgede hem de bölge dışında işbirlikçi katılım meydana getirmek ve tanınmak için büyük bir potansiyele sahiptir. Barış ve güvenlik alanlarının ötesinde ASEAN'ın başarısı tartışılabilir. ASEAN'ın başarılı bir bölgesel örgüt olduğu değerlendirilmesi yapılabilirken, tam tersi görüşle de eleştirilebilir. Bu konu ayrıca araştırmacının bakış açısı, çıkış noktası ve ASEAN'ı karşılaştırdığı teşkilat ile de alakalıdır. ASEAN genellikle dışları olmayan, verimsiz bir organizasyon olarak görülmektedir ve bağlayıcı bölgesel politika açısından önemli başarılar üretememiş olarak değerlendirilir. Buna en net örnek ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması'dır. ASEAN ülkeleri arasındaki serbest ticaret, iş birliğinden hedeflenen faydaları sağlayamamıştır. Çünkü bazı üyeler, kayda değer ekonomik gelişme sağlamayan kendi yerli sanayisini korumaya da çalışmaktadır ki bu ise entegrasyonun hızını düşürmektedir.

Tüm bunlara rağmen ASEAN'ın üyeleri arasında bölgede dostane ve barışçıl bir ortamın sürdürülmesinde önemli bir rolü vardır. Ülkeler arasındaki küçük anlaşmazlıkların yanı sıra Güneydoğu Asya, bölgesel çatışmaların ve ciddi sorunların önlenmesinde başarılı olmuştur. Bölgedeki en büyük tehditlerden biri, 1997'de başlayan ve Tayland, Kore ve Endonezya'yı derinden etkileyen Asya ekonomik krizine yol açan darbeden gelmişti. Ciddi ekonomik darbeye rağmen, kriz boyunca bölgede barış ve istikrar korundu. Ancak ekonomik veya çevresel başarı gibi farklı ölçümler kullanırsak, kuruluşun tamamen başarılı sayılması doğru bir tespit olmaz. Barış ve istikrar, ekonomik ve diğer türlerdeki iş birliğinin temel şartı olduğundan, bölgesel barış çok önemlidir ve bu çalışmada başarının ölçütü olarak da değerlendirilmiştir. Ülkelerin komşularıyla en azından barışçıl ilişkiler sürdürmek ve bölgesel barışı hedeflemek istedikleri ortak kanaati, halen son derece etkili bir öğedir.

4. ASEAN Yolu

ASEAN'ın bölgesel barışı koruma temel hedefine ulaşmada başarılı olduğunu tespit ettikten sonra, ASEAN Yolu'nun başarıda rol oynayıp oynamadığı analiz edilecektir. ASEAN Yolu, tartışma ve fikir birliğine vurgu yapan bir karar alma sürecidir. Tartışmanın bir anlaşmaya varması için gereken uzun süreye rağmen üyelerin eşitliğini ve iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. ASEAN Yolu, ASEAN akademisyenleri ve Asya bölgesindeki araştırmacılardan önemli ilgi görmektedir. Yorumlar farklılık gösterse de sürecin ana unsurları, müdahale etmeme, güç kullanmama, yumuşak diplomasi ve fikir birliği yaklaşımından oluşmaktadır. ASEAN Yolu, ASEAN'ın başarısına ve başarısızlığına en büyük katkıyı sağlayan unsur olarak algılanmaktadır. ASEAN Yolu'nun savunucuları, bu karar alma sürecinin üye ülkelerin birbirlerine saygı duymasına yardımcı olduğunu ve bölgede barışı sağladığını savunmaktadır (Mahbubani & Sng, 2017). ASEAN'ın bölgesel barışı korumadaki başarısı, organizasyonun etkisizliği ve açık sonuçların olmayışına rağmen, bölgesel bir örgüt olarak esas hedefine ulaşmaktadır ve dünyadaki en başarılı bölgesel organizasyonlardan biri olarak kabul edilmektedir. Esasında bu durum üye ülkelerin o birliğe atfettiği önem ile de ilgilidir. Zira eğer ASEAN olmazsa, sorunlarını çözebilecek veya bir araya gelebilecekleri tek yer Birleşmiş Milletler'dir. ASEAN bölgesi için BM, her zaman ikincildir. Bölgenin –her ne kadar eleştirilse de- esas organizasyonu, aynı zamanda temel birleştirici platformu ASEAN'dır. Bu gerçeklik, tüm ülkeler tarafından da açıkça kabul edilmektedir. Özetle ASEAN, Güneydoğu Asyalıdır ve birbirlerinden siyasal sistem olarak uzak ülkelerin, kültürel olarak aidiyet hissettikleri bir örgüttür.

Bu aidiyetin bölgesel kökleri de bulunmaktadır. ASEAN Yolu'nun Malay köy gelenekleri veya Endonezya'nın kırsal bölgelerindeki karar alma süreçleri gibi yerel Asya kültüründen doğduğu değerlendirilmektedir (Nischalke, 2000; Katsumata, 2003). Malay kültürü, karar verme sürecini içeren kolektif kültüre güçlü bir şekilde vurgu yapmaktadır. Karar verme süreci, diğer insanların duygularını incitmek, desteklemek ve açık çatışmalardan kaçınmak için kültürel anlayışın bir uzantısıdır. Köy toplantısı gibi daha küçük topluluklarda aile reisleri, köyle ilgili konuları tartışmaya davet edilir ve her aile temsilcisi, görüşlerini dile getirmeye ve grup olarak çözüm bulmaya teşvik edilir. Çatışmadan kaçınma ruhu, aile reislerini daha uyumlu görünmeye iter ve hatta önerilen argümana şiddetle karşı çıkanlar bile endişelerini çok dikkatli ve büyük bir hassasiyetle dile getirir, hatta karşıt fikri mizahla renklendirirler. En azından Endonezya'daki birçok küçük toplulukta karar alma sürecinin yaygın uygulaması budur (Temiz S. , 2022). Bunu çok daha gelişmiş ve devletler

düzeyinde karar alma olarak nitelendirecek olursak, ASEAN Yolu'nun ne olduğu daha da anlaşılır hale gelmektedir.

ASEAN Yolu, ASEAN için bölgesel barışa giden yol olabilir. Ancak diğer bölgeselciliklerde bölgesel barışı teşvik etmede bir rol oynayabilir mi sorusunun cevabı ise net değildir. Eğer ASEAN Yolu bir dizi nedenden dolayı ASEAN'a özelse, büyük olasılıkla ASEAN Yolu, ASEAN'ın bölgesel barıştaki başarısını belirlemede ana oyuncu değildir. Daha doğrusu, karar alma sürecini tek bileşen olarak belirleyemeyiz, ancak bölgesel barışa katkıda bulunan faktörler bütünü içerisinde tanımlayabiliriz.

Öte yandan ASEAN Yolu, kuruluşa özgü koşulu nedeniyle ASEAN'da mümkündür. Konsensüsle karar alma sürecinin bir zorunluluk olarak görülmesinin çeşitli nedenleri arasında ilk olarak üye ülkeler, devlet aktörlerinin diğer üyeleri onurlandırdığı ve ortak bir sonuca ulaşmak için uzun ve genellikle etkisiz olarak adlandırılan bir süreçle, her ülkenin egemenliğinin korunmasına yoğun bir vurgu yapmaktadır. Bu şekilde ise ortak bir anlayış ortaya çıkar. İkincisi ise her ülkenin eşit derece gündeme müdahale etme ve eşit ağırlıkta oy kullanma hakkı vardır. ASEAN eşit güce sahip bir topluluktur. ASEAN'da diğerlerinden çok daha fazla güce sahip olup kararları kendi ağırlığı ile değiştiren tek bir ülke yoktur. Kısacası Laos ne ise Endonezya'da odur.

Singapur, ASEAN'ın zengin bir ülkesidir ve güçlü bir ülke olarak görülmeyecek kadar küçüktür. Bu arada coğrafi ve nüfus açısından en büyük ülke olan Endonezya, yolsuzluk ve ekonomik güç eksikliği gibi iç mücadelelerle doludur. İki ülkenin güçlü ve zayıf yönleri bölgedeki güç dengesini sağlamaktadır ve ASEAN Yolu karar alma mekanizması ASEAN'da da devam etmektedir. Ayrıca ASEAN üyesi ülkelerin kendilerini dünyanın diğer yerlerinden ayıran benzer bir kültürü paylaştıklarını da belirtmek gerekir. Daha önce de belirtildiği gibi, ASEAN Yolu'nun hem Endonezya, Malezya hem de muhtemelen Brunei'deki Malay köylerinden türettiği değerlendirilebilir. Kültür, Singapur ve Filipinler gibi nispeten büyük Malay topluluklarının bulunduğu ülkelerle de desteklenmektedir. Bu argümanın güvenilir olmadığı, çünkü her ülkedeki yerel karar alma sürecinin ASEAN Yolu'ndan farklı olarak resmi ve kurumsallaşmış olduğu da ileri sürülebilir. Karşıt bir argüman olarak, liderin daha az belirgin olduğu veya gücün üyeler arasında daha eşit dağıldığı organizasyonlarda karar alma sürecinde her ne kadar sorunlar çıksa da ve süreç uzasa da bu durum ASEAN Yolu'nu daha demokratik bir teşkilat yapar. Ulaşmaya dayalı karar alma, ASEAN'a özgü değildir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) da bu uygulamayı benimsemektedir. Ancak ASEAN Yolu birçok açıdan benzersizdir, çünkü ortak anlayışa ulaşmak için uzun soluklu bir tartışma ve istişareyi içeren fikir birliğiyle karar almanın ötesindedir. Tüm bu süreç, çoğu zaman önemli ölçüde etkisiz olarak görülse de tüm üyelerin seslerinin, itirazları da dahil olmak üzere görüşlerinin duyulduğu ve nihai kararı desteklemeyenlerin bile bunu kabul edeceğinin düşünüldüğü gerekli atmosferi sağlamaktadır.

ASEAN'ın günümüze kadar parçalanmadan ulaşabilmesinin de en önemli öğelerden birinin müdahale etmeme ilkesi olduğu kesindir. Bu ASEAN ilkesinin, bölgede barışı koruma çabalarına katkıda bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu prensiple üye ülkeler, birliğin bir üyesinin dengesiz davranışlarına rağmen egemenliklerini sürdürürler. Belirli bir ülkedeki insan hakları ihlali veya insan ticareti gibi konular, ülke içi mesele olarak kabul edilir ve diğer ülkelerin katılımının dışındadır. Bu ilke, komşu ülkelerle iş birliğini ve iyi ilişkileri sürdürürken, her ülkeyi diğerlerinin iç işlerine karışmasından korumaktadır. Ancak sorunun diğer ülkeleri de etkilemesi durumunda, etkilenen tarafın kendini savunma ve konuya müdahale etme hakkı ortaya çıkar. Örneğin Endonezya'daki çevre sorunları ve ormanların yakılması, en yakın komşuları olan Singapur ve Malezya'yı yoğun bir şekilde etkilemektedir.

Müdahale etmeme ilkesi, ASEAN'ın operasyonel çerçevesinin temel taşıdır ve bölgesel bir örgüt olarak etkinliğini ve uyumunu önemli ölçüde etkilemektedir. 1967'deki Bangkok Deklarasyonu'nda ortaya konan bu ilke, üye devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine saygı göstermeyi ve iç işlerini dış müdahale olmaksızın yönetmelerine izin vermeyi amaçlamaktadır. Bu ilkenin en önemli sonuçlarından biri, üye ülkeler arasında istikrarı teşvik etmesidir. Ülkelerin birbirlerinin iç meselelerine müdahale etmekten kaçınmalarını sağlayarak ASEAN, ulus inşası ve ekonomik kalkınma için gerekli olan barış ve güvenliğe elverişli bir ortam sağlamıştır.

Bu müdahaleci olmayan yaklaşım, üye devletlerin dış baskı veya müdahalelerden korkmadan kendi iç sorunlarına odaklanmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, müdahale etmeme ilkesi zorluklar da doğurmaktadır. ASEAN'ın üye ülkelerdeki insan hakları ihlalleri veya siyasi huzursuzluklar gibi acil bölgesel meseleleri ele alma kabiliyetini engellemektedir. Örneğin, Myanmar'da devam eden kriz ASEAN'ın bu ilkeye bağlılığını test etmiş ve bölgede demokratik değerlerin ve insan haklarının desteklenmesindeki etkinliği konusunda soru işaretleri ortaya çıkarmıştır. Müdahale etmeme ilkesi ASEAN bölgesinde istikrarın korunması için hayati önem taşıırken, ASEAN'ın kolektif eylem ve müdahale gerektiren kritik meselelerle ilgilenme kapasitesini de sınırlamaktadır. Bu dinamikleri dengelemek ise örgüt için ileriye dönük temel bir zorluk olmaya devam etmektedir.

5. ASEAN'ın Doğru Anlaşılması

ASEAN bir güvenlik topluluğu mudur, yoksa AB benzeri bir topluluk mudur? Daha geniş bir çerçevede ASEAN, küresel ölçekte liderlik talebi olan bir topluluk mudur? Ya da önemsenmeyecek derecede bir hiç midir veya değersiz midir? İlk olarak, ASEAN'ın başarılı bir bölgesel örgüt olarak görülüp görülmeyeceğinden ve ne ölçüde görülmesi gerektiğinden emin olmak gerekir. ASEAN, gelişmekte olan dünyadaki en başarılı bölgesel gruplaşma değildir. Ancak bu durum hiçbir zaman bir tartışma konusu olmamalıdır, çünkü birlik tarafından böyle bir iddia hiçbir zaman ortaya atılmamıştır. Dahası, böyle bir iddiayı değerlendirmek, karşılaştırmalı bir perspektif gerektirir. Karşılaştırmalı bir perspektif ise ASEAN'a olumlu bir ışık tutabilir. ASEAN'a özgü bu başarı, uzun ömürlülüğü ile ölçülmemelidir. Amerikan Devletleri Örgütü, özellikle de 1889-1890'da kurulan Pan-Amerikan birliğinin halefi olarak görülürse veya 1949'da kurulan Arap Devletleri Ligi ve hatta Afrika Birliği (1963) gibi daha eski ancak daha az başarılı olmuş bölgesel gruplar bulunmaktadır. Kuşkusuz bunlar daha büyük ve daha çeşitli üyelere sahip makro-bölgesel organlar iken ASEAN, Pasifik Adaları Forumu, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu, Körfez İşbirliği Konseyi, Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği, MERCOSUR ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi organizasyonlar daha sıkı ve yoğun, ek olarak nispeten daha homojen alt-bölgesel yapılardır. Bu nedenle de sürdürülmeleri ve yönetilmeleri daha kolaydır. Ancak bunlar arasında bile ASEAN, en azından çağdaş uluslararası sistemin tüm büyük güçlerinin temsilcilerinin yıllık bakanlar sonrası toplantılarına istikrarlı katılımıyla kabul edilen bir iddia olarak, olumlu bir şekilde karşılaştırılmaktadır (Kurlantzick, 2022).

ASEAN hakkındaki çalışmalar, ASEAN'ı fevkalade etkili bir bölgesel gruplaşma olarak görmek ile onu birbiriyle çekişen Üçüncü Dünya diktatörlerinin beceriksiz ve marjinal bir kahvehane salonu olarak nitelenmek arasında gidip gelmektedir. ASEAN, demokrasi ve insan haklarının zayıf bir destekçisi olmasına rağmen, büyük güç çatışmalarında arabuluculuk yapma konusunda daha iyi bir potansiyele sahip olduğu savunulmaktadır (Narine S. , 2009). Ayrıca ASEAN liderliğindeki ASEAN Bölgesel Forumu (ARF), henüz önemli bir kurumsal ilerleme kaydedememiş olsa da korsanlık, terörizm ve doğal afetler gibi ulus ötesi sorunlarla başa çıkma yolunda önemli adımlar atmaya da başlamıştır (Haacke, 2013). ASEAN'ın Doğu Asya bölgeselcilikindeki rolünün güçlü bir aktörlük gösterdiği, ancak aynı zamanda bölgesel ve küresel çıkarlarını ve zorunluluklarını uzlaştırma konusundaki kısıtlamaları ortaya koyduğu da iddia edilmektedir (Ba, 2016). Bölgesel üretim ağlarının önemli arenasında, ASEAN ülkelerinin Çin, Japonya ve Batılı sanayi güçleri arasında ortaya çıkan rekabeti küresel üretim ve inovasyon için tehditkâr olmayan bir ortak olarak daha fazla güvenilirlikleri sayesinde kendi avantajlarına çeviren işbirlikçi tekno-bölgeselci stratejileri olumlu bir şekilde kullandıkları da bilinmektedir (Felker, 2001). Böyle bir strateji, ASEAN'ın ARF aracılığıyla Asyalı büyük güçlere yönelik siyasi ve stratejik angajmanını faydalı bir şekilde tamamlamakta ve birlikte Çin veya Japon hakimiyeti altında aşırı hiyerarşik veya hegemonik bir bölgesel düzen olasılığını da engellemektedir. Bunun sebepleri arasında coğrafi koşulların da etkisi bulunmaktadır. Ayrıca ASEAN, zararsızdır. Bu ise bölge dışı güçlerin ASEAN ile olan ilişkilerinde hatırlarında bulundurdıkları bir gerçekliktir.

Güneydoğu Asya bölgesi günümüze kadar son derece büyük zorlukları atlatabilmiştir ve burada ASEAN'ın etkisini göz ardı etmek bir hata olur. 1960'ların sonunda Malezya-Filipinler arasındaki Sabah anlaşmazlığının patlak vermesi, ASEAN'ı gözden çıkarmıştı. Ardından ise Asya Mali krizi ve Kamboçya çatışması geldi. Ancak ASEAN tüm bu zorlukların –bir şekilde- üstesinden geldi. Burada unutulmaması gereken durum, ASEAN'a ilişkin keskin yargıların kısa vadeli gelişmelere dayanması durumunda ortaya çıkacak yanlış sonuçlar olduğudur. ASEAN sadece Sabah anlaşmazlığını ve 1997 mali krizini atlatmakla kalmamış, kendini kurumsal olarak geliştirmiş ve Güneydoğu Asya'nın tek teşkilatı olmuştur.

ASEAN'a ilişkin bir diğer ihtilaf noktası da ASEAN'ın rolünü değerlendirmek için kullanılan performans ve kavramsal kriterlerden kaynaklanmaktadır. Anlaşılacağı üzere, ASEAN'ın performansı ve sicili incelenirken, Avrupa merkezci kriterlerden açıkça veya dolaylı olarak etkilanilmektedir. Eğer ASEAN'ın resmi söylemi ile gerçek iş birliği sicili arasında büyük bir uçurum varsa bunun nedeni, ASEAN'da iş birliği için başlıca dürtülerin Güneydoğu Asya dışından, en önemlisi de Avrupa'dan gelmiş olmasıdır (Jetschke, 2009, s. 407). Bölgenin farklı dokusu genel itibarıyla göz ardı edilir ki bu ASEAN'ı hızlıca başarısız bir teşkilat kategorisine sokar. ASEAN üyeleri, bölgesel ekonomik iş birliğini düşünürken AB'ye baktıkları bilinmektedir. Hatta bu noktada Malezya Başbakanı Mahathir, “*AET gibi bir ekonomik topluluk yaklaşımı, ASEAN'ı başlangıç olmaktan çıkarırdı*” ifadesini kullanacaktır (Mohamad, 1981). Gerçekten de AB'nin ASEAN'ın benliğinin kurumsal ötekisi olduğuna dair iyi bir iddia ortaya atılabilir ki sıkça yapılmaktadır (Devadason & Mubarik, 2020). AB'nin kendi anayasasını kabul etmekte olağanüstü başarısız olduğu bir dönemde AB tarzı bir ASEAN Şartı tartışılırken bile ASEAN üyeleri AB'ye bir model değil bir ilham kaynağı olarak bakmışlardır (Acharya, 2007).

Ayrıca ASEAN üzerine teorik yazıların azlığı göz önüne alındığında, neo-realistlerin uluslararası kurumların sadece büyük güç tercihlerini yansıttığı ve devlet davranışları üzerinde genellikle marjinal etkileri olduğu (Mearsheimer, 1995) bakış açıları da dahil olmak üzere, genel olarak uluslararası kurumlara kötümser bakma eğiliminde olan ASEAN değerlendirmeleri ile zayıf ve nispeten az gelişmiş uluslardan oluşan Güneydoğu Asya devletlerinin güvenilir bölgesel iş birliğini yönetme kabiliyetine, etnosentrik açıdan -yani herhangi bir etnik grubun

kültürünü, bireyin kendi kültürünü kullanarak değerlendirmesi yanılgısından uzaklaşarak değerlendirmek-şüpheyile yaklaşanları birbirinden ayırmak, genel itibarıyla zordur. Bu tür etnosentrik önyargılar uluslararası ilişkiler literatüründe sıklıkla görülür ve ASEAN üzerine yapılan çalışmalarda da karşılaşılan bir durumdur.

ASEAN bir güvenlik topluluğu olarak nitelendirilemez. Uluslararası ilişkiler teorileri bağlamında ASEAN, temel ilkesi olan müdahale etmeme ilkesi ve üye devletlerin farklı siyasi rejimleri nedeniyle bir güvenlik topluluğu olarak nitelendirilemez. Karl Deutsch tarafından tanımlandığı şekliyle bir güvenlik topluluğu, karşılıklı güven ve çatışmaları barışçıl yollarla çözme taahhüdü geliştiren ve genellikle kolektif güvenlik düzenlemelerine yol açan bir grup devleti içerir (Vesa, 1999). Ancak ASEAN'ın egemenlik ve müdahale etmeme ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olması, kriz zamanlarında kolektif eylem kapasitesini sınırlamaktadır. Bu ilke, Güneydoğu Asya uluslarının devlet egemenliğine bölgesel istikrardan daha fazla öncelik verdiği tarihsel bir bağlamı yansıtmaktadır ve bu da genellikle üye ülkelerdeki insan hakları ihlallerini veya iç çatışmaları ele alma konusunda isteksizlikle sonuçlanmaktadır. Ayrıca, ASEAN içindeki demokrasilerden otoriter rejimlere kadar değişen siyasi sistemler, uyumlu bir güvenlik topluluğunun oluşturulmasını daha da zorlaştırmaktadır. Bu çeşitlilik, üye devletler arasında farklı önceliklere yol açarak güvenlik konularında uzlaşmayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla ASEAN bölgesel iş birliğini teşvik ederken, temel ilkeleri ve siyasi gerçekleri gerçek bir güvenlik topluluğu olarak işlev görmesini engellemektedir.

Buna ek olarak, ASEAN'ın son dönemdeki politika girişimlerini eski gelişmelerin veya siyasi çerçevenin içerisinden değerlendirme eğilimi de vardır. Bu tür bir şüphecilik, sağlıklı ve her türlü akademik tartışmanın ön koşulu olsa da, yavaş ilerlemelerin olduğu alanlara odaklanma eğilimindedir. Örneğin ASEAN, zaman içerisinde ASEAN Güvenlik Topluluğu'ndan evrilen ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu ve ASEAN Şartı gibi görünüşte iddialı bir dizi girişimde de bulunmuştur. Bu girişimlerin bazıları hakkında şüpheli olmak veya geleceği hakkında endişeli bir tavır sergilemek kolaydır ve birçoğu da bunu yapar. Örneğin Narine, ASEAN Şartı'nın daha fazla demokrasi ve insan haklarına yönelik normatif arzusu ile ASEAN devletlerindeki demokrasi ve insan haklarının iç karartıcı durumu arasındaki uyumsuzluğa atıfta bulunarak, ASEAN Şartı hakkında özellikle şüphe duyduğunu ifade etmektedir. ASEAN'ın büyük güçler arasındaki ilişkilerde arabuluculuk yapmasının, üye devletler içinde demokrasi ve insan haklarını teşvik etmesinden daha iyi bir perspektife sahip olduğunu da savunmaktadır. ASEAN'ın Asya güvenlik meselelerindeki arabuluculuk rolünün ve bunun sonucu olarak ARF ya da daha sorunlu olan Doğu Asya Zirvesi (EAS) gibi Asya kurumlarındaki liderlik rolünün, Çin, Japonya ve Hindistan'ın yükselen gücü ve etkisi karşısında giderek daha fazla etkili olmaya başladığını da vurgulamaktadır (Narine S. , 1997).

ASEAN'ın gündeminde hiçbir zaman yer almayan, Şart'a ve ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu'na dahil edilmesi yoğun tartışmalara yol açan ve nihayetinde sınırlı kalan insan hakları ve demokrasi gibi konular, ASEAN'ın en önemli iddiası olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bu normlar Singapur ile Malezya, Tayland ile Myanmar ve Tayland ile Kamboçya arasında yakın zamanda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle (Temiz S. , 2024) sorgulanmıştı, ancak açık bir savaşın önüne de geçilmiştir. İşte tarafların da ASEAN içerisindeki konumuna zarar gelmemesi amacıyla çatışmayı hızlıca soğutmaya çalışmaları, esasında ASEAN'ın önemini ifade eder. Ayrıca ASEAN'ın demokrasi ve insan haklarına yönelik tutumu da durağan değildir. Sivil toplum gruplarıyla istişarelerin arttığına dair işaretler vardır. Buna ek olarak bir ASEAN İnsan Hakları organı gelişmektedir, ancak bu organın işlevleri ASEAN üyelerine yönelik şikayetleri ele almakla değil, bilgi toplamakla sınırlıdır (Langlois, 2021). Ayrıca ASEAN üyelerinin, kendilerinin bu şekilde ASEAN toplantılarının gündem maddesi olmaktan hoşlanmadıkları da bilinmektedir. Bu ise onları normları –ister istemez- uygulama konusunda bir baskı unsuru oluşmasına sebep olmaktadır.

Ortaya atılan şüphelerin aksine elde edilen kanıtlar, ASEAN'ın daha demokratik üyelerinin ASEAN'ın kurumsal olarak güçlendirilmesine gerçekten de daha açık olduklarını göstermektedir. Endonezya'nın Suharto diktatörlüğünden önceki ve sonraki durumu bu argümanın en güçlü örneğini sunmaktadır. Suharto'nun Dışişleri Bakanı Ali Alatas, 1998'de Taylandlı mevkidaşı Surin Pitsuwan'ın Tayland'ın demokratik geçiş sürecinden doğan ve ASEAN'ın üye ülkelerdeki iç siyasi meseleleri bölgesel etkileri olması halinde açıkça tartışmasını öngören 'esnek angajman' fikrine karşı çıkmıştı. Ancak Suharto sonrası Endonezya, ASEAN Siyasi ve Güvenlik Topluluğu olarak yeniden adlandırılan ASEAN Güvenlik Topluluğu fikrinin başlıca savunucusu olmuştur. Bu şekilde topluluk için hazırlanan ilk kavram belgesi, demokrasi ve insan haklarını ASEAN'ın ideolojik temeli haline getirmeyi amaçlıyordu. Bu daha sonra diğer ASEAN üyelerinin muhalefeti nedeniyle sulandırılmış, ancak tamamen terk edilmemiştir.

Endonezya daha sonra ASEAN'daki iç çatışmalara müdahale edebilecek bir ASEAN barış gücü önermişti. Ancak bu sefer de Singapur buna şiddetle karşı çıktı (Caballero-Anthony & Emmers, 2022). Eleştirmenler ASEAN barış gücünün esas olarak ASEAN bölgesi içinde kullanılabileceğine ve dolayısıyla müdahale etmeme doktrininin ihlal edilebileceğine işaret ettiklerinde Endonezya'nın yanıtı, böyle bir gücün Endonezya'nın kendi içinde müdahale etmesinde bir sakınca olmayacağı şeklinde oldu. Endonezya, Açe'deki barış anlaşmasını izlemek üzere dışarıdan gözlemcilerin gönderilmesine de izin verdi (Herrberg, 2008, s. 32-35). Alatas'ın ASEAN üyeleri tarafından kabul görmesi, ASEAN'ın siyasi iş birliğine yönelik tutumundaki değişikliklerin bir göstergesidir. Kendilerine dış ilişkiler konusunda söz hakkı veren demokratik kurumsal reformlarla güçlenen Endonezyalı

parlamentar gruplar, Cakarta'nın Myanmar diktatörlüğüne karşı daha katı bir tutum sergilemesi de dahil olmak üzere ASEAN'da siyasi açıklığı savunmak konusunda daha güçlü bir tutum sergilemişlerdir. Endonezya'daki demokratikleşme, karar alma süreçlerinde olmasa da dış politika tartışmalarında daha önce bu tartışmaların dışında tutulan gruplara alan açmıştır (Yukawa, 2017).

ASEAN'la ilgili tartışmaların bir diğeri ise ARF, ASEAN Plus Three ve EAS gibi daha geniş bölgesel kurumlara liderlik iddiasıyla ilgilidir. ASEAN'dan bu tür Asya-Pasifik ve Doğu Asya bölgesel kurumlarının lideri olarak değil, merkezi olarak bahsetmek çok daha doğru olacaktır. Elbette ASEAN'ın liderliği yapısal bir liderlik olamayacağı gibi, ARF'nin fiktisel itici gücü Kanada ve Avustralya'dan geldiği için entelektüel bir liderlik meselesi de olamaz. Dahası, bu konuda liderlik terimi yanıltıcıdır, çünkü ASEAN'ın daha geniş bölgesel gruplara yanıt verirken temel amacı onları sahiplenmek değil, onlar tarafından marjinalleştirilmeyi önlemektir. Örneğin ASEAN, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'nde (APEC) hiçbir zaman liderlik rolüne talip olmamıştır (Acharya, 2009). Ancak bölge dışı güçler için son derece önemli bir platformdur. ASEAN'ın yönlendirmesi olmadan Çin'in ARF'ye katılması pek olası değildi. EAS ve Doğu Asya Topluluğu söz konusu olduğunda, ASEAN bir anlamda varsayılan olarak liderlik etmektedir, çünkü Doğu Asya'nın iki büyük gücü olan Japonya ve Çin, karşılıklı rekabetleri nedeniyle böyle bir liderlik oluşturmaktan alıkonulmuşlardır. Bu düşük etkili, tehlike arz etmeyen ve bölgesel olan birliğin çatısı altındaki platformlara bölge dışı ülkelerin katılım sağlaması ve daha da önemlisi buna önem vermeleri, bir diğer ASEAN başarısı olmalıdır. Bunu sağlayan ise bölgesel istikrar ve barışın korunmasında gizlidir.

6. Sonuç

ASEAN, on üye ülkeden oluşan bölgesel bir örgüt olarak, bölgesini komünist ideolojinin sızmasına karşı korumak ana hedefiyle kuruldu. Bununla birlikte zaman içerisinde kendisini geliştiren organizasyon, etkileyici başarılarıyla dünyadaki en başarılı bölgeselcilik örgütlerinden biri haline dönüştü. Bu başarı üzerinde tartışmalar olsa da ASEAN'ın bölgede barış ve istikrarı korumada başarılı olduğu konusunda hemfikir olunabilir. Bu özel başarı, kuruluşu özgü karar verme süreci olarak ASEAN Yolu'na atfedilmektedir. ASEAN Yolu, gündem konusunda ortak anlayışa ulaşmak amacıyla uzun tartışma ve istişare süreci yoluyla karar almayı kabul eder. Bu süreçlerde üyelere, çekincelerini veya anlaşmazlıklarını ifade etmeleri ve en azından herkes için en iyi olarak algılanan en iyi fikir birliği çözümüne varmaları konusunda diyalog kurmaları için yeterli zaman verilir. Böyle bir karar alma süreci, kuruluştaki üyeler arasında topluluk ve birlik duygusunun oluşumuna da yardımcı olur.

ASEAN'ın kusursuz bir örgüt olduğu yönünde mutlak bir iddiada bulunmak mümkün değildir. Bununla birlikte ASEAN'ı, tamamen işlevsiz bir yapı ya da yalnızca söylem üreten bir platform olarak nitelendirmek de örgütün bölgesel işlevi ve tarihsel bağlamı göz önünde bulundurulduğunda isabetli bir değerlendirme olmayacaktır. ASEAN üzerine yapılan araştırma ve tartışmalar, ASEAN'ın sicilini geliştirmekte olan, dünyadaki diğer bölgesel birliklerle karşılaştırmaya ve başarı ya da başarısızlığın ne anlama geldiği konusunda üzerinde uzlaşılmış bazı kriterler kullanmaya dayanmaktadır.

ASEAN Yolu'na en büyük darbe ASEAN üyelerinin kendilerinden gelmektedir. ASEAN Yolu'na verilen zararın kasıtlı ve kendi kendine yapılan bir eylem olduğu, ASEAN üzerine akademik yazılarda çok az kabul edilen bir gerçekliktir. Ancak ASEAN Yolu, daha geniş bir anlamda anlaşılırsa ve dış büyük güçlerin angajmanı, bölgesel özerklik arayışı, anlaşmazlıkların barışçıl yönetimi ve müdahale etmeme (bu norm giderek daha az kutsal hale gelse de) dahil olmak üzere daha geniş bir normlar ve rol anlayışları çerçevesine atıfta bulunursa, o zaman kurumun amacını ve yönünü şekillendirmede önemini korur. Dahası, eğer bu terim ASEAN'ın nasıl ayakta kaldığı ve karşılaştığı zorluklarla nasıl başa çıktığına dair bir dizi kurgulanmış ve zaman zaman basmakalıp kavramları çağırıştırıyorsa, ASEAN'ı analiz ederken ve değerlendirirken ASEAN Yolu'nun ötesine bakmak zordur. Başlangıçta ASEAN Yolu, kendisini eleştirenlerin bir icadıdır. Çok az sayıda akademisyen, ASEAN politika yapıcılar tarafından bu terimin ilk kullanımının benzersizlikten ziyade bariz bir işlevsizlik potansiyelini ifade etmek için kullanıldığının farkındadır. Ancak ASEAN, hayatta kaldıkça ve hatta bir dereceye kadar geliştikçe ASEAN Yolu daha olumlu bir anlam kazanmıştır.

Ancak gelecekte durumun nasıl olacağı çok net değildir. ASEAN Yolu'nun ve müdahale etmeme politikasının geleceği, gelişen bölgesel dinamikler nedeniyle önemli değişikliklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Özellikle Çin gibi dış güçlerle gerilim arttıkça, ASEAN'ın geleneksel uzlaş ve çatışmadan kaçınma yaklaşımının yetersiz kalabileceğine dair tahminler artık daha sık yapılmaktadır. Myanmar'da ve Kamboçya ile Tayland arasında olduğu gibi artan bölge içi çatışmalar, müdahale etmemenin etkinliğini sorgulayarak daha proaktif bir duruş için çağrılar yapılmasına neden olmaktadır.

Kaynakça

- Acharya, A. (2007, Ağustos 15). *ASEAN at 40: Mid-Life Rejuvenation?* Ekim 16, 2024 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2007-08-15/asean-40-mid-life-rejuvenation> adresinden alındı
- Acharya, A. (2009). Arguing about ASEAN: What Do We Disagree About? *Cambridge Review of International Affairs*, 22(3), 493-499.
- Ba, A. D. (2016). Institutionalization of Southeast Asian: ASEAN and ASEAN Centrality. A. Ba, C.-C. Kuik, & S. Sudo içinde, *Institutionalizing East Asia - Mapping and Reconfiguring Regional Cooperation* (s. 11-34). London: Routledge.
- Bae, K. H. (2018). Seeing ASEAN as a platform for spreading liberalism. *International Journal*, 73(1), 33-48.
- Caballero-Anthony, M., & Emmers, R. (2022). Keeping the peace in Southeast Asia: ASEAN and the quest for positive peace. *The Pacific Review*, 35(6), 1079-1104.
- Devadason, E. S., & Mubarik, S. (2020). ASEAN and the EU: an assessment of interregional trade potentials. *International Economics and Economic Policy*, 17(3), 705-726.
- Felker, G. (2001). ASEAN Regionalism and Southeast Asia's systemic challenges. J. C. Hsiung içinde, *Twenty-first century world order and the Asia Pacific: Value change, exigencies, and power realignment* (s. 2013-253). New York: Palgrave Macmillan.
- Haacke, J. (2013). *ASEAN's diplomatic and security culture: origins, development and prospects*. London: Routledge.
- Herrberg, A. (2008). The Brussels "backstage" of the Aceh peace process. 20, 32-35. (Accord, Dü., Aguswandi, & J. Large, Derleyiciler) London. Temmuz 15, 2024 tarihinde https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Reconfiguring_politics_the_Indonesia_Aceh_peace_process_Accord_Issue_20.pdf adresinden alındı
- IMF. (2023). *World Economic Outlook Update, July 2023*. Haziran 16, 2025 tarihinde <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400243165/9798400243165.xml> adresinden alındı
- Jetschke, A. (2009). Institutionalizing ASEAN: celebrating Europe through network governance. *Cambridge Review of International Affairs*, 22(3), 407-426.
- Katsumata, H. (2003). Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case of Strict Adherence to the Asean Way. *Contemporary Southeast Asia*, 25(1), 104-121.
- Kurlantzick, J. (2022). ASEAN's future and Asian integration. *ouncil on Foreign Relations*, 1-25.
- Langlois, A. J. (2021). Human rights in Southeast Asia: ASEAN's rights regime after its first decade. *Journal of Human Rights*, 20(2), 151-157.
- Mahbubani, K., & Sng, J. (2017). *The ASEAN Miracle: A Catalyst for Peace*. Singapore: NUS Press.
- Mahbubani, K., & Tang, K. (2018). ASEAN: An Unexpected Success Story. *Cairo Review*, 29, 110-116.
- Mearsheimer, J. (1995). The false promise of international institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Mohamad, M. (1981). Tak Kenal Maka Tak Cinta [Because we do not know one another, we cannot love]. J. Crawford içinde, *Pacific economic cooperation: suggestions for action* (s. 41-45). Petaling Jaya: Heinemann Asia.
- Narine, S. (1997). ASEAN and the ARF: The Limits of the "ASEAN Way". *Asian Survey*, 37(10), 961-978.
- Narine, S. (2009). ASEAN in the twenty-first century: a sceptical review. *Cambridge Review of International Affairs*, 22(3), 369-386.

- Nischalke, T. I. (2000). Insights from ASEAN's Foreign Policy Co-operation: The "ASEAN Way", a Real Spirit or a Phantom? *Contemporary Southeast Asia*, 89-112.
- Rajaratnam, S. (1967, Ağustos 8). Statement by Mr S. Rajaratnam, Minister for Foreign Affairs, in Bangkok. *NAS*. Ekim 11, 2024 tarihinde <https://www.nas.gov.sg/archivesonline/data/pdfdoc/PressR19670808.pdf> adresinden alındı
- Temiz, S. (2022). *Modern Malezya: Devlet Geleneği ve siyaset*. İstanbul: Efe Akademi.
- Temiz, S. (2024). *ASEAN - Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Siyasi Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: Berikan.
- TST. (1967, Mayıs 31). A Bigger ASA: Foreign Ministers to meet. *The Straits Times*, s. 18.
- TST. (1967a, Ağustos 8). Thanat: Full Accord in Bangkok on new regional association. *The Straits Times*, s. 1.
- TST. (1967b, Ağustos 9). The Asean Aims: first 7-point Accord signed. *The Straits Times*, s. 1.
- Vesa, U. (1999). Prospects of security communities: on the Relevance of Karl W. Deutsch's contribution. *Peace Research*, 31(1), 18-25.
- Yukawa, T. (2017). The ASEAN Way as a Symbol: An Analysis of Discourses on the ASEAN Norms. *The Pacific Review*, 31(3), 298-314.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Tek yazarlı bir çalışmadır. Yazarın katkısı %100'dür.

The ASEAN Way: What is and what is not?

Süleyman Temiz

Extended Abstract

ASEAN was formed in 1967, and from its formation onwards, ASEAN became a key player for regional peace, stability, and security in Southeast Asia. Comprising ten member states, namely Indonesia, Malaysia, Philippines, Singapore, Thailand, Brunei, Vietnam, Laos, Myanmar, and Cambodia, ASEAN functions on a principle famously known as the "ASEAN Way." It is a technique which relies on the building of consensus, noninterference, and dialogue as a means of influencing its methods of handling conflict and building cooperation amongst its membership.

The ASEAN Way is essentially based on the principle of resorting to informal diplomacy, respect for sovereignty, and avoidance of public confrontation. These have been the guiding principles which have enabled ASEAN to address regional issues independently without the imposition of powers from the outside. This peculiar diplomatic style created a platform for dialogue among different political systems and cultural backgrounds, making it a unique regional organization. ASEAN has managed to avoid major conflicts and preserve a relatively stable environment within an area where historical animosities and rivalries abound by the fact that it focuses its emphasis on consensus. Security in Southeast Asia is dramatically complicated by a vast array of influences that include territorial disputes in the South China Sea, transnational threats like terrorism, and the implications of great power competition-between the United States and, more so, China. In theory, the ASEAN Way does enshrine ways and means to deal with these challenges through co-operative security arrangements. Initiatives such as the ASEAN Regional Forum and East Asia Summit can provide a platform for dialogue in which the member states can share perspectives on how to come up with collective strategies towards regional security.

It is in this regard that one of the crucial tests for ASEAN has been how to handle the disputes in the South China Sea, where overlapping territorial claims are increasingly likely to lead to increased tensions. ASEAN's response has been to advocate a Code of Conduct by which it hopes to manage disputes through diplomacy rather than confrontation. The dedication to this dialogue is essentially what the ASEAN Way is all about, reiterating the art of peaceful resolution as a cardinal element in sustaining regional stability.

ASEAN's commitment to regional peace is also expressed in its conflict prevention and resolution frameworks. The TAC, for instance, lays down the guiding principles of peaceful coexistence and non-interference, thus allowing conditions that are favourable for frank dialogue and cooperation. Additionally, ASEAN has taken key steps regarding non-traditional security threats, such as natural calamities and health pandemics, aware that regional stability transcends military concerns.

In the recent period, internal cohesion and community-building through initiatives such as the ASEAN Community Vision 2025 have been dominating the bloc. This vision deepens economic integration, social cultural exchanges, and political-security cooperation, hence strengthening relationships between member states. The policy for inclusive development is thus adopted by ASEAN for socio-economic disparity gaps that may form the foundation of conflicts, hence creating sustainable regional stability. Offsetting these gains, however, ASEAN still faces some daunting challenges over whether this institution is going to remain effective as a regional organization. Non-interference has been an abiding principle of the ASEAN Way, but in cases such as the recent political turmoil in Myanmar, it prevents decisive action during crises. This appears as a kind of reluctance to intervene that will raise some questions regarding the effective response of ASEAN to urgent security threats.

Besides this fact, the tectonic environment of great power competition exasperates ASEAN's diplomacy in having to balance major powers' interests while safeguarding its centrality in regional affairs. In this context, ASEAN will have to consider adjusting its approach by strategically balancing concerns for its foundational principles with emerging contemporary security dynamics.

The ASEAN Way emphasizes dialogues, consensus, and non-interference, acting in a way to nurture security, peace, and stability in Southeast Asia. There are still some challenges ahead, but ASEAN's adherence to cooperation and respect is one of the major positive assets that will help tackle regional issues. While change is indeed sweeping across Southeast Asia at a rapid clip, it is now more urgent than ever that the ASEAN Way continue to evolve to meet new challenges while remaining steadfastly protective of foundational values which have worked toward stability in the region. Indeed, ASEAN can continue to help foster a peaceful and stable Southeast Asia through continuous dialogue and collaborative approaches.

Araştırma Makalesi

Milletvekilleri konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi (1993-2024)

Analyses of postgraduate theses on members of parliament (1993-2024)

Yakup OFLAR¹

Makale Bilgisi

Alındı:	16.12.2024
Düzeltildi:	16.04.2025
Kabul Edildi:	04.06.2025
Yayımlandı:	30.06.2025

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de milletvekilleri konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için nitel araştırma modellerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışma, amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle yapılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında adında “milletvekilleri” ibaresi bulunan erişime açık lisansüstü tezler ölçüt olarak alınmıştır. 14 doktora ve 206 yüksek lisans olmak üzere 210 tez tespit edilmiştir. Verilere analiz aşamasında tablolar ve grafiklerle yorumlar getirilmiştir.

“Milletvekilleri” konulu tezlerin çoğunluğu yüksek lisans tezleridir. En fazla tez üniversite bazında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde ve enstitü bazında Sosyal Bilimler Enstitülerinde yazılmıştır. Konu bazında “Siyaset Bilimleri, Tarih” ve “Tarih” ilk iki sıradadır. Araştırma desenine göre en fazla nitel araştırma deseninde tez yazılmış ve araştırma modeli olarak en fazla doküman inceleme kullanılmıştır. Veri toplama aracına göreyse kaynak tarama ilk sıradadır. Çalışmanın, “milletvekilleri” konusunda veri kaynağı ve ilgili yeni araştırmalara bir rehber oluşturması ve katkılar sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milletvekilleri, Lisansüstü Tezler, Doküman İncelemesi

Article Information

Received:	16.12.2024
Revised:	16.04.2025
Accepted:	04.06.2025
Published Online:	30.06.2025

Abstract

In this study, it is aimed to analyses postgraduate theses on “Members of Parliament” in Türkiye. In order to reach this goal, document analysis method, which is a qualitative research model, was used. The study was conducted using the criterion sampling method, one of the purposive sampling methods. In the YÖK National Thesis Center database, postgraduate theses open to access with the phrase “Members of Parliament” in the title were taken as criteria. 210 theses, 14 doctoral and 206 master's theses, were identified. Data were interpreted with tables and graphs during the analysis phase.

The majority of theses on “Members of Parliament” are master's theses (93%). The most theses were written in Niğde Ömer Halisdemir University with 26 and in Social Sciences Institutes with 175. On the basis of subject, “Political Sciences, History” with 66 and “History” with 65 are ranked. According to the research design, the most research was written in the qualitative research design (93%) and the most research model used was document review (173). According to the data collection tool, literature review ranked first with 94.8%. The study is expected to serve as a source of data on “Members of Parliament” and as a guide and contribution to new related research.

Keywords: Members of Parliament, Postgraduate Theses, Document Analysis

¹Dr. Millî Eğitim Bakanlığı, Sınıf Öğretmeni, yakupoflar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4014-3754

1. Giriş

Parlatır (2009, s. 1030) Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde millet tarafından seçilerek parlamentoya gönderilen kimseye, milletvekili demektir. Milletvekili yasama meclisine seçimle gelmiş üye, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olan kimse, mebus (Çağbayır, 2007, s. 3224) demektir. Milletvekili statüsü alabilmek için öncelikle tabiiyetinde bulunulan ülkenin vatandaşlarınca yapılan seçimlerde seçilmek gerekmektedir. Seçim ile milletvekili olmaya giden yol öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na belirlenen milletvekili olabilme kriterlerini taşıyor olmaktır.

Demokrasilerin temsili olarak icra edildiği yönetimlerde milletvekilleri bir nevi toplumun sözcüleridir. Kanunlara dayalı olarak doğrudan millettan yetkiler alırlar. Aldıkları bu yetkilerle yine millet adına kararlar alırken, kanunları hazırlayıp çıkarırlar veya yürürlükteki mevcut kanunları ilga ederler. Milletvekillerinin hem görevleri hem de görev süreleri seçildikleri dönemler dâhilinde sınırlıdır. Milletvekilleri politik görüşlerinden ötürü herhangi bir siyasi partiye üye olabilirler ya da bağımsız olarak da meclis faaliyetlerine devam edebilirler. TBMM çatısı altında siyasi bir parti bünyesinde olduğu kadar bağımsız olarak da yasama ve meclis faaliyetlerinde bulunabilirler.

Milletvekilleri yasama faaliyetlerini parlamento da denilen meclis çatıları altında yürütmektedirler. Parlamento İtalyanca “konuşmak” anlamına gelen “parlare” eyleminden türetilmiş bir sözcüktür. Bununla birlikte “konuşulan yer” manasını da ihtiva etmektedir. Kanunlar bazı durumlarda uzun süren konuşma ve tartışmalar sonucunda kabul edilmektedir. Bu durum parlamentonun konuşulan yer tanımını da haklı çıkarmaktadır.

Kanun-ı Esasi'nin 26 Aralık 1876'da kabul edilmiştir. Türk demokrasi tarihinde en önemli adımlardan biri Kanun-i Esasi'nin kabulü, I. Meşrutiyet'in ilanı ile atılmıştır. Bu adım ile Meclis-i Âyan ve Meclis-i Meb'ûsân'ın meydana getirdiği Meclis-i Umumi açılmıştır. Meclis-i Umumi'nin açılmasıyla da fiili olarak parlamento kurulmuştur. Bu meclise bugünkü karşılığı ile ilk defa milletvekilleri seçilmişlerdir.

20 Mart 1877'de yasama çalışmaları Meclis-i Meb'ûsân'da başlamıştır. Bu çalışmalar dönemin içerisinde bulunduğu şartlar dahilinde 14 Şubat 1878 tarihinde mevcut meclisin belirli bir müddeti olmaksızın tatil edilmesine kadar süregelmiştir. 1908 ile 1918 yılları süresince II. Meşrutiyet Dönemi fiiliyatta 10 yıl devam etmiştir. II. Meşrutiyet Döneminde 1908, 1912 ve 1918 yılları arasındaki seçimler de bu zaman zarfında yapılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalinden hemen ardından, 17 Mart 1920'de komutanlara ve valilere bir genelge göndermiştir. Bu genelge ile her livadan 5 üye seçilip Ankara'da toplanması istenmiştir. Seçilip Ankara'da toplanan eşhas ile Meclis-i Müessisan (Kurucu Meclis) toplanmış ve 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi çalışmalarına başlamıştır (Avcı & Oflar, 2020, s. 193). Meclisin açılmasından sonraki süreçte de Meclis-i Meb'ûsân'dan gelen milletvekilleriyle katılımlar bir mühlet daha devam etmiştir.

Son yapılan anayasa değişikliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisine 600 milletvekili seçilmektedir. 2024 yılı itibarıyla 28. Dönem çalışmalarının devam eden TBMM'de 14 siyasi parti üyeleri ve 11 bağımsız olmak üzere 593 milletvekili görev yapmaktadır (TBMM, 2024).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan “milletvekilleri” konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda milletvekilleri konulu tezlerin; öğrenim düzeylerine, yıllara, yazıldıkları dillere, yazıldıkları üniversite ve enstitülere, konu alanlarına, araştırma yöntem ve modellerine ve veri toplama araçlarına göre dağılımları nasıldır sorularına yanıt aranmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Özellikle demokrasi ile yönetilen ülkelerde milletvekilleri, yönetim sistemlerinin en önemli elemanlarından biridir. Ülkelere kendi sistemleri dâhilinde milletvekillerini seçmekte ve kendi kanunları çerçevesinde kanun düzenleme ve yönetme faaliyetlerinde bulunmalarına izin vermektedir. Milletvekilleri özellikle kanun koyuculukları bakımından toplumları doğrudan etkilemelerinden dolayı sosyal, siyasal, ekonomik... alanlar içerisinde önemli yerlere sahiptir. Milletvekilleri konusunda yazılmış olan lisansüstü tezler bu durumu belirtmek açısından önemlidir.

Bu çalışmanın önemi literatürdeki çalışmalardan ayrı olarak milletvekilleri konusunda yazılan lisansüstü tezlerin incelenmesi, tezlere dair sorulara yanıt arayarak milletvekilleri konusunda farkındalık meydana getirmek ve milletvekilleri konusunun çalışılmış taraflarını tezlerin adları üzerinden belirleyerek çalışılmamış yönlerin bulunmasını kolaylaştırmaktır. Bunun yanında alanın ihtiyaçları tespit edilerek bu yönde yapılacak olan çalışmalara rehber oluşturmaktır. Aynı zamanda çalışmanın Türkiye'de sosyal bilimler alanında yapılan ve milletvekillerini konu edinen tezlerin kapsamını görmek bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın “milletvekilleri” konulu lisansüstü tezlerin incelenmesine ilişkin amacı doğrultusunda nitel araştırma modellerinden biri olan doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen yazılı belgelerin içeriğinin analiz edilmesi için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Wach & Ward, 2013). Bu yöntem, araştırmaların veri yığınlarını oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak belirlenen muhtelif dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir (Özkan U. B., 2021, s. 2). Çalışma amaçsal örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Buradaki ölçüt, ilgili lisansüstü tezlerin Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK) Ulusal Tez Merkezi (2024) veri tabanında yer alan erişime açık lisansüstü tezler olası ve tezlerin adında “milletvekilleri” kavramının geçmesidir.

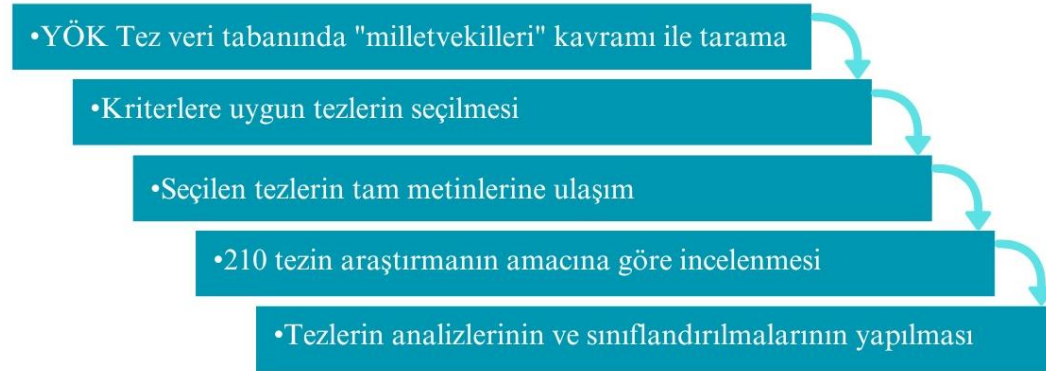
2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, YÖK Ulusal Tez Merkezinde yer alan ve tezin başlığında “milletvekilleri” kavramı geçen 1993 – 2024 yılları arasında yayımlanmış 221 lisansüstü tez oluşturmaktadır. Belirlenen kavram ile yapılan taramayla YÖK’ün Ulusal Tez Merkezi veri tabanında toplam 221 teze ulaşılmıştır. Bu tezlerden 11’inin erişime açık olmadığı görülmüştür. Bu sebeple 11 tez araştırmanın çalışma grubuna dâhil edilmemiştir. En son yapılan tarama 20 Kasım 2024 tarihli dir.

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Süreci

Bu araştırmadaki verilere YÖK’ün Ulusal Tez Merkezindeki veri tabanı taranarak ulaşılmıştır. Tarama “milletvekilleri” kavramı ile yapılmış ve işlem sonucunda 1993 – 2024 yılları arasında 210 teze ulaşılmıştır. Ulaşılan ilk tezin 1993 tarihli olması çalışmanın başlangıç tarihini de göstermektedir. Son taramanın da 20 Kasım 2024 tarihinde yapılması sebebiyle bitiş tarihi 2024 olarak belirlenmiş ve bu yıl içerisinde bir teze ulaşılmıştır.

Veri toplama süreci ve araştırmanın işleyişi Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Veri toplama süreci ve işleyişi

2.4. Araştırma Verilerinin Analizi

Çalışmada doküman incelemesi yöntemiyle verilerin analizinde içerik analizi uygulanmıştır. İçerik çözümlemesi iletilerin açık, muhtevasının nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasının yapılabilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Fiske, 1996). İçerik analizi; nesnel, doğrulanabilir, ölçülebilir bilgileri elde etmek için doküman, belge ve metin gibi çok çeşitli materyali belirli kurallar dâhilinde (örnekleme, kodlama, kategori vs.) nesnel bir şekilde analiz etmeyi hedefleyen nitel araştırma yöntemi içerisinde bulunan bir teknik (Metin & Ünal, 2022, s. 273) olmasından dolayı araştırmada tercih edilmiştir. Verilerin analizlerine 01 Ekim 2004 tarihinde başlanmıştır. Verilerin analizlerine 20 Kasım 2024 tarihine kadar devam edilmiş ve bu tarihte bitirilmiştir.

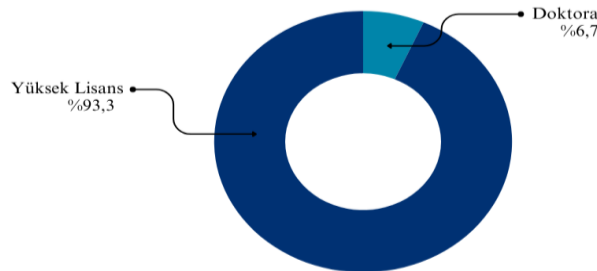
Çalışmanın analizleri ülkemizde yayımlanan ve tez adında “milletvekilleri” kavramı bulunan, Ulusal Tez Merkezi veri tabanında erişime açık 210 lisansüstü tez üzerinden tamamlanmıştır. Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliği için verilerin toplanması ve analiz kısımları detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın verileri Excel (2018) programıyla analiz edilmiştir. İlk olarak tezler yayım yılları göz önünde bulundurularak sıraya konulmuş ve bu sıraya göre M1, M2, ..., M201 (Milletvekilleri1, Milletvekilleri2 ...) şeklinde kodlanmıştır. Kodlaması yapılan her bir tez öğrenim düzeylerine, yıllarına, yazıldıkları üniversite ve enstitülere, konu alanlarına, araştırma yöntem ve modellerine ve veri toplama araçlarına göre 8 başlık altında (öğrenim düzeyi, yayım yılları, yazım dilleri, yazıldıkları üniversite, yazıldıkları enstitü, konu alanları, araştırma yöntemleri, araştırma modelleri, veri toplama araçları) analizleri yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin öğrenim düzeylerine göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Şekil 2’de verilmiştir.

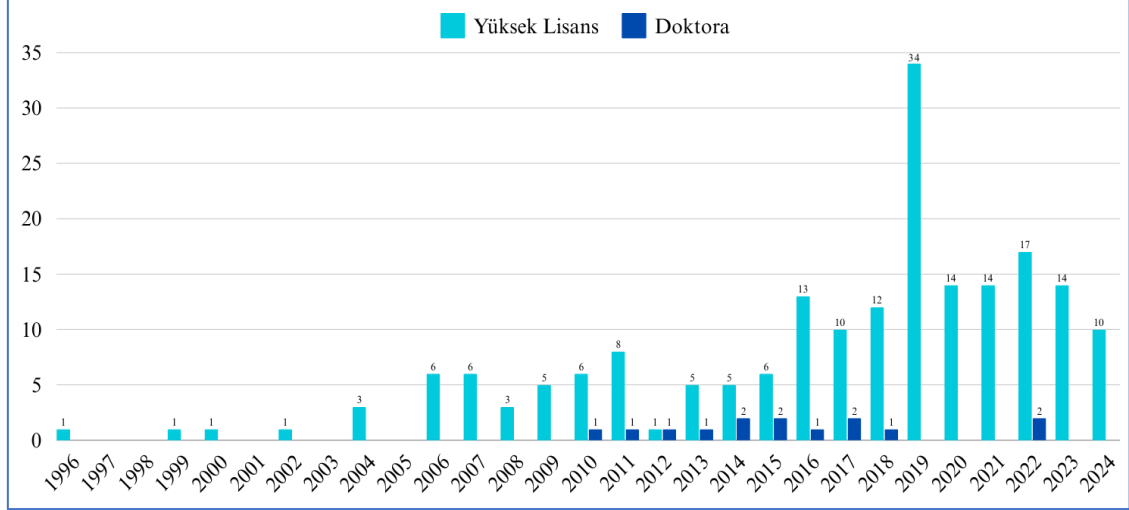

Şekil 2. Lisansüstü Tezlerin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

İncelemesi yapılan 210 lisansüstü tezin 196'sı (%93,3) yüksek lisans tezi ve 14'ünün (%6,7) doktora tezi olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda yüksek lisans tezlerinin kâhir ekseriyette olduğu görülmektedir. Bu durum, konunun daha çok yüksek lisans seviyesinde ele alındığını ve doktora düzeyinde derinlemesine çalışmaların sınırlı kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu alanda daha fazla doktora tezine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

3.2. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili yazılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Şekil 3'de verilmiştir.

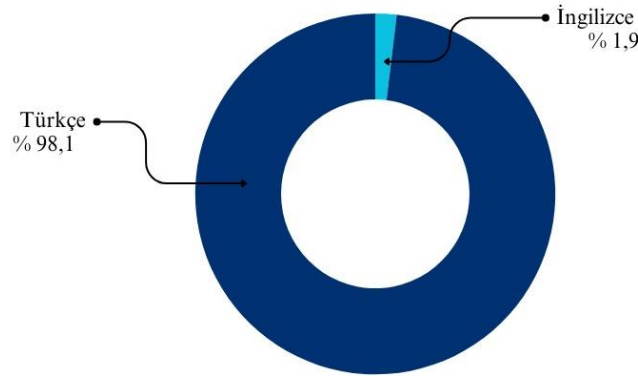

Şekil 3. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

İncelemesi yapılan 210 lisansüstü tezin yılda 10 tez ve üzeri yazılan 2016 – 2014 yılları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yıllar arasında yayımlanan 140 tez toplam tezlerin %64,3'ünü oluşturmaktadır. En fazla tez 34 sayısı ile (%16,2) 2019 yılında yayımlanmıştır. Bunun yanında çalışmaya dâhil olan süreç içerisinde 1997, 1998, 2001, 2003 ve 2005 yıllarında milletvekilleri konulu hiç tez yayımlanmamıştır. Doktora tezleri 2010 yılında yayımlanmaya başlamasına rağmen 2019, 2020, 2021, 2023 ve 2024 yıllarında hiç doktora tezi yayımlanmamıştır.

3.3. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Dile Göre Dağılımı

Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin yazıldıkları dillere göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan inceleme elde edilen bulgular Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Dillere Göre Dağılımı

İncelemesi yapılan 210 lisansüstü tezin 206'sı (%98,1) Türkçe ve 4'ünün (%1,9) İngilizce yazıldığı görülmüştür. Araştırma sonucunda Türkçe yazılan tezlerinin büyük oranda çoğunlukta olduğu görülmektedir. "Milletvekilleri" konusunda İngilizce yazılan tezler 2011 yılında Boğaziçi Üniversitesinde yazılan Jewish deputies in the Ottoman Parliament (1908-1918), 2013 yılında Yeditepe Üniversitesinde yazılan Turkish woman deputies in between 1935 and 1960, 2021 yılında Antalya Bilim Üniversitesinde yazılan Representation of Turkey by German MPs of Turkish origin in Bundestag ve 2022 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde yazılan Women's substantive representation: The case of opposition women representatives in the Grand National Assembly of Turkey (TBMM)'dir.

3.4. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Üniversitelere Göre Dağılımı

Türkiye’de 2024 yılı itibarıyla devlet ve vakıf üniversiteleriyle birlikte toplam 208 üniversite bulunmaktadır. Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin yazıldıkları üniversitelere göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Milletvekili Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	f	Üniversite	f
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi ²	26	Gazi Üniversitesi	2
Kafkas Üniversitesi	12	Giresun Üniversitesi	2
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	12	Harran Üniversitesi	2
Erciyes Üniversitesi	10	İstanbul Üniversitesi	2
Gaziantep Üniversitesi	10	Karabük Üniversitesi	2
Selçuk Üniversitesi	9	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	2
Atatürk Üniversitesi	7	Kırıkkale Üniversitesi	2
Ankara Üniversitesi	6	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	6	Sakarya Üniversitesi	2
Batman Üniversitesi	5	Sinop Üniversitesi	2
Dumlupınar Üniversitesi	5	Uşak Üniversitesi	2
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	5	Adıyaman Üniversitesi	1
Çankırı Karatekin Üniversitesi	5	Akdeniz Üniversitesi	1
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	4	Aksaray Üniversitesi	1
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	4	Anadolu Üniversitesi	1
Mersin Üniversitesi	4	Antalya Bilim Üniversitesi	1
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ³	4	Atılım Üniversitesi	1
Necmettin Erbakan Üniversitesi	4	Boğaziçi Üniversitesi	1
Siirt Üniversitesi	4	Ege Üniversitesi	1
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ⁴	4	Gümüşhane Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	4	İnönü Üniversitesi	1
Afyon Kocatepe Üniversitesi	3	İstanbul Ticaret Üniversitesi	1
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi ⁵	3	Kocaeli Üniversitesi	1
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	3	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1
Hitit Üniversitesi	3	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	1
Yeditepe Üniversitesi	3	Ordu Üniversitesi	1
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	2	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1
Fırat Üniversitesi	2	Pamukkale Üniversitesi	1
Galatasaray Üniversitesi	2		
TOPLAM			210

Tablo 1 incelendiğinde, milletvekilleri konulu 210 tezin 57 farklı üniversitede yazıldığı görülmektedir. En fazla tez 26 ile Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde yazılmıştır. Bu üniversiteyi sırasıyla Kafkas Üniversitesi ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (12 tez), Erciyes Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi (10 tez) takip etmektedir. İlk beş üniversitede yazılan toplam 70 tez toplam içerisinde % 33,3’e tekabül etmektedir ki bunun yekûn içerisinde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bunların yanında milletvekili konulu tezlerin yazıldığı 52 üniversite devlet üniversitesiyken 5’i de (Galatasaray, Yeditepe, Antalya Bilim, Atılım ve İstanbul Ticaret Üniversiteleri) vakıf üniversitesidir.

3.5. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Enstitülere Göre Dağılımı

Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin yazıldıkları enstitülere göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

² Bu tezlerin 11’i Niğde Üniversitesi, 15’i Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi isimleriyle yazılmıştır.

³ Bu tezlerin 1’i Mustafa Kemal Üniversitesi, 3’ü Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi isimleriyle yazılmıştır.

⁴ Bu tezlerin 2’si Adnan Menderes Üniversitesi, 2’si Aydın Adnan Menderes Üniversitesi isimleriyle yazılmıştır.

⁵ Bu tezlerin 1’i Bülent Ecevit, 2’si Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi isimleriyle yazılmıştır.

Tablo 2. Milletvekili Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Enstitülere Göre Dağılımı

	Enstitü	F	%
1	Sosyal Bilimler Enstitüsü	175	83,3
2	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	21	10,0
3	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü	7	4,3
4	Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü	2	1,0
5	Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü	2	1,0
6	Sağlık Bilimleri Enstitüsü	1	0,5
	Toplam	210	100

Tablo 2 incelendiğinde, milletvekili konulu 210 tezin 6 farklı enstitüde (Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Lisansüstü Eğitim, Sağlık Bilimleri, Sosyal Bilimler Türk İnkılap Tarihi ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüleri) yazıldığı görülmektedir. Milletvekilleri konulu en fazla tezin 175 ile (% 83,3) “Sosyal Bilimler Enstitülerinde yazıldığı görülmektedir. Bu enstitüleri sırasıyla 21 tez ile (% 10,0) Lisansüstü Eğitim, 9 tez ile (% 4,3) Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, ikişer tez ile (% 1) Türk İnkılap Tarihi ve Türkiyat Araştırmaları ve 1 tez ile (% 0,5) Sağlık Bilimleri Enstitüleri takip etmektedir.

Tablodaki durum, milletvekilliği konusunun esasta siyaset bilimi, tarih, sosyoloji ve kamu yönetimi gibi sosyal bilimler disiplinleri çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. Diğer enstitülerdeki tez sayılarının oldukça sınırlı kalması, bu alandaki akademik üretimin sosyal bilimler odaklı olduğunun göstergelerindendir. Aynı zamanda diğer alanlarda görece daha az çalışıldığını da ortaya koymaktadır.

3.6. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Milletvekilleri konu alan tezler 12 farklı konu üzerinden yazılmışlardır. Bu tezler mevcut konuları tekil olarak ele aldığı gibi iki ya da üç konuyla birlikte de yazılmışlardır. Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin yazıldıkları konu alanlarına göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Tablo 3 ve 4’te verilmiştir.

Tablo 3. Milletvekili Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Konu Alanlarına Göre Dağılımı

	Konu	f	%
1	Siyasal Bilimler; Tarih	66	31,4
2	Tarih	65	31,0
3	Siyasal Bilimler; Tarih; Türk İnkılap Tarihi	15	7,1
4	Tarih; Türk İnkılap Tarihi	10	4,8
5	Kamu Yönetim; Siyasal Bilimler	8	3,8
6	Siyasal Bilimler	8	3,8
7	Türk İnkılap Tarihi	6	2,9
8	Siyasal Bilimler; Sosyoloji	5	2,4
9	Siyasal Bilimler; Türk İnkılap Tarihi	4	1,9
10	Biyografi; Tarih; Türk İnkılap Tarihi	3	1,4
11	İletişim Bilimleri	2	1,0
12	Kamu Yönetimi	2	1,0
13	Siyasal Bilimler; İletişim Bilimleri	2	1,0
14	Din; Siyasal Bilimler	1	0,5
15	Eğitim ve Öğretim; Siyasal Bilimler	1	0,5
16	Ekonometri; Ekonomi; Siyasal Bilimler	1	0,5
17	Gazetecilik	1	0,5
18	Gazetecilik; Radyo-Televizyon; Siyasal Bilimler	1	0,5
19	Gazetecilik; Siyasal Bilimle; Türk İnkılap Tarihi	1	0,5
20	Gazetecilik; Siyasal Bilimler	1	0,5
21	Halkla İlişkiler; Siyasal Bilimler; İletişim Bilimleri	1	0,5
22	Kamu Yönetimi; İşletme	1	0,5
23	Kamu Yönetimi; Siyasal Bilimler; Tarih	1	0,5
24	Sağlık Eğitimi	1	0,5
25	Siyasal Bilimler; Sosyoloji; Tarih	1	0,5
26	Siyasal Bilimler; Sosyoloji; Uluslararası İlişkiler	1	0,5
27	Siyasal Bilimler; Uluslararası İlişkiler	1	0,5
	Toplam	210	100

Tablo 3 incelendiğinde öncelikle bazı tezlerin birden fazla (2 ya da 3) konu alanlarına göre yazıldıkları görülmektedir. Bu duruma göre yazılan 210 tezin 85'i (% 40,5) bir konu alanında, 101'i (% 48,1) iki konu alanında ve 24'ü (% 11,4) üç konu alanında yazılmıştır. Bu sıralamaya göre en fazla tez 66 ile (%31,4) Siyasal Bilimler; Tarih konu alanlarında birlikte yazılmıştır. Bunu 65 ile (% 31,0) Tarih ve 15 ile (% 7,1) Siyasal Bilimler; Tarih; Türk İnkılap Tarihi konu alanlarında birlikte yazılan tezler takip etmektedir.

Milletvekilliği konusu üzerine yapılan lisansüstü tezlerin dağılımı disiplinler arası bir yönelimle beraber tarihsel ve siyasal bakış açılarının ağırlığını da ortaya koymaktadır. Bu durum, milletvekilliğinin Türkiye'de akademik düzeyde çok yönlü ve derinlemesine incelendiğini göstermektedir. Bunun yanında siyasal yapıların tarihsel seyriyle birlikte değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, siyaset bilimi ile tarihin bu nebze birlikte kullanılması, milletvekilliği konusunun hem tarihçiler hem de siyaset bilimciler tarafından ortak bir çalışma alanı şeklinde olduğunu da göstermektedir.

Bunlarla beraber, çalışma dâhilinde milletvekili konulu tezler konu alanları tekil olarak ele alınmalarına göre incelenmiş ve bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Milletvekili Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Tekil Konu Alanlarına Göre Dağılımı

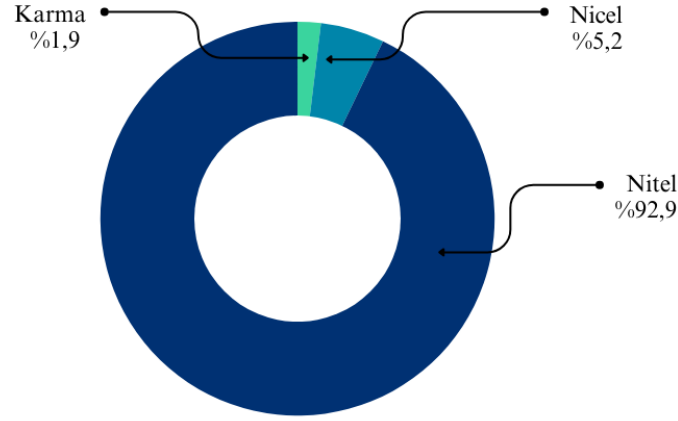
Konu	f	%
1 Tarih	148	43,7
2 Siyasal Bilimler	121	35,7
3 Türk İnkılap Tarihi	29	8,6
4 Kamu Yönetimi	12	3,5
5 Sosyoloji	7	2,1
6 İletişim Bilimleri	5	1,5
7 Gazetecilik	4	1,2
8 Biyografi	3	0,9
9 Uluslararası İlişkiler	2	0,6
10 Din	1	0,3
11 Eğitim ve Öğretim	1	0,3
12 Ekonometri	1	0,3
13 Ekonomi	1	0,3
14 Radyo-Televizyon	1	0,3
15 Halkla İlişkiler	1	0,3
16 İşletme	1	0,3
17 Sağlık Eğitimi	1	0,3
Toplam	339	100

Tablo 4 incelendiğinde ise Tarih konu alanında yazılan tezlerin 148 ile (%43,7) ilk sırada, Siyasal Bilimler konu alanında yazılan tezlerin 121 ile (%35,7) ikinci sırada ve Türk İnkılap Tarihi konu alanında yazılan tezlerin 29 ile (%8,6) üçüncü sırada oldukları görülmektedir. Bu konu alanlarını sırasıyla Kamu Yönetimi (12), Sosyoloji (7), İletişim Bilimleri (5), Gazetecilik (4), Biyografi (3) ve Uluslararası İlişkiler (2) takip etmektedir. Din, Eğitim ve Öğretim, Ekonometri, Ekonomi, Radyo-Televizyon, Halkla İlişkiler, İşletme ve Sağlık Eğitimi konu alanlarında da birer tez yazılmıştır. Konu alanları üzerinden 339 tez yazıldığı görülmekle birlikte bu sayı, bazı tezlerin birden fazla konu alanında yazılmış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bu dağılım, milletvekilliği konusunun ağırlıklı olarak tarihsel ve siyasal bakış açılarıyla ele alındığını göstermektedir. Kamu Yönetimi, Sosyoloji ve İletişim Bilimleri gibi diğer alanlar sınırlı sayıda teze temsil edilmiştir. Bu durumla, milletvekilleri konusuna yönelik akademik yönelimin belirli disiplinleri öne çıkardığı söylenebilir. Ayrıca, toplam tekil konu sayısının 339 olması, birçok tezin birden fazla konu alanıyla ilişkilendirildiğinin de göstergelerindendir.

3.7. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Araştırma Desenine Göre Dağılımı

Milletvekilleri konusunda lisansüstü tezler nitel, nicel hem de karma desende yazılmışlardır. Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin araştırma desenlerine göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Desenlerine Göre Dağılımları

İncelemesi yapılan 210 lisansüstü tezin 195'i (%92,9) nitel, 11'i (%5,2) nicel ve 4'ü (%1,9) karma desende yazıldığı görülmüştür. Araştırma sonucunda milletvekilleri konulu lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun nitel araştırma deseninde olduğu görülmektedir. Bu bulgular ile milletvekilliği konusunun ağırlıklı olarak betimleyici, yorumlayıcı ve tarihsel analizleri önceleyen niteliksel yaklaşımlarla ele alındığını görülmektedir. Konunun sosyal bilimler temelli yapısı dikkate alındığında, bu yönelimin alana özgü bir tercih olduğu söylenebilir.

3.8. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Araştırma Modeline Göre Dağılımı

Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin araştırma modellerine göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Milletvekili Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Araştırma Modeline Göre Dağılımı

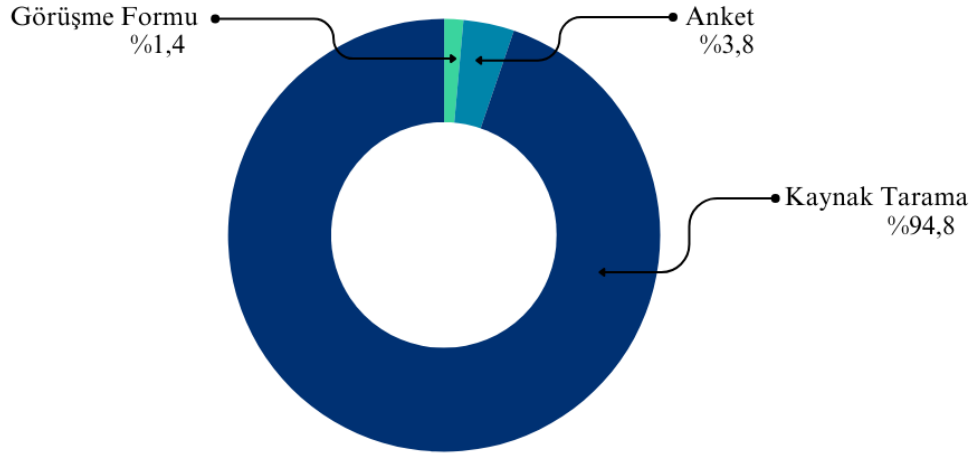
Araştırma Modelleri	f	%
1 Doküman İncelemesi	173	81,6
2 Durum Çalışması	11	5,5
3 Betimsel Araştırma	10	5,0
4 Biyografik Çalışma	5	2,5
5 İçerik Analizi	5	2,5
6 Tarihsel Analiz	2	1,0
7 Derinlemesine Görüşme Yöntemi	1	0,5
8 İçerik ve Söylem Analizi	1	0,5
9 Mekânsal Analiz	1	0,5
10 Tanımlayıcı Araştırma	1	0,5
Toplam	210	100,0

Tablo 5 incelendiğinde ise doküman incelemesi modeliyle yazılan tezlerin 173 ile (%81,6) ilk sırada, durum çalışmalarının 11 ile (%5,5) ikinci sırada ve betimsel araştırmaların 10 ile (%5) üçüncü sırada oldukları görülmektedir. Bu yöntemleri sırasıyla biyografik çalışma (5), içerik analizi (5) ve tarihsel analiz (2) takip etmektedir. Bunların yanında derinlemesine görüşme yöntemi, içerik ve söylem analizi, mekânsal analiz ve tanımlayıcı araştırma yöntemleriyle de birer lisansüstü tez yazılmıştır.

Milletvekilleri konulu lisansüstü tezlerin araştırma modelleri incelendiğinde, büyük çoğunluğunun doküman incelemesi yöntemiyle hazırlandığı, bu modeli sırasıyla durum çalışması ve betimsel araştırma takip ettiği görülmektedir. Diğer yöntemlerin ise sınırlı sayıda tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu dağılım, milletvekilliği konusunun ağırlıklı olarak arşiv taramasına, belge incelemelerine ve tarihsel kaynaklara dayalı olarak ele alındığını; nitel veri toplama yöntemlerinin ise ikincil düzeyde kaldığını göstermektedir.

3.9. Milletvekilleri Konulu Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Aracına Göre Dağılımı

Çalışma dâhilinde milletvekilleriyle ilgili lisansüstü tezlerin araştırma araçlarına göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan incelemeyle elde edilen bulgular Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Araçlarına Göre Dağılımları

İncelemesi yapılan 210 lisansüstü tezin 199'u (%94,8) kaynak tarama, 8'i (%3,8) anket ve 3'ü (%1,4) görüşme formu araçları kullanılarak yazıldığı görülmüştür. Araştırma sonucunda milletvekilleri konulu lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun kaynak taramayla yapıldığı görülmektedir. Bu durum nitel araştırma deseninin doğasıyla da uyum göstermektedir.

Bu bulgu, tezlerin nitel araştırma desenine dayandığını göstermektedir. Veri toplama sürecinde çoğunlukla ikincil kaynaklara başvurulduğu söylenebilir. Nitel desene uygun olarak belge ve literatür analizine dayalı yöntemlerin öne çıktığı da anlaşılan bulgular arasındadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Milletvekili konulu lisansüstü tezler dokuz ana konu başlığı altında incelenmiş ve bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulgular tablolar ve şekiller aracılığıyla çalışma dâhilinde sunulmuştur. Çalışmanın bulgularına göre milletvekili konulu tezlerin büyük çoğunluğunun lisansüstü seviyesinde (%93) yazıldığı görülmüştür. Doktora öğrenim süresi yüksek lisans öğrenim süresinden daha uzundur ve doktora öğrenim programına devam eden öğrenci sayısı yüksek lisansa göre çok daha azdır. Bu durum doktora tezlerinin daha az oranda yazılması sonucunu tabii kılmaktadır. Milletvekili konulu lisansüstü tezlerin hem yüksek lisans seviyesinde hem de doktora seviyesinde yazılıyor olması bu hususunun lisansüstü seviyesinde önemsendiğini şeklinde yorumlanabilir.

Yazılan tezlerin yıllar bazında dağılımı incelendiğinde (Şekil 3) 2016 yılından sonra önemli bir yükseliş gösterdiği ve 2016 ile 2023 yılları arasında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Yazılan tezlerin 134 tanesi bu süreç içerisinde yazılmıştır ki bu da toplam içerisinde yaklaşık %67'ye tekabül etmektedir. 15 Temmuz darbe girişiminin 2016 yılında yapıldığı düşünüldüğünde bu yıldan sonra artış yaşanması Türk demokrasi hayatı çerçevesinde milletvekilleri konusunun daha bir önemle araştırılmak istenmesi olarak da düşünülebilir. Tüm bu zaman zarfında da en fazla lisansüstü tez 2019 yılında (34) yazılmıştır.

Tezlerin yazıldıkları üniversitelerin statülerine baktığımızda çoğunun devlet üniversitelerinde yazıldığı vakıf üniversitelerinde yalnızca 8 tez ise vakıf üniversitelerinde yazılmıştır. Çalışmanın sonucunda "milletvekilleri" konulu lisansüstü tezlerin yazıldıkları üniversitelere bakıldığında en fazla tezin Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde (26) yazıldığı görülmüştür. Bu durum 2016'dan sonra üniversitenin adının değişmesiyle birlikte 2016 ve sonrasında 14, Niğde Üniversitesi adıyla 2015 ve öncesinde ise 12 şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmaya konu olan tezlerin büyük çoğunluğu Sosyal Bilimler Enstitüsünde yazılmış olup tezlerin çoğunun tarih ve siyasal bilimler konu alanlarında yazıldıkları tespit edilmiştir. Milletvekilliğinin ve tarihsel ve siyasal gelişimi ve değişiminin tarih ve siyasal bilimlerle doğrudan ilgili olduğu düşünülmektedir.

Çalışmadaki araştırma desenleri incelendiğinde; en sık tercih edilen nitel araştırma yöntemi olduğu görülmüştür. Kaynak tarama ise en çok kullanılan veri toplama aracı olarak önümüze gelmektedir. Doküman inceleme modeli ise en fazla kullanılan araştırma modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Milletvekilliği ve milletvekilleri konuları sosyal bir alan dâhilinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışmaların ekserisinde var olan belge ve dokümanlara dayalı çalışmalar yapılmış olması nitel yöntemin tercih edilmesinde önemlidir. Çalışmaya konu olan tezlerin yöntem, verilerinin toplanması, verilerinin analiz tekniklerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılığın nedeni milletvekillerinin konu olarak alındığı anabilim dallarının ve çalışma alanlarının gerektirdiği yöntemlerin çeşitliliğinden ötürü olduğu düşünülmektedir.

Milletvekili konulu tezler Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı yıl olan 1920 yılından itibaren hemen hemen her dönem için yazılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde belirli bir seçim bölgesinin belirli bir süreç içerisindeki

milletvekilleri ve bu milletvekillerinin meclis faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle seçim bölgeleri seçilirken tezi yazarların yaşadıkları yer ya da memleketleri gibi tercihlerinin dikkate alındığı düşünülmektedir.

Yüksek lisans seviyesinde tez aşamasına gelen öğrencilerin konu seçimi konusunda zorluklar yaşadığı bilinen bir gerçektir (Özkan, Adana, & Yeşilfidan, 2024, s. 204). Bu doğrultuda YÖK Ulusal Tez Merkezinin veri tabanı incelenerek meydana getirilen bu çalışma ileriki yüksek lisans seviyesi tez araştırmaların konu seçimi ve benzeri durumlar için öğrencilere yardımcı olacaktır. Bu yönüyle de literatürde yer almayan konuların seçilerek alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak 1996 – 2024 yılları arasında “milletvekilleri” konusu üzerine yazılan lisansüstü tezlerde nicelik bakımından bir artış olduğu görülmüştür. Bu tezler öğrenim düzeyine göre yüksek lisans ve doktora tez sayıları kıyaslandığında doktora tezlerinin daha fazla yazılması gerekmektedir. Bunun yanında dil konusunda da Türk parlamento ve demokrasi tarihi açısından daha fazla uluslararası hüviyet kazanması için bu konuda yabancı dilde yazılan tezler de artırılabilir. Tezlerde belirli üniversiteler ön plana çıkmakla beraber 57 farklı üniversitede tez yazılmış olması önemli bir sayıdır ancak Türkiye’deki toplam üniversite sayısı (208) (YÖK, 2024) göz önüne alındığında daha farklı üniversitelerde bu konuda tezler yazılabilir. Son olarak nicel çalışmalara daha fazla yer verilerek milletvekillerinin doğrudan dâhil olabilecekleri çalışmalarında sayısı artırılabilir.

Kaynakça

- Avcı, C., & Oflar, Y. (2020). Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Katılan Milletvekilleri. *Yeni Türkiye*, 192-199.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötügen Türkçe Sözlük*. Ötüken Neşriyat.
- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev. Süleyman İrvan. Bilim ve Sanat.
- Metin, O., & Ünal, Ş. (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 273-294.
- Özkan, M., Adana, F., & Yeşilfidan, D. (2024). Akılcı İlaç Kullanımı Konusunda Yazılan Tezlerin İncelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sağlık Dergisi*, 197-204.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Döküman İnceleme Yöntemi*. Pegem Akademi.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- TBMM. (2024). 28. Dönem Milletvekilleri Sandalye Dağılımı. 12 12, 2024 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www.tbmm.gov.tr/sandalyedagilimi> adresinden alındı
- Ulusal Tez Merkezi, Y. (2024). Tez Merkezi. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alınmıştır
- Wach, E., & Ward, R. (2013). *Learning about Qualitative Document Analysis*. The Institute of Development Studies and Partner Organisations. Report. <https://hdl.handle.net/20.500.12413/2989>.
- YÖK. (2024). Üniversiteler. 12 11, 2024 tarihinde Yüksek Öğretim Kurumu: <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz> adresinden alındı

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazar, makalenin tamamına yalnız kendisinin katkı sağlamış olduğunu beyan eder.

Analyses of Postgraduate Theses on Members of Parliament

Yakup OFLAR

Extended Abstract

Members of parliament are indispensable elements of democracies. Members of Parliament are elected for specific terms to carry out legislative activities. In order to obtain the status of a Member of Parliament, it is necessary to be elected in the elections held by the citizens of the country of citizenship. The path to becoming a member of parliament through election is, first of all, meeting the criteria for becoming a member of parliament as determined by the Constitution of the Republic of Türkiye. With the latest constitutional changes (2017), 600 deputies are elected to the Grand National Assembly of Türkiye. As of 2024, there are 593 MPs serving in the GNAT, 14 of which are members of political parties and 11 are independent.

In this study, it is aimed to analyses postgraduate theses on parliamentarians in Turkey. In line with this purpose, answers were sought to the questions of how theses on members of parliament are distributed according to their education levels, years, languages, universities and institutes, subject areas, research methods and models, and data collection tools.

The importance of the study is to raise awareness about MPs by seeking answers to questions about theses written on the subject of MPs and to determine the unstudied aspects of the subject of MPs. In addition, to determine the needs of the field and to build a guide for studies to be conducted in this direction. It is thought that the study will be useful in terms of seeing the scope of theses that focus on members of parliament.

In order to reach this goal, document analysis method, which is a qualitative research model, was used. The study was conducted by criterion sampling method, one of the purposive sampling methods. Open access postgraduate theses with the phrase "members of parliament" in the thesis name in the National Thesis Center database of the Council of Higher Education (YÖK) were taken as criteria. In this regard, a total of 210 postgraduate theses, including 14 doctoral theses and 206 master's theses, were identified. The first thesis identified within the subject belongs to 1993 and the last thesis belongs to 2024. The data obtained during the study were interpreted with the help of tables and graphs during the analysis phase.

When the results of the study are examined, it is seen that the majority of the theses written on the subject of "Members of Parliament" are master's theses (93%). Additionally, the most theses, only master's degrees, were written in 2019. No thesis was written in 1994, 1995, 2001 and 2005. Of the 210 postgraduate theses examined, 206 (98.1%) were written in Turkish and only 4 (1.9%) were written in English. It can be seen that the university with the most theses written is Niğde Ömer Halisdemir University with 26 theses. Among the universities where relevant theses were written, the highest number of these was written in Social Sciences Institutes with 175. When the subjects of the theses are analyzed, "Political Sciences, History" ranks first with 66 theses and "History" ranks second with 65 theses. In terms of single subject areas, "History" ranks first with 148 and "Political Sciences" ranks second with 121. According to the research design, the related theses were mostly written in qualitative research design (93%) and as a research model, document analysis (173) was used the most. According to the data collection tool of the postgraduate theses on Members of Parliament, literature review ranks first with 94.8%.

This study aims to examine postgraduate theses on the subject of "members of parliament" and to create a data source on the subjects of "members of parliament" and "membership of parliament", to provide a guide and make contributions to the unstudied aspects of the subject of "members of parliament" and to the researches planned to be conducted on this subject.

It is a known fact that students who have reached the thesis stage at the master's level have difficulties in choosing a topic. In this context, it will help students in choosing a topic for future master's level thesis research and similar situations. In this respect, it is thought that the selection of topics that are not included in the literature will contribute to the field. As a result, there has been an increase in the quantity of theses written between 1996 and 2024. When these are compared according to the level of education, more doctoral theses should be written. In order to gain more international identity in terms of Turkish parliamentary and democratic history, theses written in foreign languages can also be increased. Although certain universities stand out in theses, these were written in 57 different universities. However, considering the total number of universities in Turkey (208), theses can be written in more different universities on this subject. Finally, more quantitative studies can be given place and the number of studies in which members of parliament can be directly involved can be increased.

Keywords: Members of Parliament, Postgraduate Theses, Document Analysis

EKLER

Ek-1. Çalışma İçerisinde İncelenen Tezler

1. Erten, E. (1996) Türkiye'de temsil anlayışı ve milletvekillerinin parti değiştirmesi [Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi].
2. Sümer, G.Ç. (1999) Türkiye'de kadın milletvekilleri: 1935-1991 [Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi].
3. Şavklı, C. (2000) Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Antep ve Maraş milletvekilleri: Biyografileri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
4. Satılmış, A.P. (2002) Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kayseri Milletvekilleri: Biyografi ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
5. Apa, A. (2004) T.B.M.M.'nde ilk kadın milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
6. Karnap, H. (2004) I. ve II. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon milletvekilleri (Biyografi ve faaliyetleri) [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
7. Uğurlu, G. (2004) Türkiye Büyük Millet Meclisi 22. Dönem milletvekillerinin sağlık davranışları [Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi].
8. Sezengöz, S. (2006) Milli Mücadele döneminde Kütahya ve Birinci Meclis'te Kütahya milletvekilleri, siyasi görüşleri ve hizmetleri [Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi].
9. Uslu, M. (2006) Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
10. Yarma, Z. (2006) Avrupa ülkelerindeki Türk kökenli milletvekillerinin siyasi kimlik ve elit oluşumu : Almanya örneği [Yüksek Lisans, Kocaeli Üniversitesi].
11. Sonay, N. (2006) Tek parti döneminde kadın milletvekillerinin seçimi (1923-1946) [Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi].
12. Nar, A. (2006) Milli mücadele dönemi'nde kars milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
13. Oruç, A. (2006) 1923-1980 Aksaray milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
14. Özadam, İ. (2007) 1946-1960 yılları arasında milletvekillerinin siyasi bakış açılarının incelenmesi [Yüksek Lisans, Afyon Kocatepe Üniversitesi].
15. Karataş, B. (2007) I. Dönem TBMM'de Ardahan milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
16. Cengiz, H. (2007) 1923-1938 yılları arasında TBMM'nde görev yapan milletvekillerinin devletin iç ve dış siyasetine etkileri [Yüksek Lisans, Afyon Kocatepe Üniversitesi].
17. Duroğlu, S. (2007) Türkiye'de ilk kadın milletvekilleri [Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi].
18. Kalkan, B. (2007) Siyasal iletişim süreci ve araçlarının 22. dönem (3 kasım 2002- 2007) Chp milletvekilleri boyutunda değerlendirilmesi [Yüksek Lisans, Anadolu Üniversitesi].
19. Karaer, M. (2007) I. meşrutiyet döneminde ermeni milletvekilleri [Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi].
20. Yıldırım, H. (2008) I. ve II. Dönem TBMM Çorum milletvekilleri (biyografi ve faaliyetleri) [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
21. Aksu, A. (2008) Türkiye'de milletvekillerinin parti değiştirmelerinin siyasi sonuçları: Yeni Türkiye Partisi örneği [Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi].
22. Şahin, A. (2008) Türkiye'deki kadın milletvekilleri ve meclisteki çalışmaları [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
23. Tokat, Ö. (2009) IX. Dönem TBMM Çorum milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
24. Kalafat, O. (2009) Afyon Milletvekilleri (1-3. dönemler) [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
25. Sarıgüzel, N. (2009) I. ve II. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya milletvekilleri (biyografi ve faaliyetleri) [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
26. Teke, A.V. (2009) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri [Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi].
27. Çamur, S. (2009) Birinci Mecliste Niğde milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
28. Şentürk, M. (2010) Milli Mücadele Döneminde Elviye-i Selase ve milletvekilleri [Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi].
29. Özkökeli, H. (2010) I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde polis kökenli milletvekilleri [Yüksek Lisans, Afyon Kocatepe Üniversitesi].
30. Aktaş, T. (2010) Üçüncü ve dördüncü dönem Yozgat milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
31. Şahin, C. (2010) Türk parlamentosundaki kadın milletvekilleri (1935-2007) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi].

32. Samur, M. (2010) İkinci Dönem Bolu milletvekilleri ve Meclis'teki faaliyetleri [Yüksek Lisans, Gaziosmanpaşa Üniversitesi].
33. Singil, S. (2010) İkinci dönem Tokat milletvekilleri ve meclis'teki faaliyetleri [Yüksek Lisans, Gaziosmanpaşa Üniversitesi].
34. Gündüz, A. (2010) Milli Mücadele'de Manisa ve milletvekilleri [Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi].
35. Kayaalp, S. (2011) Jewish deputies in the Ottoman Parliament (1908-1918) [Yüksek Lisans, Boğaziçi Üniversitesi].
36. Güven, E. (2011) 1946-1960 arası (VIII-IX-X-XI. Dönem) TBMM Kayseri milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
37. Karakuzu, H. (2011) Atatürk Dönemi Manisa milletvekilleri (1923-1938) [Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi].
38. Kaş, H. (2011) T.B.M.M.'de Kastamonu milletvekilleri ve çalışmaları (1923 - 1946) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi].
39. Demiray, S. (2011) Üçüncü Dönem Niğde Milletvekilleri [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
40. Durmaz, A. (2011) Atatürk Dönemi Burdur milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
41. Özer, E. (2011) Dördüncü Dönem Niğde Milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
42. Işık, S. (2011) Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bitlis milletvekilleri: Biyografileri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi].
43. Yıldırım, Y. (2011) 23. Dönem milletvekillerinin laiklik algısı [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
44. Öztürk, G. (2012) 1. ve 2. dönem Yozgat milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi].
45. Köse, G. (2012) Birinci Meclis'te Adana milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
46. Başgömez, N. (2013) Turkish woman deputies in between 1935 and 1960 [Yüksek Lisans, Yeditepe Üniversitesi].
47. Büyüktolu, R. (2013) IX. Dönem TBMM Çankırı milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Pamukkale Üniversitesi].
48. Civelek, S. (2013) İsmet İnönü Dönemi Kars milletvekilleri (1938-1950) [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
49. Tekgündüz, C. (2013) Birinci Millet Meclisi'nde İçel (Silifke) milletvekilleri [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
50. Alpaslan, E. (2013) 1923-1950 Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Maraş milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
51. Coşkun, Ç. (2013) 1923 - 1938 yılları arası Kars Milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
52. Bozbay, Y. (2014) 1961-1970 arası (XII-XIII-XIV. Dönem) TBMM Kayseri milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
53. Biçici, M. (2014) Gaziantep milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri(1923-1950) [Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
54. Özdemir, Y. (2014) IX. dönem TBMM Kastamonu milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi].
55. Sivri, T. (2014) Türkiye'de muhafazakar kadınların siyasal hareketliliği: 24. dönem AKP kadın milletvekilleri örneği [Yüksek Lisans, Galatasaray Üniversitesi].
56. Doğru, D. (2014) 1923 - 1950 dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kütahya milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi].
57. Chatıp, O. (2014) Yunan Parlamentosu'nda görev yapmış Batı Trakya Türk milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (Lozan'dan günümüze) [Yüksek Lisans, Ege Üniversitesi].
58. Asutay, N. (2014) Demokrat Parti Dönemi'nde Maraş Milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
59. Kolutek, Z. (2015) XII - XVI. Dönemleri arası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Maraş milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
60. Yücedürk, Z. (2015) I., II. ve III. dönem Kayseri milletvekilleri ve siyasî faaliyetleri [Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi].
61. İdem, T. (2015) Adana (Seyhan) milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1920-1960) [Doktora Tezi, Harran Üniversitesi].
62. Aydın, H. (2015) On birinci dönem Ağrı milletvekillerinin faaliyetleri ve 1957-1961 Ağrı'da siyasal yaşam [Yüksek Lisans, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi].

63. Dağ, M. (2015) Ayıntab'tan Antep'e Gaziantep Milletvekilleri biyografisi (1920-2015) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
64. Aydın, M. (2015) II. Meşrutiyet Dönemi'nde Erzurum'un Müslüman milletvekillerinin Meclis-i Mebusan'daki faaliyetleri [Yüksek Lisans, Adnan Menderes Üniversitesi].
65. Sancar, M.A. (2015) Medya siyaset ilişkileri bağlamında yazılı basında başörtülü milletvekillerinin TBMM'ye girmesinin yansımaları [Yüksek Lisans, İstanbul Ticaret Üniversitesi].
66. Kılıç, R. (2015) Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İçel milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi].
67. Seçkin, S. (2016) I. Dönem TBMM'de polis kökenli milletvekilleri ve Meclis'teki çalışmaları [Yüksek Lisans, Gaziosmanpaşa Üniversitesi].
68. Şahin, M.Ş. (2016) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Malatya Milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1923-1950) [Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
69. Turan, C. (2016) Adalet Partisi Kars milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
70. Çağlayan, H. (2016) Hatay milletvekillerinin TBMM'deki çalışmaları (1939-1950) [Yüksek Lisans, Mustafa Kemal Üniversitesi].
71. Tükenmez, B. (2016) Adalet Partisi Ağrı milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
72. Karaimamoğlu, T. (2016) Birinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Amasya milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
73. Karadaş, R. (2016) Birinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Urfa milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
74. Küçükköse, M. (2016) I. Dönem TBMM'de Amasya milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
75. Akkuş, S. (2016) Demokrat Parti Aydın milletvekilleri ve TBMM'deki faaliyetleri (1950-1954) [Yüksek Lisans, Adnan Menderes Üniversitesi].
76. Arslan, H. (2016) 1927-1935 arası (III. ve IV. dönem) TBMM Kayseri milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
77. Uyanık, E. (2016) I. TBMM'de Siverek-Şanlıurfa milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Harran Üniversitesi].
78. Ülker, A. (2016) 1920-1989 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Karamanlı milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi].
79. Özcan, D. (2016) 1957-1969 arası (XI.-XII. ve XIII. dönem) TBMM Nevşehir milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
80. Esen, N. (2016) Cumhuriyet Dönemi gayrimüslim milletvekilleri [Yüksek Lisans, Fırat Üniversitesi].
81. Çakırbaşı, A. (2017) Cumhuriyet Döneminde gayrimüslim milletvekilleri ve faaliyetleri (1923-1964) [Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
82. Yılmaz, H.İ. (2017) 1946 - 1960 arası (VIII-IX-X-XI. Dönem) TBMM Yozgat milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
83. Bolat, E. (2017) Demokrat parti dönemi Mersin (İçel) milletvekilleri ve meclis faaliyetleri(1950-1960) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
84. Bozkurt, S. (2017) Kütahya milletvekilleri ve Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri (1961-1980) [Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi].
85. Demirbilek, B. (2017) TBMM'nin IX. Dönem (1950 - 1954) Ankara milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
86. Korkmaz, M. (2017) Tek Parti Döneminde Mersin (İçel) milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1923- 1950) [Yüksek Lisans, Niğde Üniversitesi].
87. Yurter, M. (2017) Demokrat Parti Dönemi Gaziantep milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
88. Dede, N.A. (2017) Cumhuriyet Dönemi gayrimüslim milletvekilleri ve meclis çalışmaları(1923-1999) [Yüksek Lisans, Kırıkkale Üniversitesi].
89. Arslan, G. (2017) Üçüncü bin yılda Türkiye'de iktidarda kadının temsili: Üçüncü bin yılda iktidar partisi kadın milletvekillerinin sosyolojik analizi [Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi].
90. Yılmaz, C.A. (2017) Tek Parti Dönemi Mardin milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1923-1950) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
91. Aydemir, F. (2017) IX. dönem (1950-1954) TBMM Maraş milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Aksaray Üniversitesi].
92. Çağrıcı, A. (2017) Elit teorisi perspektifinden Demokrat Parti milletvekillerinin sosyolojik analizi [Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi].

93. Demirci, İ.M. (2018) Demokrat Parti döneminde Elazığ milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
94. Doğan, A.A. (2018) 22. Dönem Gaziantep milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (2002-2007) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
95. Doğan, Y. (2018) Türk parlamento sisteminde Diyarbakır milletvekilleri ve faaliyetleri (1920-1950) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi].
96. Arslan, K. (2018) I. ve II. dönem TBMM'de Samsun (Canik) milletvekilleri ve faaliyetleri (1920-1927) [Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi].
97. Yeter, B. (2018) Konya milletvekillerinin siyasi faaliyetleri (1961-1973) [Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
98. Güven, M. (2018) 1939-1960 arasında Malatya milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Yeditepe Üniversitesi].
99. Yaralı, E. (2018) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bağımsız milletvekilleri ve faaliyetleri (1931-2011) [Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi].
100. Karabacak, G. (2018) I. Dönem TBMM Mersin Milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1920-1923) [Yüksek Lisans, Hitit Üniversitesi].
101. Yıldız, R. (2018) Zonguldak milletvekilleri ve TBMM'deki faaliyetleri (1939-1950) [Yüksek Lisans, Bülent Ecevit Üniversitesi].
102. Kanatlı, A. (2018) II. TBMM Urfa milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1923-1927) [Yüksek Lisans, Hitit Üniversitesi].
103. Erdeğer, A. (2018) İsmet İnönü Dönemi Kütahya milletvekilleri ve faaliyetleri (1939-1950) [Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi].
104. Dinçer, B. (2018) Birinci TBMM'de Muş milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Batman Üniversitesi].
105. Kutluay, O. (2018) Urfa milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1960-1971) [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
106. Timurcuoğlu, M. (2019) Türkiye Ermenilerinin T.B.M.M.'deki Ermeni milletvekilleriyle iletişim biçimleri ve milletvekillerinin ulaşılabilirlikleri [Yüksek Lisans, Galatasaray Üniversitesi].
107. Yeter, T.N. (2019) XII-XVI. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Gaziantep milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
108. Yılmaz, N. (2019) Birinci TBMM'de Siirt milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Batman Üniversitesi].
109. Şahin, M. (2019) Kamu politikası oluşturulma sürecinde Adıyaman milletvekillerinin TBMM'de yasama faaliyetleri (2002-2015) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
110. Maviş, M. (2019) IX. dönem TBMM Diyarbakır Milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1950-1954) [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
111. Aydemir, Ş. (2019) Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bilecik Milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
112. Gönüllü, T. (2019) 1950-1960 dönemi Demokrat Parti Konya milletvekilleri [Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
113. Erdoğan, Y. (2019) TBMM İçel milletvekilleri ve faaliyetleri (1961-1970) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
114. Songan, M. (2019) Birinci TBMM'de Diyarbakır milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Batman Üniversitesi].
115. Yiğit, C. (2019) IX. ve X. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Seyhan (Adana) milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1950-1957) [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
116. Atila, N. (2019) Siyasi aktörlerin gazeteci kimliği algısı: 24. dönem milletvekilleri üzerine bir araştırma [Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi].
117. Karaca, M. (2019) Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kadınların demokrasiye katılım süreci ve 1935 1950 Genel Seçimlerinde meclise giren kadın milletvekillerinin faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi].
118. Alp, M. (2019) Milli Mücadele'de Zonguldak ve II. ve III. TBMM'de Zonguldak milletvekillerinin hayatları ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
119. Tuna, P. (2019) XXIII. dönem Gaziantep milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (2007-2011) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
120. Kara, S. (2019) Demokrat Parti dönemi kadın milletvekillerinin siyasi ve sosyal hayata etkisi [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
121. Emeklier, A. (2019) Politik temsil ve habitus: 2002 sonrası Manisa milletvekilleri üzerine bir inceleme [Yüksek Lisans, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi].

122. Çınğı, Z. (2019) XX.ve XXI. dönem Gaziantep milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri(1996-1999-2002) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
123. Bolatlı, A. (2019) Demokrat Parti Trakya bölgesi milletvekillerinin Tbm faaliyetleri(1950-1960) [Yüksek Lisans, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
124. Madaş, E. (2019) Birinci Mecliste Edirne milletvekilleri ve faaliyetleri (1920-1923) [Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi].
125. Koca, M. (2019) Türk siyasal hayatında bağımsız milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1923-2002) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
126. Uyazer, H.İ. (2019) Demokrat Parti Döneminde DP'li Manisa milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Manisa Celal Bayar Üniversitesi].
127. Yürek, A. (2019) Mardin milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (2002-2015) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
128. Arkun, F. (2019) Siyaset kurumuna toplumsal cinsiyetin yansımaları: TBMM 24 ve 26. dönem kadın milletvekilleri örneği [Yüksek Lisans, Kırıkkale Üniversitesi].
129. Çalık, Ö. (2019) 3. ve 4. dönem TBMM Konya milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
130. Balcı, Ş. (2019) IX. dönem Rize milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
131. Karadağ, M. (2019) Türk siyasal hayatında Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin sosyolojik analizi [Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi].
132. Gülay, E. (2019) Tükenmişlik sendromu ve tükenmişlik sendromunun örgüt iklimi ile ilişkisi: 27. dönem milletvekillerinde bir uygulama [Yüksek Lisans, Adıyaman Üniversitesi].
133. Kınay, S. (2019) 1950-1960 dönemi Muğla milletvekilleri [Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi].
134. Durak, G. (2019) Demokrat Parti Erzurum milletvekilleri ve meclis çalışmaları(1950-1960) [Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi].
135. Şimşek, Ş. (2019) Demokrat Parti Dönemi Tokat milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Karabük Üniversitesi].
136. Dikmen, S. (2019) Demokrat Parti Döneminde Adana milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1957) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
137. Yıldırım, B. (2019) Siyasal hayatta kadın ve Ak Parti kadın milletvekilleri [Yüksek Lisans, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi].
138. Kağnıcı, R.B. (2019) Türkiye'nin ilk kadın milletvekillerinden Benal Nevzat Arıman'ın siyasi, kültürel ve toplumsal faaliyetleri [Yüksek Lisans, Uşak Üniversitesi].
139. Altun, M. (2019) II-IV. dönem Cebelibereket (Osmaniye) milletvekilleri ve meclis çalışmaları [Yüksek Lisans, Batman Üniversitesi].
140. Güler, L. (2020) Türkiye siyasetinde kadın milletvekillerinin görünürlüğü: 26. Dönem AKP ve CHP örneği [Yüksek Lisans, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
141. Ermiş, K. (2020) İktidar muhalefet ilişkisi bağlamında Demokrat Parti Dönemi Sinop milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi].
142. Öztunç, M. (2020) 27. Dönem milletvekillerinin laiklik algısı [Yüksek Lisans, Atılım Üniversitesi].
143. Yavuz, M.A. (2020) Türkiye'de milletvekilliği ve milletvekillerinin özlük hakları [Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi].
144. Budak, C. (2020) Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik kamu politikası üretim sürecinde kadın milletvekillerinin etkileri (1983-2018) [Yüksek Lisans, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi].
145. Akdeniz, M. (2020) Birinci Mecliste Diyarbakır milletvekillerinin siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
146. Gümüştekin, A. (2020) Kadın milletvekillerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri (1946-1960) [Yüksek Lisans, Gümüşhane Üniversitesi].
147. Altun, A. (2020) 1920-1950 yılları arasında Siirt milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Batman Üniversitesi].
148. Bozkuş, İ.H.M. (2020) Diyarbakır Milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
149. Kaya, A.T. (2020) 17-18-19. dönem Kayseri milletvekilleri ve meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
150. Zibek, Ö.K. (2020) Elit teori bağlamında Hakkari milletvekilleri [Yüksek Lisans, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
151. Kardaş, C. (2020) X. ve XI. Dönem TBMM'de Diyarbakır milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1954-1960) [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
152. Alkan, M. (2020) Demokrat Parti Kastamonu milletvekilleri ve Meclis faaliyetleri (1946-1960) [Yüksek Lisans, Karabük Üniversitesi].

153. Karakuşlu, E.F.E. (2020) Giresun'da Demokrat Parti Dönemi milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Giresun Üniversitesi].
154. Yılmaz, G. (2021) Representation of Turkey by German MPs of Turkish origin in Bundestag [Yüksek Lisans, Antalya Bilim Üniversitesi].
155. Ölmez, Ü. (2021) Demokrat Parti dönemi Sivas milletvekilleri ve faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
156. Karademir, H. (2021) 27 Mayıs darbesi ve Demokrat Parti Konya milletvekillerinin yargılanması [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
157. Ünal, M.I. (2021) Türkiye'de milletvekillerinin sosyal medya kullanımı ve diyalogik iletişim analizi [Yüksek Lisans, Akdeniz Üniversitesi].
158. Özcan, K.Ö. (2021) I. TBMM'de Sinop milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Sinop Üniversitesi].
159. Türkan, K. (2021) Türkiye'de kadın milletvekillerinin twitter kullanım düzeyleri ve kadın sorunlarını Twitter üzerinden ele alışı [Yüksek Lisans, Fırat Üniversitesi].
160. Aydın, T. (2021) Siyasal iletişimde sosyal medya kullanımı: Milletvekilleri örneği [Yüksek Lisans, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi].
161. Kuba, Y. (2021) Demokrat Parti dönemi Zonguldak milletvekilleri ve TBMM'deki faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi].
162. Pelitli, H. (2021) Amasya milletvekilleri (1920-1939) [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
163. Hüseyinoğlu, V. (2021) Yassıada mahkemelerinde yargılanan Diyarbakır milletvekilleri [Yüksek Lisans, Siirt Üniversitesi].
164. Horzum, H. (2021) Türk siyasi hayatında ilk kadın milletvekillerinden Mihri İffet Pektaş [Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi].
165. Baki, O. (2021) Demokrat Parti döneminde Erzurum milletvekilleri ve TBMM'deki faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi].
166. Çelik, E. (2021) Adalet Partisi döneminde Bitlis'te siyasi hayat ve Bitlis milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri [Yüksek Lisans, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi].
167. Yılmaz, T. (2021) Atatürk Dönemi Bursa milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1920-1938) [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
168. Gültepe, T. (2022) Women's substantive representation: The case of opposition women representatives in the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) [Yüksek Lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi].
169. Mazrek, S. (2022) Milletvekillerinin siyasal iletişim faaliyetlerinde Twitter kullanımı ve Twitter'da ifade özgürlüğüne bakışları [Yüksek Lisans, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
170. Kurt, B. (2022) Demokrat Parti dönemi Mardin Milletvekilleri ve Meclis faaliyetleri [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
171. Gündoğu, Y. (2022) Demokrat Parti Dönemi'nde Van milletvekilleri ve siyasî faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
172. Özcan, H. (2022) IX. dönem İstanbul milletvekillerinin TBMM'deki siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi].
173. Daşcı, E. (2022) Atatürk Dönemi Edirne Milletvekilleri (1923-1938) [Yüksek Lisans, Ordu Üniversitesi].
174. Şeker, C.F. (2022) 2. TBMM'de Sinop milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Sinop Üniversitesi].
175. Dağdelen, Ş. (2022) II. dönem TBMM Erzurum Milletvekilleri ve meclisteki faaliyetleri [Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi].
176. Kurt, İ. (2022) IX. dönem Mardin Milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi].
177. Sabahoğlu, G. (2022) Hatay milletvekilleri ve faaliyetleri (2002-2015) [Yüksek Lisans, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi].
178. Vatanseven, C. (2022) İki darbe arasında Van Milletvekilleri (1960-1980) [Yüksek Lisans, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
179. Güngör, E. (2022) Adalet Partisi'nin kadın milletvekilleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri (1961-1980) [Yüksek Lisans, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi].
180. Sarıkaya, E. (2022) TBMM'nin ilk kadın milletvekillerinden eğitimci Seniha Hızal'ın hayatı [Yüksek Lisans, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi].
181. Çelik, E. (2022) Antalya milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1939-1950) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
182. Oflar, Y. (2022) Atatürk dönemi öğretmen milletvekilleri [Doktora Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi].
183. Ateş, B. (2022) 1946-1960 Çok Partili dönemde şair milletvekilleri ve parlamento faaliyetleri [Yüksek Lisans, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
184. Halıcı, B. (2022) 1935-1946 arası (V-VI-VII. dönem) Yozgat milletvekilleri ve faaliyetleri [Yüksek Lisans, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].

185. Albayrak, K. (2022) Elazığ milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1987-2002) [Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi].
186. Ertoý, D. (2022) Edirne milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1923-1950) [Doktora Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi].
187. Yolbaş, E. (2023) Demokrat Parti döneminde Siirt milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Siirt Üniversitesi].
188. Daşhan, E. (2023) V. Dönem Erzurum milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1935-1939) [Yüksek Lisans, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
189. Çakır, Ş. (2023) TBMM'nin ilk kadın milletvekillerinden Mebrure Gönenç'in siyasal ve toplumsal hayatı (1900-1981). [Yüksek Lisans, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi].
190. Kara, M. (2023) Hatay'da seçmen eğilimleri, XIX. ve XX. dönem Hatay milletvekilleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri (1939-1999) [Yüksek Lisans, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi].
191. Anapa, N. (2023) Şebinkarahisar milletvekilleri ve TBMM'deki faaliyetleri (1923-1933) [Yüksek Lisans, Giresun Üniversitesi].
192. Mert, C. (2023) Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisine katılan Konya milletvekillerinin faaliyetleri [Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
193. Boduroğlu, Y.C. (2023) Toplumsal cinsiyet ve sosyoekonomik faktörler kapsamında kadın milletvekilleri temsilinin mekânsal analizi [Yüksek Lisans, Hitit Üniversitesi].
194. Şenal, K. (2023) Demokrat Parti dönemi Artvin milletvekilleri ve yasama faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi].
195. Çirik, O. (2023) Demokrat Parti dönemi Hatay milletvekilleri ve meclisteki faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Siirt Üniversitesi].
196. Akyurt, F. (2023) İlk kadın milletvekillerinden Hatı Çırpan'ın hayatı ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi].
197. Başata, F.M. (2023) Demokrat parti dönemi ısparta milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
198. Ünal, Ö. (2023) Birinci mecliste Isparta milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1920-1923) [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
199. Mızrak, R. (2023) II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan'ında Arnavut milletvekilleri ve siyasî faaliyetleri [Yüksek Lisans, Siirt Üniversitesi].
200. Ayhan, F. (2023) Demokrat Parti ve Demokrat Parti Van milletvekilleri [Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
201. Kösoğlu, K.R. (2024) 'T.B.M.M. I. ve II. Dönem Edebiyatçı Milletvekilleri' [Yüksek Lisans, Yeditepe Üniversitesi].
202. Atlı, A.U. (2024) Demokrat Parti IX. Dönem TBMM Afyon milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri (1950-1954) [Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
203. Karasu, C.P. (2024) Çok partili hayata geçiş sürecinde İzmir milletvekilleri (1945-1950) [Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi].
204. Çelik, M. (2024) TBMM'deki kadın milletvekilleri ve meclisteki faaliyetleri (1961-1980) [Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi].
205. Yiğit, M. (2024) IX.dönem Çoruh (Artvin) milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
206. Ünaydın, A. (2024) TBMM Kars Milletvekilleri ve Senatörlerinin Meclis faaliyetleri (1961-1980) [Yüksek Lisans, Kafkas Üniversitesi].
207. Pertlek, B. (2024) 1935-1943 arası (V-VI. dönem) Adana milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
208. Özen, M. (2024) Atatürk Dönemi Aydın milletvekilleri ve meclisteki faaliyetleri (1923-1938) [Yüksek Lisans, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi].
209. Yetim, S. (2024) VI-VII. dönem Adana milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri [Yüksek Lisans, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
210. Ünsal, Z. (2024) VIII. Dönem Çankırı Milletvekilleri [Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi].

Araştırma Makalesi

İlhan Berk'in İstanbul'u ile Louis Aragon'un Paris'inde metinlerarasılık: şehrin kitabını yazmak

Intertextuality in İlhan Berk's Istanbul and Louis Aragon's Paris: Writing the book of the city

Ahmet Yılmaz¹

Makale Bilgisi

Alındı: 06.02.2025
Düzeltildi: 03.05.2025
Kabul Edildi: 26.06.2025
Yayımlandı: 30.06.2025

Öz

Berk'in Galata'sı tıpkı Aragon'un Paris Köylüsü gibi şehir üzerine yazılmıştır. Metinlerarasılığın öne çıktığı iki yapıtta şehir özdeşleşmenin konusudur. Berk'in poetikasında İstanbul şehrin şiiri sayılabilecek imgelerle ve dizelerle anlatılır. Berk, Aragon'a çok yakın bir yaklaşımla, simgesel bir dille İstanbul'un tarihi semtlerinden biri olan Galata'nın monografisini ortaya koyar. Tarihselliğinin ve felsefenin kaynağı olarak Galata'nın dününü ve bugünü gerçeğe düş karışımı bir bakışla aktarır. Semtin zengin geçmişine ve kuşatıcı bugününe eğretilmeli estetik imgelerin yardımıyla yeni anlamlar yükler. Sokaklardan, esnaftan, kent kültüründen söz eder, tarihsel ve duygusal bağların konusu, özdeşleşmenin öznesi ve nesnesi yapar. Berk, Aragon'un Paris Köylüsü ile yaptığı şeyin peşindedir adeta. Amaç bir şehrin kitabını veya şiirini yaratmaktır. Galata, tıpkı Paris Köylüsü gibi, hayal ile gerçek, üzüntü ve keder, ateş ile su, cennet ile cehennem, efsane ile gerçek, mitoloji ile tarih arasında konumlanır. Bu yazıda biz iki yazarın şehirle kurdukları derin bağı anlamaya, poetikalarındaki metinlerarasılık bağlamında tartışmaya ve yorumlamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İlhan Berk, Louis Aragon, İstanbul, Paris, Şehir, Metinlerarasılık

Article Information

Received: 06.02.2025
Revised: 03.05.2025
Accepted: 26.06.2025
Published Online: 30.06.2025

Abstract

Berk's Galata, just like Aragon's Parisian Villager, is written about the city. In both works where intertextuality is prominent, the city is the subject of identification. In Berk's poetics, Istanbul is narrated with images and verses that can be considered the poetry of the city. Berk, with an approach very close to Aragon, presents a monograph of Galata, one of the historical districts of Istanbul, in a symbolic language. He conveys the past and present of Galata as the source of its historicity and philosophy with a perspective that is a mixture of reality and fantasy. He attributes new meanings to the rich past and encompassing present of the district with the help of metaphorical aesthetic images. He talks about streets, shopkeepers, and urban culture, and makes them the subject of historical and emotional ties, the subject and object of identification. Berk is after what Aragon did with Parisian Villager. The aim is to create a book or poem of a city. Galata, just like the Parisian Peasant, is positioned between fantasy and reality, sadness and grief, fire and water, heaven and hell, legend and reality, mythology and history. In this article, we will try to understand the deep connection that these two writers have established with the city and discuss it in the context of their poetics.

Keywords: İlhan Berk, Louis Aragon, İstanbul, Paris, City

¹Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahmetyilmaz@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7106-2343

Citation/Atıf: Yılmaz, A. (2025). İlhan Berk'in İstanbul'u ile Louis Aragon'un Paris'inde Metinlerarasılık: Şehrin Kitabını Yazmak. *UÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 44-53. <https://doi.org/10.29217/usaksosbil.1634933>

1.Giriş

İlhan Berk (1918–2008), İkinci Yeni akımının önde gelen temsilcilerindendir. Modernist ve avangard biri olarak tanınır. Dille ve biçimle oynayan yenilikçi bir tarzda; felsefe, mitoloji, tarih, resim ve gündelik hayatı harmanlayan zengin bir estetiğe sahiptir. İlhan Berk için şiir, yalnızca bir ifade aracı değil, aynı zamanda bir arayış alanıdır. Şair olarak yeni bir dil, yeni bir dünya yaratmayı hedefler. Şiirleri sıklıkla felsefi derinliği ve estetik zenginliğiyle dikkat çeker. İlhan Berk'in şiirlerinde İstanbul, yalnızca bir şehir değil; yaşanmışlıkların, hayallerin ve yalnızlığın bir arada olduğu devasa bir metafordur. Şehirle kurduğu ilişki şiirlerinde hem öznel hem de kolektif bir anlam taşır. Daha çok şair kimliğiyle öne çıkan Berk, düzyazı tarzındaki eserlerinde 'ben'ine, sanata, sanatçıya (özelde şiire-şaire) dünyaya, insanlara, hayvanlara, otlara, nesnelere, şehirlere, mekânlara dair notları ile öne çıkar. (Demir, 2011)

Berk'in Galata adlı kitabı, şairin Galata semtine duyduğu hayranlık ve bu semtin tarihine, kültürüne, mimarisine odaklandığı bir eserdir. Berk Galata'yı yalnızca kitabına konu olarak değil, aynı zamanda deneme, gözlem ve tarihsel anlatılarla da adeta bir sanat objesi gibi inceler. Kitap, Galata'nın dar sokaklarından tarihi binalarına, burada yaşamış olan çeşitli kültürlerin izlerine ve şehrin ritmine dair zengin imgeler sunar. Eşsiz dili ve ayrıntılı betimlemeleri sayesinde kitap okuyucu adeta Galata'nın sokaklarında uzun ve ayrıntılarla dolu bir yolculuğa çıkarır. (Demir, 2011) Eserde, şairin sadece bir semte değil, onun tarihine ve ruhuna olan bağlılığı ve aşkı da hissedilir. Kitap boyunca Galata, İstanbul'un yalnızca fiziki bir parçası değil, aynı zamanda edebi ve kültürel belleğin bir taşıyıcısı olarak sunulur.

Louis Aragon (1897–1982) Fransız şair, romancı, denemeci ve siyasal eylemcidir. 20. yüzyıl Fransız edebiyatında önemli bir figürdür ve sonunda Komünist Parti ile ittifak kurmadan önce hem Dada hem de Sürrealist hareketlerdeki rolü büyüktür. Şiir anlayışı, hayatındaki farklı dönemlere göre evrilir. İlk dönem yapıtlarında Dadaizm ve daha sonra Sürrealizm etkisi vardır. Bu dönemlerde yazdığı şiirlerde, akılcılığa karşı bir duruş ve bilinçaltının özgürleştirilmesi arzusu dikkat çeker. Şiirlerinde imge zenginliği göze çarpar. Rüya ile gerçeği birleştiren unsurlar ve alışılmış kalıpların dışına çıkan bir anlatım ön plandadır.

1930'larda Aragon'un şiir anlayışı önemli bir değişim gösterir. Komünist Parti'ye katılması, onun sanatında toplumsal ve politik konulara yönelmesine yol açar. Bu dönemde yazdığı şiirlerde, halkın sorunlarına, işçi sınıfına ve devrimci ideallere duyduğu bağlılık dikkat çeker.

Aragon'un şiirlerinde aşk teması, özellikle Elsa Triolet ile olan ilişkisinin etkisiyle, önemli bir yer tutar. Elsa, Aragon'un ilham perisi ve edebi yaşamında merkezi bir figürdür. Ona yazdığı şiirlerde, romantizm, tutkusal bir bağlılık ve derin bir duygusal ifade öne çıkar. Aşkın, bireysel bir duygu olmaktan çıkıp evrensel bir değer haline gelmesi fikrinin işlendiği Elsa'nın Gözleri (1942) Aragon'un lirik yanını ve Elsa'ya olan hayranlığını ortaya koyan en bilinen yapıtıdır.

Aragon, ilerleyen dönemlerinde klasik Fransız şiir geleneği ile modern unsurları birleştiren bir anlayışla yazar. Şiirlerinde hem biçimsel düzen hem de yenilikçi bir yaklaşım öne çıkar. Geleneksel kafiye yapısı ile modern imgeleri harmanlar. İnsanlık, varoluş ve zaman gibi evrensel temalara daha fazla yer açar. Şiir anlayışı, hayatındaki siyasi, toplumsal ve kişisel dönüşümlere paralel olarak evrilir. II. Dünya Savaşı'nın etkileri, direniş hareketine katılımı ve dönemin toplumsal zorlukları, şiirlerinde daha yoğun bir şekilde hissedilir. Sürrealist estetikten politik angajmana, bireysel aşktan evrensel değerlere uzanan şiiri hem dönemin ruhunu hem de bireysel yaratıcılığı yansıtan önemli bir mirastır.

Paris Köylüsü 1926 yılında yayımlanan, sürrealist bir roman/deneme türünde, Paris'in sokakları, pasajları ve gündelik yaşamı üzerinden sıradan olguları şiirsel ve büyümlü bir bakış açısıyla anlatan bir eserdir. Aragon, hem gerçekliğin hem de düşlerin iç içe geçtiği bir anlatı sunar. Kitap, dönemin sürrealist akımının önemli örneklerinden biridir ve Aragon'un edebi anlayışını, özellikle kent deneyimini yorumlama biçimini bütünlüklü olarak yansıtır.

Yapıtta öne çıkan ilk tema sürrealizmdir. Paris'in günlük yaşamındaki sıradan nesneler ve mekanlar, hayal gücünün etkisiyle bütünü bir dönüşüm geçirerek büyümlü ve fantastik bir boyut kazanır. Bir diğer tema ise modernlik ve kent hayatıdır. Aragon, modern kentin mekanlarını, pasajlarını ve sıradan insanların betimleyerek bir tür şehir monografisi oluşturur. Gerçeklik ve hayal arasındaki geçişler, okuyucuyu bir rüyadaymış gibi hissettiren betimlemeler ve atmosferler dikkat çeker.

Sürrealist edebiyatın önemli bir yapıtı olarak Paris Köylüsü, sanat ve gerçeklik arasındaki sınırları zorlayan özellikler gösterir. Kitap serbest çağrışımlarla ilerler, yani düz bir olay örgüsü izlemez. Kentin çeşitli yerlerini ve detaylarını anlatırken, kimi zaman felsefi düşüncelerle, kimi zaman ise kişisel gözlemlerle okuyucuyu farklı bir yolculuğa çıkarır. Böylece, yalnızca bir sürrealist metin değil, gündelik hayatın olağanüstülüğünü ortaya çıkaran yönüyle modern kent deneyiminin edebiyatta nasıl temsil edilebileceğine dair önemli bir örnek olur.

2.Berk ve İstanbul

Galata'nın öndeşişinde Berk, bir altbaşlık biçiminde «Pes İstanbul olmasa biz ne yapardık?» (Berk,1985, s.16) diyerek söze başlar. Böylece daha ilk adımda tarih bağlamında kentin varlığını kendi varlığıyla, yazısının amacıyla ilişkilendirir: İnsanlığın tarihinin yanı sıra kentler de tarihini koyar. Toplamların tarihi gibi bu sürekli olmasa da etkinlikleri ayakta kaldıkları süre yadsınamaz. (...) Tarihin bu etkinliği yüzünden eski kentler yeniden kurulurken geçmişlerine bağlı kalmayı-ne denli çarpıtılırsa çarpıtılınsınlar- bilirler. Vazgeçemeyecekleri bir ekin tarihi vardır çünkü geçmiş insanların koyduğu. Buna yalnız toplumlari değil bireyleri de insan bireylerini de

katabiliriz. (...) Montaigne bunun için, «Beni Fransız yapan Paris'tir» diyecektir. (...) Tarihi, insanların tarihini, sanki insanlar değil de kentler yapıyormuş gibi doğal bulur bunu (Berk, 1985:29).

Bir görüşe göre (Ulutaş, 2011:207) İlhan Berk, İstanbul'u sevmekle kalmaz; onu bütün semtleri ve sokaklarıyla şiire sokar. Tasvir ettiği bu yerleri; ressamlığının etkisiyle okuyucunun gözünde canlandırmayı başaran şair, tarihî semtleri en ince ayrıntısına kadar betimler. Ona göre İstanbul, adeta canlı bir varlıktır. Onun şiirinde İstanbul, işçileriyle, yoksullarıyla, açlarıyla, hastalarıyla, balıkçılarıyla ve kadınlarıyla vardır. Bu yaklaşım onun toplumcu kişiliğin yansıması olarak şiire girer. Şair, gündelik hayatı realist bir gözlemle şiirine aktarmayı da başarır. İstanbul, onun şiirlerinde aynı zamanda yalnızlığın, aşkın ve şehvetin kalbi olan şehirdir. İkinci Yeni şiirinin soyut ve imgesel tarzını temsil eden bir şair olarak, İlhan Berk İstanbul'u ele alırken son derece gerçekçidir. Yaşadığı şehre sadık olan şair, onu bütün varlığıyla şiirine eksen kılar.

İlhan Berk İstanbul'u tarihselliğinin yanı sıra güncelliği ile de hemen tüm görünüşleri ve boyutlarıyla aktarır. Poetikasını özetleyen ve 43 yıllık bir süreye yayılan bir olgunlaşmayla, şehir olarak İstanbul, *İstanbul Kitabı* (1947), *Günaydın Yeryüzü* (1952), *Galile Denizi* (1958), *Çivi Yazısı* (1960), *Şenlikname* (1972), *Atlas* (1976), *Delta ve Çocuk* (1984), *Galata* (1985), *Pera* (1990) gibi kitaplarına farklı içerik ve yansımalarla konu olur. Bir söyleşide, İstanbul üzerine yazdığı şiirleri daha çok o şehirde yaşamakla ilişkilendirir: 'Bu şehirde yaşıyorsam İstanbul'u yazmak zorundayım' der. 'Ben bu dünyaya, bir dünya olarak baktığımı hiç bilmem. Bu yalnız her şeyi yazılacak görmemden, yazılmadıkça bu dünyayı yok saymamdan gelmiyor; kendimi bu yeryüzünde başka türlü doğrulayamayacağımdan, başka türlü var olamayacağımdan geliyor. Yazmak bir var olma sorunudur benim için. Her şeyden önce de bunu kanıtlamak istiyorum. Yazma yaşamı bu benim için... Ben dünyanın neresinde yaşıyorsam, oraya, oranın insanına, coğrafyasına, tarihine, doğasına bakmadan; sonra da orayı yazmadan yapamam. Her şey benim için yazılmak için var. Kimi zaman yalnız doğadır, tarihtir gördüğüm, kimi zaman salt insan yaşamı: Dünyaya bu bakışında da kendimi zorlamam, bırakırım. İlgi alanım beni nereye sürerse, o yöne giderim. Yaşamıma ben değil, yaşam bana egemendir. Yani ben şiiri değil, şiir beni istediği yere götürür.' (Ünlü-Özcan, 1990: 327).

Şairin şehirle, doğayla, kültürle kurduğu sevgi bağının altını çizdiği bir şiir örneği olan "Ağacın Her Sabahki Duyduğu" şiiri bize bu bağlantının ipuçlarını verir: Bir bize mahsus değil / Dünyayı vazgeçilmez bulmak / Bir serçe tanırdım ki ben / Yüreğini yarıp baksaydınız / Bir gökyüzü bulacaktınız eminim / Eminim İstanbul'dan. (Berk, 1993 (Toplu Şiirler):90).

İstanbul başlıklı şiirinde bir çeşit yakınmayla insanın şehir ile kurduğu sorunlu fakat aynı zamanda besleyici ilişkiye değinir. Şehrin tetiklediği kaçış duygusuna değinirken şöyle der: 'Bir yer bulup yerleşmeli yeniden / Orda bir eski zaman kendiliğinden sürüp gitmeli / Körler keçiler duvarlar gelip geçmeli / Herkes herkesi ne çok ne az sevmeli. / Bir yer bulup yerleşmeli yeniden / Yeni bir ad konmalı her şeye / Kaldığımız yerden başlamalıyız yine / Denizden başka bir deniz / Gökyüzünden başka bir gökyüzü bilmeli. / Bir yer bulup yerleşmeli yeniden / Çünkü İstanbul dediğin bir garip şehir / Ne bir sevdalı bilmiş doğru dürüst / Ne bir dostluğu.' (Berk, 1993: 76). Bu dizeler boyunca vurgulamak istediği şey tarihten derin izler taşıyan, zamanın belirlediği derinliklerle dolu, her bakışta yeni adlar veya hitaplarla seslenmeyi hak eden bir şehirdir. Aradığı şey kaygısızca içine yerleşilebilecek denli davetkâr, yeni başlangıçlara çağıran, bütün iniş ve çıkışlarına rağmen çekici, güvenilmez ama büyütlü, tüm acılı bağlanmaların konusu, esin kaynağı bir mekân, uygarlık alanıdır.

Kentleri tarihin yapıcısı ve taşıyıcısı olarak gören Berk İstanbul'u ayrıcalıklı bir yere konumlandırır ve şehri yaşayan kentler kategorisine alır. Bu bağlamda Galata'da Berk şu notu düşmektedir: Geçmişle, tarihle bu denli yüklü, sayılı birkaç kentten biridir çünkü İstanbul. Daha da önemlisi, bir kent olarak hep tarihle yaşamış, değişik tarihini her evrede yüze vurmuş olmasına karşın, kendini, kendi tarihini yenilemesini de bilmiş, bunu yaparken de kendisine ters düşmemiş, kendi kalabilmiştir (Berk 1985:30).

Yine aynı bağlamda İstanbul'un "hem geçmiş zaman hem şimdiki zaman" olabildiğini, "böylece de Türk insanının geçirdiği evreleri kendinde özümsemiş, toplamış" olduğunu, İstanbul'un "doğruları, yanlışlarıyla" sanki "bir kent değil de bir insan" olduğunu, "yazının bütün büyük konularından biri olarak" (Berk, 1985, s.30) düşündüğünü söyler. İstanbul'u salt bir kent olarak ele almadığını, "daha çok olayları anlatmak için bir yer görevini görmüş" bir kent olduğunu, yazınımızda "başka ulusların yazınında tanıdığımız, Paris, Roma, Londra, New York gibi onu görüp tanıyamadığımızı" (Berk, 1985, :30-31) belirtir. Bu ifade ile Berk'in yazında İstanbul'un hak ettiği yerde olmadığını, kentlerin "yeni yazının odak noktasında" olduğunu, "insanın bütün boyutlarıyla orada" yani kentlerde olduğunu, İstanbul'un bu anlamda çok büyük olduğunu, başka hiçbir kentte "geçmiş de şimdi de gelecek de ondaki kadar yoğun" (Berk, 1985:31) olmadığını söyler. Bu bakışla Berk, Galata'yı yazmaktaki esas amacının "İstanbul'u yazmak, geçmiş, şimdiki, geleceği, böylece, biraz da olsa, tarihi yazmak" (Berk,1985:31) olduğunun altını çizer.

Burdan sonrasında kitap Galata üzerine bilindik isimlerin kaleme almış oldukları bilgilere yer verir. Kronolojik bir sıra izleyerek, İbn Batuta, Feridun Dirimtekin, Evliya Çelebi, P.G.İnciciyan, N.Nicolay, Gérard de Nerval, Gustave Flaubert gibi gezgin ve yazarların İstanbul notlarını kısaca aktarır. Arkasından, Galata adının tarih içinde uğradığı değişimler üzerinde durur.

Kitap üç alt başlıkla devam eder. Birinci Kitap tümüyle Galata'ya ayrılmıştır. Kapı kapı, sokak sokak uzun bir gezinti başlar. Berk, şiirsel bir anlatımla "ve bütün kuleler, bütün denizler sanki gökyüzüne ağmaya hazır"

(Berk, 1985:57) diyerek Galata'nın geçen zamana rağmen dirençli duruşunu, görkemini yüceltir. Köşe bucak dolaştıktan sonra sözü yeme-içme ve eğlence mekanlarına getirir: Bunlar Karaköy önlerinde toplanan Galata meyhaneleridir ki yetmiş mahalleli Rum milletindir. Ve ayyaşlıkta sıkıca yan yana yürür diye geçer tarihte ve de mahbub uşaklar o dilber oğlanlardır ki şahbazlıkları, cilveli hizmetleri için anılır” dedikten sonra Fuzuli'den bir beyit ile devam eder: “Öyle sermestim ki idrak etmezem dünya nedir / Ben kimim saki olan kimdir meyi sahba nedir” Berk, 1985:59). Berk beyiti aktarma işini, özgün, yani “Ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür / Men kimem sâkî olan kimdür mey ü sahba nedür” yazılış biçimine çok sadık kalmadan yapar. Arkasından, tıpkı Aragon gibi, dramadan şiire geçerek metne yeni boyutlar katıyor Berk: Kuşbakışı bakıyor şimdi de Kuleçikmazı Sokağı'na / Kuleçikmazı Sokağı'nda gül kurutuyor bir kadın / Ve Safiye Ayla dinliyor / Ve kendini / Bir Galatalı olan kendini / Ve bir Dukanın mırıldanarak söylediği şarkıyı / Cebinde İstanbul'un anahtarlarıyla dolaşan / Köstekli ve çamur ayaklı (Berk 1985:66).

Monografik bir tarzda Galata'nın neredeyse tüm yer adlarını, işyerlerini, meslek gruplarını bir bir sayıyor. İnandırıcı olmak için döneme ait davetiyeler, kartvizitler, tabela örnekleri, krokiler, çizimler ekliyor. Aragon'a öykünürcesine şehre ilişkin en olmadık detaylara odaklanıyor. Ölüm ilanlarına yer veriyor, Sinagog yakınlarındaki levazimatçının katvizitini bile iştiriyor. Şehre ait özel veya kamusal her türden belgeyi, bilgiyi ortaya döküyor. (Berk,1985:75-76-77). Okuru kapı kapı gezdiriyor. Kitabı adeta bir şehir rehberine dönüştürüyor. Tüm milletlerin, dinlerin, renklerin, kokuların bir fotoğrafı biçimine sokuyor adeta. Derin bir tarihi arkeolog titizliğiyle kazıyor. Paris Köylüsü'ndeki pasajın bir benzeri olarak Psalty Pasajı'nı ayrıntılı olarak betimliyor Berk: Pasajın adı Psalty Pasajıdır. Burada çocukluğu geçmiş bir arkadaşımız bu küçük alanda sabahlara kadar fenerelerin yandığını, mahalle halkının hep birlikte burada eğlendiğini, ancak yatmak için evlerine gittiklerini söylemiştir. Galata'nın en güzel alanı buymuş” (Berk 1985:88)

Tamamen Galata'nın anlatıldığı Birinci Kitap bir şiirle bitiyor: Bir karartı. Bir leke-resim. Haliç'e vuruyor. / Bu eski suya. / Deryada ana baba günü. Belli Haçlıların İstanbul'a yürüdükleri / Ve Galata önünde demir attıkları. / (...) / Küffar gemileri bunlar. Yirmi beş oturaklı ve her küreği dört adam çeker. / (...) / Bunlar düşman çadırları. Açık kapıları ve kimseler görünmüyor. / (...) / Ve Bizans'ın uykusu kaçmış ayakta. (...) Ve Haliç Kasımpaşa kıyılarını dövüyor. / Ve sabah. / Koca sabah Bizans'ta ne kadar sabahsa o kadar sabah. / Ve eyice sarıdır Bizans'ın yüzü. / Ve kuşlar, kuşlar, kuşlar.” (Berk, 1985:97-98).

İkinci Kitap'ta aynı bakışla, yine ayrıntılı bir şekilde, Yüksekaldırımı mercek altına alıyor. Sementin ünlü sakinlerinin hikâyelerini anlatmaya başlamadan önce Berk, “her sınıftan insanların, seslerin pazarıdır burası” (Berk 1985:128) diyerek sementin sosyal yapısına ilişkin bilgiler veriyor. Ve son bölümde, yani Üçüncü Kitap'ta yine aynı yaklaşımla Karaköy'ü anlatır Berk. Berk böylece bir semt olarak Galata'nın; tarihi, toplumsal, siyasal, kültürel derinliklerine inen bir şiirsel yolculukla kusursuz bir kültür mozaği örneği olarak son önemli halkası olarak Karaköy'ü sokak sokak adınıyor. Bir şehri bu denli ayrıntılı yazma nedenini şöyle açıklar Berk: Taşradan gelen bir çocuk birdenbire İstanbul'u görüyor, Beyoğlu'nu görüyor. Benim şiirimi değiştiren İstanbul olmuştur. Düşünün o zamana kadar ben hiç büyük şehir görmemiştim. Pera'da kiliseler vardı, sokaklar, değişik insanlar... bunlar beni çok etkilemişti. Pera, yapısı itibarıyla beni etkilemiştir diyebilirim. Pera'yı bir uçtan bir uca yürüdüğümde zengin olduğumu düşünmüştüm. Böyle garip bir etkisi vardır insan üzerindedir. Başka hiçbir kentte böyle bir duygu yaşadığımı hatırlamadım. Ayrıca azınlıklar cumhuriyeti olarak görmüşümdür Pera'yı.” (Akbayır, 2024:8).

İstanbul'u yazmak kuşkusuz kolay şey değildir. ‘Yazmak Cehennemdir!’ der bir söyleşisinde, Sartre da 'Cehennem Başkalarıdır' sözünden hareketle. “Sartre'ın söylediği başka bir şeydir ona göre. Onun 'cehennem' sözcüğünden kastı şudur: Yazma edimi onun hiçbir zaman yakasını bırakmaz. Çünkü o dünyaya sadece yazmak için bakar. Bir ağacı yazmak, bir taşı yazmak, bir yaprağın düşüşünü yazmak... Onun dışında dünya onu ilgilendirmez. Bu cehennem değil de nedir? Yazarak bu cehennemin tam ortasında kalır” (Akbayır,2024:22). “Mesela ben öyle bir adamım ki gördüğüm yerleri, yaşadığım insanları, bildiklerimi yazmak isterim. Herhangi bir şey beni ilgilendirebiliyor. Ve onu yazmanın dışında bir şeyle de ilgilenmemeye başlıyorum ve tabii bu bir cehennem insan için. Çünkü yeryüzünde gördüğüm her şeyi yazmak istiyorum. Yazmak cehennemdir dediğim zaman bunu söylemeye çalışıyorum” der Berk. “Kendi tarihinin 1964'te başladığını düşünür. Bu tarihlerde uzun bir süre Paris'te kalır. Paris dönüşü kendini kazandığını söyler. Yabancı bir ülkede uzun süre yaşaması, kendi tarihini arama gereği duyurur ona. Ülkesine gelir gelmez Türk tarihini okumaya başlar. Türkiye'de yaşayan bir şairin Fransız gibi şiir yazmasını yapay bulur” (Akbayır, 2024:22-23).

Berk Galata'da adeta okuru sementin neredeyse tüm sokaklarında gezdirircesine konuşur. Kule şiirin konusu olmaktan öte kitap boyu adeta başkahraman olarak karşımızdadır. Berk çoğu kez caddelere de bir kimlik, bir kişilik vererek sunar: “Bunlar İlkbelediye ve Şair Ziya Paşa Caddeleri: Tanzimat ruhu ile uyur, uyanırlar. Bu Küçükhenek Caddesi: Başı hep önüne eğiktir ve güneş yüzü görmez. Bunlar Lakerda, Galata Kulesi, Hacı Ali, Portakal Sokakları: Süryanice konuşurlar.” (Berk, 1985).

Ölüm ve ölümsüzlük üzerine düşünüldüğü ilk şey her iki konunun şairler için yüce konu olduğudur. Ölüm ve ölümsüzlük şairlere verilmiş iki büyük yüce konudur ona göre. Bir de tanrı kavramı vardır, işte bu üç kavram şairlerin tüketemeyeceği konulardır. Ölümsüzlük diye bir şey yoktur. Ancak şairler yaratırlar bunu ve şiiri, ölüm-ölümsüzlük tanrı gibi kavramlarla beslerler (Akbayır 2024:23-24). Sevdiklerinden bazıları şunlardır: Deniz kıyılarını, Eski sokakları, Serçeleri, İpek yolunu Otları, Kâğıtları, Telefon rehberlerini, Galata'yı,

Süryanileri Ortaçağ'ı ki, hep o çağda yaşamak istediğini söyler Gökyüzünü hep bir ucundan tutulan gökyüzünü, Deniz kırlangıçlarını ki yere en yakın uçarlar İsa'yı ki mavi gözlü ve çocuktur; havarileri hep balıktır ve sepet örterler Çocukları ki hep elinden tutmuşlardır ve ona dillerini öğretmişlerdir (Akbayır, 2024:25-26).

Berk'in İstanbul'u yazması süreç olarak son derece uzun sayılır. Bu şiirlerin bir bölümü Kül adlı kitapta yer alan düzyazı-şiirlerdir. Bu şiirlerde Berk İstanbul'un insan, tarih, coğrafya demek olan mitologyasını yazmak ister. Çağın mitologyaya kahramanlarının artık tanrılar değil; insanlar, kentler, nesneler, hayvanlar olduğunun bilinciyle yazar. Bu bakışla İstanbul'u, İstanbul'un bir ağacını (çınar), bir kuşunu (güvercin), bir insanını (Elia Marvo), bir çarşısını (Kapalıçarşı), bir lokantasını (Cumhuriyet), bir sokağını (Beyoğlu) yazmak yoluyla ölümsüzleştirmek ister. Mitologyaya dediği bu olsa gerek. Bu olgu onun daha önceki kitaplarında da (Galile Denizi, Atlas) var. İster ki İstanbul hem eski hem yeni çağların bu büyük kenti, bu imparatorlukların başkenti bütün boyutlarıyla kendini göstere. Anlatmayı uzatıyor adeta, zira hala gözünde ve gönlünde birmiş bir yer değil orası. Bir söyleşide "benim atardamarlarımdan biri diye bakıyorum ona" demektedir İstanbul için. "Kentler hem benim hep konularım olagelmıştır" diyor Berk. Çağdaş yazının konusunun kentler olduğunu, kentlerin şiirle anlatımı konusunda, kentin tarihinin, coğrafyasının ve bütün panoramasının şiirle çıkarılabileceğini düşünür. İnsan yaşamı kentlere yığıldığından şiirin çoktandır kentlere odaklandığını, bir kentin tarihi, coğrafyası dediğimiz şeyin kentli yaşama biçiminden başka bir şey olmadığını söyler Berk. Galata Kulesi kitapta adeta baş kişidir:

"Minyatürde İsa'ya benziyor Galata Kulesi. Uzun, mavi gözlü İsa'ya... Bir koni, köksü cumbalı ve dönüp duran olduğu yerde ve öyle düşen... -Fatih'in- Elindeki Galata'nın anahtarlarıyla oynadığı, hızla çıktığı sonra taş merdivenleri. Ve onuncu kattan uzun uzun baktığı İstanbul'a, sonra hızla indiği yine..." (Berk, 1985).

Berk kimi sayfalarda yoğun bir şiirsel dile başvurur: "Resimde uzaklarda gök ağıyor/ Ve Karaköy önlerinde çıkmalar yapıp düşüyor/ Düşüp Horoz Sokağı'nda ilk molasını veriyor/ Ve hızla geçiyor Galata Kulesi'ni/ Şahkulu Sokağı'nda çamaşırlar kurutuyor/ Çocuklara, kadınlara gülüyor/ Bir adamla şakalaşıyor/ Yanlış uçan bir kuşu çeviriyor/ Bir bulutu düzeltiyor./ Ve nedense çıkmaz sokaklara bakmadan geçiyor/ Ve eski kitapçılarla selamlaşıyor/ Sonra sıkılmış gibi resimden çıkıyor." (Berk, 1985).

Kule, yazarın gözünde insanlaşıyor: "Biliyor ki Galata kapalılığı sever. Kendi gibi. Hep içine baka baka, içini dinleye dinleye bugünlere öyle gelmemiş midir?" Berk'in üçüncü kişi olarak kendinden söz ettiği bölümlerde ise durum biraz öznelleşiyor: "Hem sonra o zamanların İlhan Berk'i -Salâh Birsâl'e göre- 'Giresun'dan vapura atlayıp İstanbul'a indiğinde hemen İstanbul'la kucaklaşır, Beyazıt Meydanı'ndan geçerken çığlıklar atar, Edirnekapı tramvaylarında kendinden geçer, Gülhane Parkı'nda güneş altında uyur, Tünel'deki vagonların ışığını görünce irkilir." (Berk, 1985).

Galata'nın tarih ve edebiyat haritasını çıkarırcasına Berk Eski Kamondo Hanı'ndan veya Serdar-ı Ekrem Sokak'tan yolu geçen yeni Türk yazınının ve yeni resmin isimleri hakkında ayrıntılı olarak bilgiler aktarıyor. Yazar; Sait Faik, Orhan Veli, Ahmet Hamdi, Mina Urgan, Yaşar Kemal, Bedri Rahmi, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Abidin Dino gibi isimlerin uğradığı veya yaşadığı mekânlarını tarihi özelliklerine odaklanıyor. Tünel'in semtin dokusundaki önemine vurgu yapıyor. Tünel'in yapıyla başlayan Galata'nın yeraltı dünyasından geçen edebiyatçıları arasında Sait Faik de vardır. Galata ve Karaköy semtlerini adım adım, kapı numaralarına dek yazmayı ihmal etmiyor. Galata Günlüğü'nde "Galata bir gün yıkılınca bu kitaba göre kurulsun," diyecektir Berk. Şiiri elden bırakmadan yapıyor bunu: "Bir bulut üstüme üstüme geliyor diyor Bergamut Sokak. / Baş döndürücü bir hızla aşağılara doğru kayıyorum diyor Erkân-ı Harbiye Sokak, aşağılara aşağılara doğru. / Bir deniz kuşu olmak istiyorum diyor Gümrük Sokak, bir deniz kıyısında tek başına duran." (Berk, 1985).

3. Aragon ve Paris Köylüsü

Paris Köylüsü, Louis Aragon'un 1926 yılında Éditions Gallimard tarafından gerçeküstücü ressam André Masson'a ithafen yayınlanan ve dört metinden oluşan bir eserdir. Bu dört metin "Modern Bir Mitolojiye Önsöz", "Opera Geçışı", "Buttes-Chaumont'ta Doğanın Hissî" ve "Köylü Rüyası" alt başlıklarını taşır. İlk ve son metin sırasıyla giriş ve sonuç niteliğindedir. Paris Köylüsü'nü yazma aşamasındayken Aragon'un bazı özel kişisel sorunlarla karşı karşıya kaldığı, bu yüzden kitabın kırılğan havasının çağdan veya mekân olarak Paris'ten daha çok şairin iç dünyasından geldiği düşünülebilir. "Yazarken, her zaman bir görünümü ya da karakterini, yaşamöyküsünü, yazgısını açığa çıkardığı kişilerle tanışan bir okur gibiydim" (Aktulum,2007:10) diyen Aragon, kitabın yayınlanışından dört yıl önce tıp eğitimini yarıda bırakmış olmanın vermiş olduğu üzüntünün yanı sıra yaşadığı iki büyük aşktan kırgınlıkla çıkmış olmanın duygu durumu ile doludur. İlk 1923-24 yıllarında Denise Lévy, sonra 1924-25 yıllarında Eyre de Lanux isimli bir kadın Paris Köylüsü'nün yazım döneminde şairin iç dünyasını biçimlendiren en önemli fûğürlerdir aslında. İkinci kadından kitabın son bölümü olan « Köylünün Rüyası» bölümünde çokça söz eder ve « Dame des Buttes-Chaumont » başlığında ölümsüzleştirir.

Aragon le Paysan de Paris'de gerçeküstücülüğün baş tacı ettiği izleklere: düşe, buna bağlı olarak, imge ve söylen gibi unsurlara geniş yer verir; bu unsurlar konusunda kendince bir felsefe ortaya koyar. Onlar konusundaki sorgulamalarını felsefeye, felsefenin önemli isimlerine yaptığı göndermeler aracılığıyla sürdürür. Bu nedenle le Paysan de Paris'de felsefenin payından önemle söz etmek gerekmektedir. (Aktulum, 2007:11).

Aragon imgeden başlayarak felsefe ve felsefecilerle ilgili düşünceleri konusunda şu görüşten yola çıkar: Sözcükler dışında düşünce ve gerçeklik yoktur. Gerçekliği ele veren şey sözcüklerdir. Yazar bu kadarla yetinmez. Dilin, dolayısıyla da gerçekliğin ve düşüncenin sınırlarını genişleterek sonsuz bir alanın, yeni bir 'gerçeğin'

kapısını aralamak ister. Bu yeni gerçeğin adını da ‘gerçeküstü’ (surréal) koyar. Tanımlanması oldukça güç bir kavramdır gerçeküstü, ancak rastlantıyı, görüntüyü, yanılsamayı, fantastiği, düşü ve imgeyi kapsadığı söylenebilir. Aragon le Paysan de Paris’de gerçeküstülük (surréalité) tanımını imge’den yola çıkarak yapar (Aktulum, 2007:11).

İmgelemin ve şiirin arayışı olarak görülen çağdaş söylenler kentin doğasını ele verirler. Çözülen, ortaya çıkarılan kentin hayaletleridir. Modern dünyanın söylensel tasarımı romantiklerin cenettimsi doğa anlayışıyla örtüşmez. Eldeğmemiş, büyüleyici, bir cennet görüntüsüyle sunulan doğa karşısındaki romantik coşku alaya alınır. Büyük kentlerde yayalara, geziye çıkanlara sunulan «şu çiçek ve çayırılık mozayığı ya da şimdiki cennetin iki tipi olan doğanın şu saymaca indirgemeleridir.» «Kent sakinleri Buttes-Chaumont parkından, kulağa hoş bir müzik gibi gelen Lamartine’in Göl şiirini okumaya hazır, bu kuruntunun peşinden gidiyorlar.» (Aktulum, 2007:26)

Buttes-Chaumont’da toplumun yarattığı doğa taklit ve yapay bir doğadır. Çevresi çok sayıda mağaza, demiryolları için malzeme yapan atelyelerle çevrili bu park düşün yoğunlaştığı bir alan, «zihinsel banliyölere» açılan bir uzamdır. Bu yapay, kopya, gerçeklikten uzak uzam «sayıklamalar için son derece elverişli» bir yerdir. Yapaylığın öne çıktığı Buttes-Chaumont parkında ağaçlar da «özenle budanmışlardır» (Aktulum, 2007:26).

Buttes-Chaumont’da toplumun yarattığı doğa taklit ve yapay bir doğadır. Çevresi çok sayıda mağaza, demiryolları için malzeme yapan atelyelerle çevrili bu park düşün yoğunlaştığı bir alan, «zihinsel banliyölere» açılan bir uzamdır. Bu yapay, kopya, gerçeklikten uzak uzam «sayıklamalar için son derece elverişli» bir yerdir. Yapaylığın öne çıktığı Buttes-Chaumont parkında ağaçlar da «özenle budanmışlardır» (Aktulum, 2007:26-27).

Le Paysan de Paris tinsel bir gezintinin anlatısıdır; düşün, imgelemin, ya da ‘yanılgı’nın ne denli verimli bir alan olduğunu açığa çıkarmaya uğraşır anlatıcı-yazar. Günlük yaşamımızı her yandan saran usun, uççu düşüncenin karşısına çıkarak yeni, çağdaş söylenlerin varlığından söz eder. Söylen çağdaş yaşamın odağına yerleşir. Tekniğin ve sanayileşmenin gelişmesi karşısında kutsalın alanında anılan söylenin yalan, kurgusal, uydurma şey anlamına gelmediğini, gerçekliği, insanın gerçekliğini en iyi yansıtmaya yolu olduğunu düşünür. İmgelem her yerde karşımıza çıkar ve kendi söylenlerini üretir. Sokaklarda, parklarda, binalarda, geçitlerde, her yerde karşımıza çıkan söylensel imgeler yeni bir şiirselliğin yolunu açar; yaratıcı bir güç, aynı zamanda bir tanıma ve bilme ilkesi olarak imgelem bu şiirselliğin odağında yer alır. Usla duyumsanır olan, kavramla imge, felsefeyle şiir çatışması özellikle imgenin, imgelemin ve işlevinin sorgulanması sırasında gündeme gelir, hatta bir çözüme bile bağlanmış gözüktür anlatıcı-yazarca (Aktulum, 2007:29).

Paris Köylüsü’nde betimlendiği biçimiyle söylenlerin öne çıkan yeni özelliği, onların geçici olmasıdır: eski söylenin özelliği süre ve tarihsel zamanın askıya alınması iken yeni, modern söylenin temel özelliği ‘geçicilik’tir. Heykellerin yerini ‘imgelemlerin faunası’ almıştır. “Şehirler bilinmeyen sfenkslerle doludur.” Tarihsel özellikleriyle de karşımıza çıkan, tarihsel özelliği vurgulanan söylen yanında eski dönem söylenleri heykelleri tahtından eden reklâm karşısında silinir görünür. Reklâmlar ise eski dönem heykellerin yerini alan yeni tanrısal unsurlardır. Yazıyla ele geçirmeye çalıştığı söylensel nesneler (fiyatlar, gazete kupürleri, pullar, reklamlar) süreklilik sunmazlar, geçici bir değerleri vardır, Borsa’da paranın değerinin günden güne azalması ya da artması gibi zaman içerisinde değişebilmektedir: Pasajlar “çok sayıda modern söylenin yaratıcıları olarak görülmeyi hak ediyorlar, çünkü yalnızca bugün kazmalar onları tehdit ediyor, onlar geçici olanın sunakları oldular gerçek anlamda, dün anlaşılmayan ve yarının da tanımayacağı tatların ve lanetli mesleklerin hayaletimsi görünümü olmuşlardır” (Aktulum, 2007:29-30).

Paris Köylüsü’nde imge baş tacı edilir, somutun bilgisine ulaşmak, somut konusunda bilgiyi tamamlamak için temel yol olur. Yeni söylenlerin ortaya çıkışı imgelemin verimliliğinin bir göstergesidir. Bu söylenleri bilince getiren imgedir. Sonuç olarak. Aragon le Paysan de Paris’de temel olarak imgeden yola çıkarak yarattığı felsefe ussallığın egemenliğine son vererek tin ile duyumsanır olanı, düşünceyle arzuyu, felsefi kavramla şiirsel imgeyi uzlaştırır. Felsefeyi şiirle birleştirme yoluna giderken Aragon, yazı estetiğinin temel bir yönüne bağlı kalır: metinlerarası bir işlemle felsefenin önemli filozoflarının metinlerinden alıntılacağı kesitleri dönüştürür. Gerçeği gerçeküstücü imgeler aracılığıyla açıklamaya, gerçek konusunda imgelerden yola çıkarak bilgilendirmeye çalışırken bir yandan kendi yöntemi konusunda söylemlere dalar, öte yandan başka metinlere yaslanarak, onları içeriksel olduğu kadar biçimsel olarak da dönüşüme uğratar, böylelikle kalıplaşmış düşünceleri yıkar. Klasik mantığın çizgisellik sunan anlatı ilkesini, bütünlük düşüncesini önce metin düzleminde bu türden bir yaklaşımla: kolajların ve metinlerarası göndermelerin sayılarını çoğaltarak, ardından farklı tonları, farklı biçimleri, farklı söylemleri iç içe sokarak parçalar. Süreksizlik, kopukluk, metinlerarasılık ve çoğulluk yapının baskın çıkan bir özelliği durumuna gelir. Aragon son dönem romanlarına ginceye değin bu yöntemle bağlı kalır (Aktulum, 2007:35-36).

Paris Köylüsü, yaşlı İlhan Berk’in 43 yıllık poetikasıdan çok farklı olarak, genç Aragon’un poetikasını 1920’lerin Paris’inde yaptığı, kısa sayılabilecek, dört veya beş yıllık şiirsel gezintiyi anlatır. Yine Berk şiirindekinden farklı olarak bu poetikada Aragon daha çok coşkulu, harikalar diyarındaymışçasına bir günlük yaşam arayışında olarak karşımızdadır. Aragon Paris’e romantik atmosferi içinde gizem ve çağrışımlarla dolu simgesel yerlerini keşfeden bir köylünün saf bakış açısı ile bakar. Opera Geçisi’nde kaybolmaya yüz tutmuş olan aynı adlı pasajın ayrıntılı ve düşsel bir tasvirini sunar. Buttes-Chaumont’ta Doğanın Hissi’nde ise yazarın arkadaşları André Breton ve Marcel Noll ile ünlü Paris parkında yaptığı gece yürüyüşlerini anlatır.

Şiirsel düzyazı formundaki *Paris Köylüsü*'nün ilk metninde Aragon, anlatıcı konumuyla detaylı betimlemeler yapar. 1924/25 yıllarında Haussmann bulvarının açılışı çalışmalarının kurbanı olacak Opera Geçişi'ni mekânsal ana izlek olarak alır ve bu imgeyi dünyanın çöküşünün ve geçici doğasının tanığına ve simgesine dönüştürür. Zamana direnemeyen geçiş (pasaj) aynı zamanda şehrin hızla büyümesinin yarattığı yıkımın ve şehri yönetenlerin ezici gücünün simgeler. Yaşamları hem süsleyen hem de yutan bir mekan olarak şehir gücün olduğu kadar küçüğün acizliğinin de simgesidir aslında. Bir bahçe olarak erkekler için bir tür sığınak ve yerleşim yeri olan Buttes-Chaumont parkının tasvirine ayrılan bölümde ise çok sayıda felsefi düşüncenin yanı sıra tutku ve lirizmle dolu kişisel itiraflara yer verilir. Bu bölümde ayrıca bazı meslek gruplarına ve okuyuculara yöneltilen zor sorular ve ithamlar öne çıkar. Bu bölümde Aragon Paris bağlamında gençlik enerjisine vurgu yapar, romantik dolayimler sunar. Arzuya, aşka, cinselliğe, kadına önemli yer ayırır. Aragon'un burada, sürekli bir oluş, yorulmak bilmeyen bir değişim, kesintisiz bir yok oluşla tanımlanan şehirle özdeşleşmiş olduğu hissedilir. Yirminci yüzyılın sunduğu yeniliğin, 'modern'in gündelik hayata yansımaları sezilir.

Modernist sanatçıların metropolle ilişkisi genelde bir ambivalans içerir. Paris Köylüsü romanı bu ambivalansı aşmak için üretilmiş bir metin gibi görünüyor; çünkü metnin yazarının, bu çekim ve nefret yaratan büyüün pasif nesnesi değil, öznesi konumundadır. Aragon, *Paris Köylüsü*'nü yazmaya başladığı zaman aklında olan fikrin "kendini başlı başına bir mitoloji olarak sunacak bir metin meydana getirmek" olduğu doğrusa metnin bir roman olup olmadığı sorusu akla gelir. Aragon bu konuda "[...] ne öyküleyen, ne karakter tahliline başvuran, eleştirmenlerin ellerini boş bırakacak yeni bir roman türü" (Gizer,2022) ve «roman kahramanı olarak, bir büyük kentin kuytuları, gizemleri, ayrıntıları, zenginlikleri» (Aragon, 2014:7) notunu düşer.

Paris Köylüsü'nde iki ana mekân olarak Opera Pasajı ve Buttes Chaumont Parkı söz konusudur. Sonsöz niteliğindeki "Köylünün Düşü" bölümü daha çok felsefi bir içeriktedir. Yazarda iz bırakmış bu iki mekân dükkânları, vitrinleri, randevu evlerini, bulvarları, parkları, heykelleri, barları ve kafeleri ile belirir. Yazar tüm bu mekânları yazma anındaki ruh haliyle hatırlar, belli belirsiz anılar damıtır. Şehrin gizeminden mitleştirerek söz eder: "Mantıkla zehirlenmiş bir insan evladiydım, tanrılaştırılmış sanrılara güvenmiyordum [...] Çok geçmeden fark ettim ki, düşüncemin özü, düşüncemin evriminin özü, hemen her bakımdan mitsel yaratılışla benzerlik gösteren bir düzenekti ve buna istinaden, zihnimin, fani olsa da, bilinçten yana fakir olsa da nihayetinde bir tanrı kisvesine bürünmesine şaşırmmam yersiz olurdu. İnsan evladının, engin göklere daldırılmış süngerler misali tanrılarla dolu olduğunun farkına vardım." (Aragon, 2014:98-99).

Paris Köylüsü'nde Aragon'un yorumladığı şekliyle sürrealizmi savunmayı ve örneklemeyi, hayal gücünün ürettiği yeni bir uyuşturucu olarak 'görüntü'yü de önemsedğini hissettirir. Bu yönüyle de sadece şehir Paris'in şiirsel düzyazısı olmaktan öte, akım olarak gerçeküstücülüğün de anlatımına dönüşür. Anlatımda Aragon'un gerçeküstücülüğe bakışını, hayal gücüne olan ilgisini görmekteyiz. Hayal gücünün 'dozu ayarlanmış' ve mutlaka 'tutkulu kullanımı'na odaklanır. Hayal gücünün sunduğu görüntünün kendisi ve ürettiği şeyden güç alır 'öngörülemez bozulmaların ve başkalaşımların temsili alanında yer alır.' Bu yolla Aragon, düşüncenin soyut dili ile şiirin duygusal dilini mutlu bir şekilde birleştirir. Biraz kaba, çoğu yerde şiirsellikten bir laf kalabalığına bile dönüşen, alaycı ironiye çokça yer açan bir metin olmakla birlikte içtenlikli ve doğrudan bir konuşma olarak göze çarpar: "Bir yıl boyunca eğrelti otu tüyü ısırdım. Reçine saçını, topaz saçını, histeri saçını tanıdım. Histeri kadar sarışın, gökyüzü kadar sarışın, yorgunluk kadar sarışın, öpücük kadar sarışın [...]" (Aragon, 1972, s.51). Aragon, modern gerçekliğin tuhaflığını kavramaya çalışır: "Hayatımızı dolduran, ona tat ve sarhoşluk veren, işte bu karışık zıtlıklardır. Biz sadece bu çatışmayla ilişkili olarak, beyazla siyahın çarpıştığı bölgede varız." (Aragon, 1972:15) Şehire bakışın farklı biçimlerinin yarattığı kopuş etkileri, şehrin meydanları, parkları, pasajları ve duraklarıyla birlikte gezinme ritmini yeniden üreterek tamamen güncelliğe yönelir. Tanıklık ettiği değişimin yarattığı kırılmaların ve mekânsal olarak şehrin kendi içsel serüvenlerindeki yerini somutlaştırır. Böylece metin yeni bir tutarlılık biçimi geliştirir ve artık "betimlenen" değil, "yazıya geçirilen" şehrin sokaklarında gezinmenin metaforuna dönüşür. (Ishikawa, 1998:155) Aragon aslında modern gerçekliğin tuhaflığını kavramaya çalışır (Piegay-Gros, 1996:75) "Hayatımızı dolduran, ona tat ve sarhoşluk veren, işte bu karışık zıtlıklardır. Biz sadece bu çatışmayla ilişkili olarak, beyazla siyahın çarpıştığı bölgede varız" (Aragon,1972:15).

Aragon'un mantığı aşmak adına hareket halinde bir mitoloji yaratmanın peşindedir. Şehir turunun imgeler arasında bir savrulmaya dönüşmesi bu nedenledir. Sokaklarda, pasajlarda devinen gözlemci, aynı zamanda şehri de devindirmektedir. Aşkı, kavranamazlığı içindeki büyük gizem olarak sunar; yeri gelir, geceye seslenir; pasajdaki vitrinde bir okyanus, okyanusun içinde bir Siren görür; pasajdaki tabelaları, ilanları, bardaki menüyü metne dahil ederek edebileştirir – böylece, türler üstü bir yazı (roman-olmayan-roman veya şiir-olmayan-şiir) ortaya çıkar. (Gizer, 2022).

Paris Köylüsü (Gizer,2022) "kendi üstüne de düşünen bir metindir" çünkü "hangi zihinsel koşulların ürünü olduğunu inceden inceye tartışır". "Aragon'un pek çok kısımda şiirselliğe kendini kaptırması ise, sadece bir şair olmasına bağlanamaz; aynı zamanda, şiirselliğin, sürrealistlerin başlıca amacı ve gereci olmasından kaynaklanır – dünyanın kaybettiği, yeniden eklenmesi gereken büyü: "Lambadaki cindir bu, şiirden bir asa. [...] efsunu olacaksınız kendinizin, güzeller güzeli bir imgeyi yüğünüzün fani tahtasına bir raptiye gibi saplamaya varıncaya dek büyüleyeceksiniz kendinizi" (Aragon 2014:58).

“Zaferlere paye vermeyenler”e yaptığı çağrıda Aragon, akla bir sefer düzenlemeyi, “aklın terazisini” bozmayı düşler; modern kapitalizmin çocuğu olan metropolü hayalle, şiirle, gerçeklik karşısı her şeyle donatmak, bir bakıma, uygarlığın kurucusu olan yararcı akla meydan okumaktır. Başka bir uygarlık mümkün müdür? Bu bayağılıktan, bu çıkarıcılıktan, burjuva tekdüzeliğinden ve can sıkıntısı şeytanından kurtulmuş bir yaşam, yabancılaşmamış bir iletişim, açıklamalara indirgenmemiş bir gizem, somut olanı akıldan üstün tutan, ama yazarının ifadesiyle “pozitivizm iltihabı” bulaşmamış bir felsefe mümkün müdür? (Gizer, 2022).

Genç Aragon’a göre, somut olanı ancak şiir dile getirebilir; bu düşünce çizgisini bir ilke olarak ele alabiliriz: Bütün sürrealist edebiyat, şiirin çekim alanındadır – artık dizenin, uyağın bir anlamı yoktur; somutu kavramaya çalışan metin, asli olarak şiirseldir. Fakat böyle olunca da şiirsel olanı özel olarak vurgulamanın bir önemi kalmaz – artık sadece yazı vardır; Paris Köylüsü, mekânın yazı hâlidir (Gizer, 2022).

Dolayısıyla Paris, Aragon için modern mitolojinin laboratuvarıdır (Forest, 2015:222) ve yazarın simgesel yerlerini keşfettikçe bu mitoloji “oluşur ve bozulur” (Aragon, 1972:15). Topografya, gündelik hayret duygusunun algılanmasını mümkün kılan “hayal gücünün sıçrama tahtası” (Gindine, 1966:58) işlevi görür. Kendisi şiirsel bir biçime dönüşmüş olan kentte (Barbarant, 2007:198.) yazar, miti en somut gerçeklikte ve çağdaş olanda (Piegay-Gros, 1997:115-116) arar. Yakalanması zor ve geçici olan bu unsurlar şiirsel ve mitolojik anlamlar kazanır: “Bu nedenle somutun kavramı veya bilgisi metafiziğin nesnesidir. Zihnin hareketi somutun algılanmasına doğru yönelir” (Aragon, 1972:237) Bu nedenle modern mitoloji, antik mitolojiden farklı olarak somut, gündelik ve dolayısıyla da çabuk bozulabilen nesnelere dayanmaktadır. Zamansal karakterleri, bilinmeyen bir gerçekliğin açığa çıkmasına olanak tanır ve insanın ve dünyanın geçici ve geçici boyutunu gözler önüne serer, tıpkı Paris Köylüsü’nün anlatıcısının çağrıştırdığı gibi (Piégay-Gros, 1997:116). Efsanevi anlamın aniden ortaya çıkması ve bunun öznenin kendisindeki etkileri, Aragon tarafından aşağıdaki pasajda ele alınan titreme metaforu aracılığıyla temsil edilmektedir: “Böylece sonsuz evrenin sonlu görünüşleri altında bütünleştirmem istendiğinde, bu belirsiz işlemin doğruluğundan emin olmamı sağlayan bir tür ürpertiye sürekli olarak atıfta bulunma alışkanlığı edindim.” (Aragon, 1972:143). Şiir, imgeler ve aşk bu nedenle çağdaş gerçeklikteki somutluğun efsanevi duygusuna ulaşmanın ayrıcalıklı yollarıdır (Bougnoux, 2007:1252). Doğal ışığın yokluğu ve şairin seçtiği Paris mekânlarının özgüllükleri, bilinçdışı boyutun bu yükselişini kolaylaştırır: ara mekân olarak geçit; Bahçe, çocukluğun ve sonrasında romantik deneyimin yaşandığı bir yer olarak (Meyer, 2001:97-100). Şehrin her yerinde efsanevi figürler belirir: Geceleyin bir baston tüccarının penceresinde bir denizkızı belirir. Geçiciliği temsil eden Nana, Chauchat caddesine doğru uzaklaşır; Komutan, Don Juan’ın yanındaki ayakkabı boyacısının yanına oturmaya gelir; ancak ikincisi, ataların efsanesinin yıpranmasını pek de maskeleyemeyen modern kıyafetler içinde biraz gülünç görünüyör; “Yeni bir macera” öncesinde, “ağ desenleriyle oluşturulmuş bir yatak örtüsünü” lekelememek için “dikişli güzel ayakkabıları” parlatır (Feyler, 2004:197-210).

“Düşünmemi biçim veren sayısız dolambaç, kâinattan edindiğim herhangi bir kavramı, öncelikle onu soyut bir imtihana tabi tutarak teyit etmeye mecbur bıraktı beni. Aşılandı benliğime bu analiz zihniyeti, bu zihniyet, bu ihtiyaç. Uykusundan uyanmaya çabalayan bir insan misali, bu zihinsel alışkanlıktan kendimi kurtarmaya çalışmak, basitlikle, doğallıkla, sırf gördüğüm ve dokunduğumun tecrübesiyle düşünmek, bana ıstıraplı bir çabaya mal oluyor” (Aragon 2017:22).

4. Sonuç

Sonuç olarak İstanbul, İlhan Berk’in şiirlerine hemen bütün çehreleriyle yansırken *Galata*’da çok daha özel bir eşikte somutlaşır. Berk, *Galata*’da şehri bir medeniyet merkezi, bir kültür dokusu olarak ele alırken; bazı şiirlerindeki gibi yalnızca yalnızlığının, aşklarının ve çelişkilerinin kesiştiği ayna olarak algılamaz. Galata şehrin sadece coğrafi güzelliklerin ve derin tarihsel geçmişin bulunduğu mekân değil aynı zamanda toplumsal ve siyasal evrilmenin de mekânıdır. Şehir sadece yaşanılan yer değil kültürün yoğunlaşarak oluşmasının, insanın kendini kaybedip yeniden bulmasının, yaşamın değişerek akmasının da mekanıdır. Berk ve Aragon, uygarlığın o derin köklerinin yanı sıra toplumsal sorunların bilincinde bir aydın sorumluluğuyla şehre ait olanı yazı yoluyla ölümsüzleştirirler. Berk’in farklı yazınsal türlerde ve değişik yazım teknikleriyle kaleme aldığı Galata ile Aragon’un gerçek ile düş arasında bir yerde konumlandığı Paris Köylüsü her durumda geleneksel anlatım biçimlerinin dışında metinlerdir. Her iki yazar da parçalı bir şiirsel metin yoluyla kenti yazma isteklerini estetik kaygılardan ödün vermeden yapmış olarak karşımızdadır. Bellidir ki şehri; tarih, dünya, insan, nesne anlayışları doğrultusunda kavramışlardır. Şehre yaşayan bir organizma olarak kendi doğası içinde bakmışlardır. Yapıtları her anlamda insan-şehir ilişkisinin ayrıcalıklı örnekleridir. *Paris Köylüsü*’nde Aragon bilimin, modernliğin şekillendirdiği gerçek bir Paris ile hayallerde kalmış bir Paris imgeleri üzerinden bir çeşit modern mitoloji yaratmış gibidir. Bir bakıma şehrin fizikötesi anlamlarını keşfetmiş olarak karşımızdadır Aragon. Berk gibi iyi bildiği şehri yeni bir gözle görme, tekrar keşfetme, büyüüne takılıp giderken gizemleri üzerine yeniden düşünme ve bu yolla şehrin geçmişi aracılığıyla kendini yeniden bulma peşindedir. Berk’in ise İstanbul’un kitabını yazmayı her şeyin üzerinde gördüğü anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Akbayır, S. (2004, Ağustos). İlhan Berk, Otuz İki Kısım Tekmili Birden, Upas Yayın 50.
- Aktulum, K. (2008). “Metinlerarasılık Bağlamında Yazın ve Felsefe İlişkisi”. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 5 (Nisan 2008): 125-61.
- Aragon, L. (2014). *Paris Köylüsü*, Çev. Ayberk Erkay, Yapı Kredi Yayınları.
- Aragon, L. (1972). *Le Paysan de Paris*. Paris, Éditions Gallimard, coll. « Folio » (no 782).
- Aragon, L. (1981). *Je n’ai jamais appris à écrire ou les incipit*, Albert Skira, Genève, 1969, re-édition Flammarion, Paris.
- Aragon, L. (1994). *Projet d’histoire littéraire contemporaine*, Paris, Gallimard.
- Aragon, L. (2007). *Œuvres poétiques complètes*, t. I, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade ».
- Berk, İlhan (1985). *Galata*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Berk, İlhan (1990). *Pera*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Berk, İlhan (2009). *Kült Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Berk, İlhan (2017). *Toplu Şiirler*. (3. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Breton, André (2009). *Sürrealist Manifestolar*. İstanbul: Altıkkırkbeş.
- Barbarant, O. (1997). *La mémoire et l’excès*, Ceyzérieu, Champs Vallon.
- Barbarant, O. (2007). « Chronologie », dans Aragon, *Œuvres Poétiques Complètes*, t. I, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade ».
- Bougnoux, D. (2007). « Le Paysan de Paris, notice », dans Aragon, *Œuvres Poétiques Complètes*, t. I, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade ».
- Bougnoux, D. (2012). *Aragon, la confusion des genres*, Paris, Gallimard.
- Demir, A. (2011). Bir Şairin Kaleminden ‘Ben’e, Sanata ve Yaşama Dair Notlar: İlhan Berk’in Düz Yazıları. *Erdem* (60), 51-76.
- Feyler, P. (2004). « Aragon, Le Paysan de Paris : ville réelle, ville rêvée ». *Paysages urbains de 1830 à nos jours*, édité par Peter Kuon et Gérard Peylet, Presses Universitaires de Bordeaux,
- Forest, P. (2015). *Aragon*, Paris, Editions Gallimard.
- Gindine, Y. (1966). *Aragon prosateur surréaliste*, Genève, Librairies Droz.
- Gizer, O. (2022). *Metropolün Hayat Coğrafyası: Paris Köylüsü*, *Skop Edebiyat Dergisi*, 30/12/2022
- Ishikawa, K. (1998). *Paris dans quatre textes narratifs du surréalisme : Aragon, Breton, Desnos, Soupault*, Paris, L’Harmattan.
- İçel, D. (2010). İki Şehir, İki Şair: Yahya Kemal’in İstanbul’u, Aragon’un Paris’i, VI. Ulusal Frankofoni Kongresi Kitabı, s.191-198.
- Meyer, M. (2001). *Le Paysan de Paris d’Aragon*, Paris, Editions Gallimard.
- Kiyoko, I. (1998). *Paris dans quatre textes narratifs du surréalisme : Aragon, Breton, Desnos, Soupault*, Paris, L’Harmattan.
- Korkmaz, R. (2005). *Yeni Türk Edebiyatı (1839-2000)*. Ankara: Grafiker.
- Piegay-Gros, N. (1977). *L’esthétique d’Aragon*, Paris, Éditions SEDES.
- Piegay-Gros, N. (1996). (J. Chénieux-Gendron (dir.) et Y. Vadé (dir.), « Le “Sens mythique” dans le Paysan de Paris », dans *Pensée mythique et surréalisme (actes du colloque de Cerisy)*, Lachenal et Ritter, coll. « Pleine marge » (no 7).
- Özgüler, C. (2018). Şiirde Kent Yazımı: Aragon’un Paris’inden İlhan Berk’in Galata ve Pera’sına, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Modern Turkish Literature Researches Ocak-Haziran 2018/10:19* (162-170).
- Sönmez, S. (2012). *Elin Üstünde Gezsin- İlhan Berk’ten Memet Fuat’a Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi.

- Ulutaş, N. (2011). İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul Teması, *Türkbilgi / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 12 (21), s.207-226.
- Ünlü, M., Özcan, Ö. (1990). 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Yeniay, M. (2013). Öteki Bilinç: Gerçeküstücülük ve İkinci Yeni, İstanbul: Şiirden.

Araştırma Makalesi

Ertelenmiş Vergi Varlığı/Yükümlülüğü: BİST 100 İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Uygulama

Deferred Tax Asset/Liability: An Application on BİST 100 Manufacturing Industry Companies

Sevim Yaman Güçlü¹, Kemal Özdemir²

Makale Bilgisi

Alındı: 14.03.2025
Düzeltildi: 18.06.2025
Kabul Edildi: 27.06.2025
Yayımlandı: 30.06.2025

Öz

Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Türk Vergi Sistemi'nde (TVS) farklı uygulamalar olması, mali kâr ile ticari kârı farklılaştırmaktadır. Bu farkların geçici olması ertelenmiş vergi kavramını ortaya çıkarmaktadır. Ertelenmiş vergi bileşenlerinin genel seyrinin ve bilanço kalemleri üzerindeki etkisinin tespiti çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır. Ertelenmiş vergiyi doğuran unsurların imalat sanayi firmalarının bilançolarında daha fazla yer alması nedeniyle çalışma kapsamında BİST100 endeksinde yer alan imalat sanayi firmalarının 2016-2023 yılları arasındaki yıllık mali tablolarından yararlanılarak içerik analizi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre imalat sanayi firmalarının varlık/kaynakları içerisindeki ertelenmiş vergi varlığı/yükümlülüğünün ağırlığı benzer şekilde ilerlerken, 2023 yılında aradaki fark açılmıştır. Diğer taraftan ertelenmiş vergi gelirlerinin firmaların dönem kârı içerisindeki payı zaman içerisinde yükselerek %15 gibi önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Firmaların hisse başına vergi varlıkları son dönemde artış gösterse de hisse fiyatlarına kıyasla oldukça düşük kaldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ertelenmiş Vergi, BİST100 Endeksi, Türkiye Finansal Raporlama Standartları, Türk Vergi Sistemi

Article Information

Received: 14.03.2025
Revised: 18.06.2025
Accepted: 27.06.2025
Published Online: 30.06.2025

Abstract

The different treatment in Turkish Financial Reporting Standards (TFRS) and Turkish Tax System (TVS) differentiate financial profit and commercial profit. These temporary differences gives rise to the concept of deferred tax. The main purpose of the study is to determine the general course of deferred tax components and their impact on balance sheet items. Since the elements that give rise to deferred tax are more prevalent in the balance sheets of manufacturing industry companies, content analysis was applied by utilizing the annual financial statements of manufacturing industry companies in the BİST100 index between 2016-2023. According to the results obtained, while the weight of deferred tax assets/liabilities in the assets/resources of manufacturing industry companies progressed in a similar manner, the difference widened in 2023. On the other hand, the share of deferred tax revenues in the period profit of companies increased over time and reached a significant level of 15%. It was concluded that although the tax assets per share of companies have increased recently, they remained quite low compared to their share prices.

Keywords: Deffered Tax, BİST 100 Index, Turkish Financial Reporting Standarts, Turkish Tax System

¹Arş. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye, Aydın, sevim.yaman@adu.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-4473-4594

²Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, Aydın, kemal.ozdemir@adu.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-0644-6460

Citation/Atf: Yaman Güçlü, S. ve Özdemir, K. (2025). Ertelenmiş Vergi Varlığı/Yükümlülüğü: BİST 100 İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Uygulama. *UÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 54-64. <https://doi.org/10.29217/usaksosbil.1657808>

1. Giriş

Ertelenmiş vergi, vergi düzenlemeleri ile muhasebe standartları arasındaki farklılıklardan meydana gelen vergiyi ifade etmektedir. Türk Vergi Sistemi (TVS), Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına (TFRS) göre hazırlanan finansal tablolarda oluşan kâr ve zarar durumlarının birbirinden farklı olması sonucunda, hasılatın muhasebeleştirilmesinde farklılıklar meydana gelmektedir. Bu farklılıklar neticesinde ortaya çıkan vergisel etkiler ile oluşan geçici farklar ertelenmiş vergiyi doğurur. Ertelenmiş vergi, henüz vergilendirilmemiş ancak finansal olarak kaydedilmiş gelirlerden oluşan ertelenmiş vergi yükümlülüğü ve daha erken vergi gideri yazılmasından kaynaklanan ertelenmiş vergi varlığından oluşur.

Ertelenmiş vergi varlığının/yükümlülüğünün bir sonucu olarak ortaya çıkan kavramlar ise ertelenmiş vergi geliri ve ertelenmiş vergi gideridir. Bu iki kavram işletmenin hazırlanan döneme ilişkin performansını gösteren gelir tablosunda yer aldığı için firmaların dönem net kâr/zararını doğrudan etkilemektedir. Dönem net kâr/zarar kaleminin sonuçları firma performansı için önemli bir gösterge olması nedeniyle potansiyel yatırımcılar, firma ortakları ve mevcut yöneticiler açısından ilgili firmaya ilişkin değerlendirmeleri etkilemektedir. Dolayısıyla firmalar gelecek projeksiyonunu oluştururken yapacakları kâr tahminlemesinde ertelenmiş vergi unsurlarını da belirleyerek bir çalışma yürütmek zorundadır. Ertelenmiş vergiyi doğuran unsurlar geneli itibariyle değerlendirildiğinde; yeni yatırımlar ve teşvikleri yeniden değerlendirme farkları enflasyon muhasebesinin getirdiği uygulama farklılıkları gibi unsurlardır. Firmaların yer aldığı sektörler arasında ilgili unsurlar en çok imalat sanayi sektöründe ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, çalışma kapsamında BİST 100 endeksinde yer alan imalat sanayi firmaları seçilmiştir.

BİST 100 endeksinde yer alan imalat sanayi firmalarının mali tablolarında yer alan ertelenmiş vergi kavramı ve muhasebeleştirilmesi açıklanarak 2016-2023 yılları arasındaki ertelenmiş vergi varlıkları, yükümlülükleri, gelirler ve giderleri içerik analize tabi tutularak çeşitli bilanço kalemleriyle oranlanıp elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. Ertelenmiş Vergi Kavramı

Sanayileşmenin gelişimi ile tüzel kişiliğe haiz anonim, limitet, komandit gibi farklı yapıdaki şirketlerin artması ile gerçek kişilerin gelirlerini tamamlayıcı nitelikte olan kurumlar vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları gibi kurumların kazancı kurumlar vergisine tabidir. Kurumlar vergisinin konusunu, gelir vergisinin konusunu oluşturan ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlar oluşturmaktadır (Şen ve Sağbaşı, 2023:212-213). Kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır (5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, madde:6). Vergi etkisine sahip finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve işletmenin finansal tablolarına gerçeğe uygun bir şekilde yansıtılması önemlidir. Çünkü, vergilerin işletmenin finansal yapıları içinde önemli bir gider unsuru olmasının yanında işletme hakkında karar vermek isteyen finansal bilgi kullanıcıları için vergi etkisini doğru bir şekilde finansal tablolara aktarılması gereklidir. Aksi durumda sadece işletme değil aynı zamanda finansal bilgi kullanıcıları da olumsuz etkilenir (Tekşen, 2010:315).

Uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte çok uluslu şirketlerin artması sonucu finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda uluslararası standartların oluşturulması zorunluluğu sonucu Avrupa Birliği (AB) üye ülkeleri 2005 yılından itibaren “International Financial Reporting Standards (IFRS)” ve “International Accounting Standards (IAS)” uluslararası finansal raporlama ve muhasebe standartlarını uygulamaya başlamış, Türkiye’de de AB’de uygulanan standartlar çevirilerek “Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)” ve “Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)” 28 Mart 2006 tarih ve 26122 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Özer ve Sayar- 2024: 88-89).

Türkiye’de TFRS/TMS’ye uyma zorunluluğu Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Hazine denetimine tabi işletmeler için geçerlidir. Bu işletmeler finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması bakımından hem TFRS/TMS hem de Türk Vergi Mevzuatı hükümlerine uymak zorundadırlar (Özer ve Sayar, 2024:89).

TMS 12 standardının amacı, gelir vergilerinin (kurum kazancı üzerinden hesaplanan vergilerin) muhasebeleştirilmesini düzenlemektir. Vergilerin muhasebe kayıtlarına geçirilmesindeki kritik konular firmanın finansal durum tablosunda yer alan varlıkların ve borçların defter değerlerinin ileride varlıklar için fayda elde etme, borçlar içinse ödemenin ve cari dönemde oluşan ve sonuçları işletmenin finansal tablolarına yansıyan işlemler veya diğer olayların vergisel sonuçlarını belirlemesidir (TMS 12).

Ortakların cari dönem sonunda işletmeden sağladıkları getiri olarak tanımlanan dönem net kârının doğru olarak hesaplanması, işletme faaliyetlerinin sonuçlarının değerlendirilmesi, işletme performansını gerçeğe uygun yansıtması, işletme yönetiminin kendisine emanet edilen değerleri ne ölçüde etkin kullandığı ve bu yönetimin ne kadar başarılı olduğunun belirlemek açısından önemlidir. (Cavlak ve Cebeci, 2017:49).

Standartların amacı işletmelerin finansal işlemlerini gerçeğe uygun biçimde muhasebeleştirilip raporlaması iken vergi mevzuatının amacı kanunlara uygun şekilde vergi matrahını belirlemektir. Standartların ve vergi düzenlemelerinin amaçlarının benzer olmaması sonucu, birbirinden farklı vergi rakamları ve finansal tablolar seti ile kâr ya da zarar ortaya çıkarmaktadır (İbiş vd., 2008:336 ve Özer ve Sayar, 2024:89).

Standartlar ve vergi mevzuatı uyarınca ortaya çıkan kâr veya zarar kavramları muhasebe kârı/zararı ve vergiye tabi (mali) kâr/zarardır. TMS12'ye göre muhasebe kârı (zararı), vergi gideri öncesi dönem kârını (zararını) ifade etmektedir. Standartlara göre hesaplanan ve işletmelerin elde etmiş oldukları tüm gelir ve giderler dikkate alınarak bulunan kâr (zarar) ticari kârdır (Özer ve Sayar, 2024:89). Muhasebe kârının belirlenmesinde, döneme ait bütün giderler dönem kâr/zararına devredilerek gelirlerden düşülür ya da dönem içine ortaya çıkan bütün gelirler dönemin kâr/zararına devredilerek dönem giderleri ile karşılaştırılır (Gücenme ve Poroy Arsoy, 2007:2).

TMS12'ye göre vergiye tabi kâr (zarar) ise, vergi otoriteleri tarafından konulan kurallara göre bir hesap dönemi için tespit edilen ve üzerinden vergi ödenen (vergi geri kazanımı sağlayan) kârı (zararı) ifade etmektedir. Vergi mevzuatı uyarınca işletmelerin elde etmiş olduğu bazı gelirlerin vergiden istisna olması ya da bazı giderlerin vergi kanunlarına göre kabul edilmemesi ile vergiden istisna gelirleri ve kanunen kabul edilmeyen giderleri dikkate alınarak hesaplanan kâra (zarara) mali kâr (zarar) denilmektedir (Özer ve Sayar, 2024:89). Ticari kâr esas alınarak vergi kanunlarında belirtilen giderlerin kabul edilmemesine karşın bazı gelirlerin matrahtan istisna tutulması ve bazı giderlerinde indiriminin kabul edilmesi gibi nedenler dolayısıyla yeniden hesaplanan kâr, mali kârdır (Karal ve Şen, 2024:694).

Vergi mükelleflerinin olası vergi istismarını önlemek, vergi alacağını güvence altına almak, bölgesel kalkınma farklılıklarını ortadan kaldırmak, istihdamı artırmak veya bazı sektörleri desteklemek gibi çeşitli amaçlarla işletmelere vergi istisna ve indirimleri uygulayabilen vergi otoritesi tarafından gelir ve giderlere yönelik, gelirin tanınma ile giderin kabul zamanlarının başka dönemlere bırakılması ya da giderlerin hiç kabul edilmemesi gibi farklı uygulamalar ve muhasebe değerlendirme ölçüleri dışında başka değerlendirme ölçüleri kullanabilme durumu sonucu muhasebe ilkelerine göre hazırlanan ticari kâr ile vergi mevzuatlarına göre hazırlanan mali kâr birbirinden farklı olabilir. (Özkan, 2009:98).

Muhasebe kârı ve mali kârın farklı olmasının nedeni sürekli ve geçici farklardır. Sürekli farklar, cari dönemde vergiye ilişkin mali kâr ve ticari kâr arasında farklılıklar oluşturan gelir ve giderlerin gelecek dönemlerde ortadan kalkmaması durumunda ortaya çıkan ve bu farklılıkların sadece dönemin vergisini etkilemesi ama gelecek dönem vergilerini etkilememesi ve ertelenmiş vergi varlığı ya da borcu oluşturmaması durumudur (Karakaya ve Sevim, 2016:257). Muhasebe kârı ile mali kâr arasında, vergi kanunları gereğince hiçbir zaman kabul edilmeyen giderler ile hiçbir zaman vergilendirilmeyecek gelirler nedeniyle sürekli bir fark oluşur, sonraki dönemlerde de ortadan kalkamayan bu fark sadece cari yıldaki vergi giderini etkiler, gelecek dönemlerdeki vergi üzerinde herhangi bir etkiye neden olmaz (Gücenme ve Poroy Arsoy, 2007:3). Vergi mevzuatındaki kesin hükümlerden kaynaklanan ve mali kârı hesaplarken hiçbir zaman gider olarak indirilemeyecek ya da vergilendirilmesi mümkün olmayacak gelirler sonucu oluşan sürekli farkların ortadan kalkmaları mümkün değildir. (Yücel, 2023:216).

TMS 12'ye göre bir varlığın ya da borcun finansal durum tablosundaki defter değeri ile bunların vergi açısından taşıdıkları değerler arasındaki farklar geçici farklar olarak tanımlanmaktadır. Gelecek dönemlerde ortadan kalkabilen ve varlık ya da yükümlülüğün defter değeri ile vergiye tabi değeri arasındaki farkı ifade eden geçici farklar, bir dönemde ticari kârın içinde olan gelir ya da giderin başka bir dönemde mali kârın içine alınmasından kaynaklanır. (Gücenme ve Poroy Arsoy, 2007:5).

TMS 12'ye göre geçici farklar, gelecek dönemlerde faydalanma ve ödeme yapıldığında o dönemlerin vergiye tabi kâr ya da zararını belirler ve vergiye tabi tutulan “vergiye tabi geçici farklar” ile vergi matrahından indirilebilen “indirilebilir geçici farklar” olarak ikiye ayrılmaktadır. Ticari kâr ile mali kâr arasındaki oluşan geçici farklar sonucunda meydana gelen ertelenmiş vergiler varlık ve yükümlülük açısından nitelendirilebilir (Siddi ve Sutopo2024:203); mali kârın ticari kârden fazla olması durumunda ertelenmiş vergi varlığı oluşur ve fazla ödenen verginin gelecek dönemlerde indirilebileceği durumu ortaya çıkar. Ters durumda yani mali kârın ticari kârden az olması durumunda da ertelenmiş vergi yükümlülüğü oluşur ve az ödenen vergi gelecek dönemlerde vergilendirilebilir (Özer ve Sayar, 2024:90). Geçici farklar sonucunda oluşan vergi etkisinin muhasebe kayıtlarına geçmesi ve finansal tablolarda izlenmesi doğru bilgi açısından önemlidir çünkü ilerleyen yıllarda ödenecek ve geri kazanılacak vergiyi, ertelenmiş vergi yükümlülüğü ve ertelenmiş vergi varlığı belirler. (Cavlak ve Cebeci, 2017:51).

Vergiye tabi geçici farklar için ertelenmiş vergi yükümlülüğü söz konusu iken, indirilebilir geçici farklar için ertelenmiş vergi varlığı söz konusu olur. Bilançoda duran varlıklarda raporlanan ertelenmiş vergi varlığı ileriki dönemlerde geçici farkların ortadan kalkması durumunda mali kâr üzerinden hesaplanacak vergi yükümlülüğünü azaltacak bir unsur olur. Cari dönemde ticari kârden mali kâra ulaşırken indirilemeyecek geçici farklar geleceğe taşınarak, cari dönemde fazladan ödenen vergi tutarı geri kazanılır. Bilançoda uzun vadeli yabancı kaynaklar altında raporlanan ertelenmiş vergi yükümlülüğü ise, mali kâr matrahını artıracak işlemlerin geçici farklar aracılığı ile cari dönemde yüklenilecek vergi borcunun gelecek dönemlere aktarılmasıdır (Karakaya ve Sevim, 2016:258-260). Ticari kâr ile mali kâr arasındaki farkların ileriki dönemlerde kapanma durumunun olmadığı yani sürekli

farkların mevcut olduğu durumda ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü oluşmaz (Yücel, 2023:216-217).

Bilançoda aktif kalemlerde vergi değerinin muhasebe değerinden büyük olması, pasif kalemlerde vergi değerinin muhasebe değerinden küçük olması, gelir tablosu kalemlerinin, gider kalemlerinde vergi değerinin muhasebe değerinden küçük olması ve gelir kalemlerinde vergi değerinin muhasebe değerinden büyük olması durumunda ertelenmiş vergi varlığı oluşur. Aynı şekilde bilançoda aktif kalemlerde vergi değerinin muhasebe değerinden küçük olması, pasif kalemlerde vergi değerinin muhasebe değerinde büyük olması, gelir tablosu kalemlerinin gider kalemlerinde vergi değerinin muhasebe değerinden büyük olması ve gelir kalemlerinde vergi değerinin muhasebe değerinde küçük olması durumunda ertelenmiş vergi yükümlülüğü oluşur (Yücel,2023:219).

Tablo 1: Ertelenmiş Vergiyi Doğuran Olaylar

Vergilendirilebilir Geçici Fark	*	Vergi Oranı ³	=	Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü
İndirilebilir Geçici Fark				
Mali Zarar	*	Vergi Oranı	=	Ertelenmiş Vergi Varlığı
Sonraki dönemlere taşınan Vergi indirim ve istisnaları				
			=	Ertelenmiş Vergi Gideri (Geliri)

Kaynak: (Gücenme, Poroy Arsoy,2007:6)

Ertelenmiş vergi yükümlülüğü ile ertelenmiş vergi varlığı arasındaki fark olumlu ise vergi gideri, olumsuz ise vergi geliri oluşur ve dönem vergi karşılığına eklenir veya çıkarılır. Dönem net kârının gerçek performansı ortaya konulmuş olur (Gücenme ve Poroy Arsoy, 2007:5).

2.1. Ertelenmiş Verginin Muhasebeleştirilmesi

Ertelenmiş vergi varlığı bilançonun aktifinde duran varlıklarda, ertelenmiş vergi yükümlülüğü ise bilançonun pasifinde uzun vadeli yabancı kaynaklar içinde raporlanmaktadır çünkü TİMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardının 56.maddesinde “*Dönen ve duran varlıklar ile kısa ve uzun vadeli yükümlülükleri finansal durum tablosunda ayrı sınıflar olarak sunması durumunda işletme, ertelenmiş vergi varlıklarını (yükümlülüklerini), dönen varlık (kısa vadeli yükümlülük) olarak sınıflandırmaz.*” hükmü yer almaktadır. Ertelenmiş vergi varlıkları ile ertelenmiş vergi yükümlülükleri ile ilgili Tek Düzen Hesap Planı hesapları 18, 28 ve 48 no’lu hesap gruplarıdır, çünkü niteliği itibarıyla peşin ödenmiş giderler ve peşin tahsil edilmiş gelirler gibidir (Özer ve Sayar, 2024:90-91). Dönem vergi karşılığına ertelenen vergi giderinin eklenmesi ya da ertelenen vergi gelirinin çıkarılmasıyla elde edilen toplam vergi karşılığının muhasebe karından çıkarılması ile vergiden sonraki muhasebe karı elde edilir (Gücenme ve Poroy Arsoy, 2007:6).

Bireysel bilançolarda vergi oranları dönemden döneme farklılık göstermediği sürece ve aynı ülkede bulunan işletmelerin konsolide bilançolarında da ertelenmiş vergi borcu ve ertelenmiş vergi varlığının netleştirilmesi yoluyla muhasebeleştirilebilir, ancak farklı vergi mevzuatına tabi uygulamalar varsa ertelenmiş vergi yükümlülüğü ve ertelenmiş vergi varlığının ayrı ayrı muhasebeleştirilmesi gerekir (Gücenme ve Poroy Aksoy, 2007:6).

3. Literatür Özeti

Hanlon (2005) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe kârı ile vergiye tabi kâr arasındaki farklılıkların hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. ABD borsasında işlem gören firmaların verileriyle yapılan çalışmada, büyük defter-vergi farklarına sahip firmaların kazançlarının yatırımcılar tarafından daha az güvenilir bulunduğu ve bu farkların ertelenmiş vergi unsurlarıyla bağlantılı olduğu tespit edilmiştir.

Burgstahler, Hail ve Leuz (2006), Avrupa’daki halka açık ve özel firmaları karşılaştırarak finansal raporlama teşviklerinin kazanç yönetimi üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Çalışmada, özellikle ertelenmiş vergi yükümlülüğü ve varlığının firmaların gelir açıklamalarını nasıl etkilediği incelenmiş ve büyük defter–vergi farklılıklarının yönetsel kararlar üzerinde etkili olabileceği vurgulanmıştır.

Richardson ve Lanis (2007), Avustralya’da işlem gören firmaların efektif vergi oranlarındaki farklılıkları incelemiş ve ertelenmiş vergi uygulamalarının bu değişkenlikte önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Çalışmada finansal raporlama ve vergi planlaması stratejileri arasındaki ilişki ampirik olarak analiz edilmiştir.

Karakaya ve Sevim (2016) yılında yaptıkları çalışmada uygulama örneği yardımı ile Gelir Vergileri Standardının uygulamasının ne şekilde yapıldığı incelemişlerdir. KARSEV A.Ş.’nin 2012 yılı bilançosu değerlendirme kapsamına alınmış ve işletmeye ait dönem sonu bilançosu ve buna ilişkin ek bilgiler incelenmiştir. Dönem karına, kanunen kabul edilmeyen giderlerin eklenerek vergiye tabi olmayan gelirlerin matrahtan indirilmesi ile elde edilen mali kâra kurumlar vergisinin uygulanması sonucu hesaplanan kurumlar vergisi elde

³ Kullanılan vergi oranı vergilendirme döneminde beklenen vergi oranıdır.

edilmiştir. Bilanço ve ek bilgiler dikkate alınarak TİM 12'ye göre ertelenmiş vergi yükümlülükleri ile ertelenmiş vergi varlıkları hesaplanmış ve işletmenin 2012 bilançosunda ertelenmiş vergi varlığı olduğu sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuca göre işletmenin mali karının ticari karından fazla olması sebebiyle ertelenmiş vergi varlığı söz konusudur ve fazladan ödenen gelir vergisinin gelecek dönemlerde indirileceğinin göstergesidir.

Cavlak ve Cebeci (2017) tarafından yapılan çalışmada 2008-2015 yılları arasında Borsa İstanbul'da (BİST30) yer alan 30 şirketin finansal tablolarında ertelenmiş verginin etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)'ye göre hesaplanan kâr yani vergi öncesi kâr, mali kârdan daha istikrarlı bir seyir izlemektedir. ertelenmiş vergi varlıklarının/yükümlülüklerinin toplam aktif/pasife oranı yıllar itibarıyla %0,2 ile %0,5 arasında değişmekte olduğu ve birbirine benzer seyir izledikleri ayrıca bu kalemlerin bilançonun oldukça küçük parçasını oluşturduğu sonucu elde edilmiştir. Sektörel bazda incelenen ertelenmiş vergi yükümlülüğü ile ertelenmiş vergi varlığında mali kuruluşlar dışındaki (imalat sanayi, ulaştırma, haberleşme ve depolama gibi) şirketlerin ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin, ertelenmiş vergi alacağından daha yüksek olduğu ancak 2013 yılından itibaren imalat sanayi sektöründe ertelenmiş vergi alacağının ertelenmiş vergi borcundan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ertelenmiş vergi geliri/giderinin vergi öncesi kara oranı ile dönem vergi gideri oranını incelenmiş, elde edilen sonuca göre 2011 ve 2015 dışındaki yıllarda şirketlerin ertelenmiş vergi geliri olduğu sonucu elde edilmiştir. 2008-2015 yıllarını kapsayan çalışmada elde edilen bir diğer bulgu ise, 2011 ve 2015 yıllarında BİST30'daki şirketlerin diğer yıllara göre daha fazla vergi ödemesi, vergi otoritesinin ise daha yüksek vergi tahsil etmesidir. Diğer yıllarda ise tam tersi durum söz konusudur.

Nwaorgu vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada Nijerya'daki halka açık tarım şirketlerinde ertelenmiş vergi muhasebesinin şirketlerin finansal performansı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma kapsamında 2011-2017 yılları arasında Nijerya borsasında halka açık tarım şirketlerinin 5'te 4'ünün yıllık mali tablolarından toplanan verileri ex post facto (geriye dönük işlem yapma) araştırma tasarımı benimsenerek En Küçük Kareler Yöntemi (EKKY) ile analiz yapılmıştır. Analizden elde edilen bulgulara göre, açık tarım şirketlerinin ertelenmiş vergi muhasebesinin şirket karlılığı üzerinde önemli bir etkisi varken nakit akışı ve hisse başına kazançlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucu elde edilmiştir (Nwaorgu, 2019: 12). Burgstahler vd. (2002) tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre gelecekteki nakit akışları için farklı etkileri olmasına rağmen, kurumlar vergisi oranındaki değişiklik sonucu ertelenmiş vergi ayarlamalarının hisse senedi fiyatlarına yinelenen kazançlarla aynı oranda yansıdığı sonucu elde edilmiştir (Aktaran Nwaorgu, 2019:5).

Xue (2022) tarafından yapılan çalışmada 2007-2018 yılları arasında A grubu hisse senetli şirketler üzerinde yapılan panel veri analizine göre ertelenmiş vergi varlıklarındaki anormal değişimlerin analistlerin kazanç tahminleri üzerinde farklı etkileri söz konusu iken ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin önemli bir etkisi olmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ertelenmiş vergi varlıklarındaki pozitif anormal değişimin kazanç tahminleri üzerinde olumsuz bir etkisi söz konusu iken negatif anormal değişikliklerin önemli bir etkisi bulunmamaktadır (Xue, 2022: 9-18)

Özer ve Sayar (2024) tarafından yapılan çalışmada, BIST 100 endeksinde kayıtlı olan işletmelerin 2013 ilk çeyreği ile 2022 son çeyreği arasında, ertelenmiş vergi unsurlarının işletmelerin hisse senedi fiyatlarını etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Çalışma 2013 ilk çeyrekte başladı için 01.01.2013 tarihi itibarıyla BIST 100 endeksinde dahil olmayan 31 işletme ve 4 tane gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketi araştırma kapsamı dışında bırakıldığı için araştırma 65 şirket üzerinden yapılmıştır. Araştırmada çoklu regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Modelde bağımlı değişken hisse senedi fiyatları, bağımsız değişken ertelenmiş vergi geliri/gideri ve kontrol değişkeni ise dönem kârıdır. Araştırma sonucuna elde edilen bulgulara göre hisse senedi fiyatları üzerinde ertelenmiş vergi unsurlarının doğrudan güçlü bir etkisi yok iken dönem net kârının etkisi güçlüdür. Ancak ertelenmiş vergi geliri/gideri de dönem net kârının bir kısmı olduğu için hisse senedi fiyatlarında ertelenmiş verginin dolaylı etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir.

Kurt (2024) tarafından yapılan çalışmada 2013-2022 yılları arasında BIST 100'de bulunan gıda ve içecek endeksinde yer alan firmaların yıllık mali tablolarında yer alan veriler kullanılmış ve ertelenmiş vergi varlığı, vergi planlaması ile finansal düzeyinin, kar düzeltmeleri üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. ertelenmiş vergi varlığı ve aktif kârlılığın kâr düzeltme üzerinde etkisinin olmadığı, ancak vergi planlamasının kâr düzeltme üzerinde negatif etkiye sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Bulgular, işletmenin kâr düzeltme uygulamaları azaldıkça vergi planlama yapma eğilimlerinin arttığını göstermektedir.

Karal ve Şen (2024) tarafından yapılan çalışma kapsamında TVS ve TFRS 15'e göre hasılatın muhasebeleştirilmesindeki farklılıklara değinilerek bu farklılıkların ertelenmiş vergiye etkisi vaka çalışması ile değerlendirilmiş ve bu amaçla örnek uygulama kapsamında incelenen UZMAN A.Ş. varsayımsal olarak kurgulanmıştır. Uzman A.Ş.'nin 2022 yılı dönem sonu bilançosu ve cari döneme ilişkin gelir tablosu dikkate alınarak, sırasıyla 2022 yılına ait ticari kâr, mali kâr, kurumlar vergisi matrahı ve ödenecek kurumlar vergisi hesaplanmıştır. TMS ve TFRS hükümlerine göre meydana gelen gelir ve giderlerdeki değişikliklerle, ertelenmiş vergi oluşumu sonucunda dönem sonu karında farklılıklar meydana gelmiştir. ertelenmiş vergi varlığı ile yükümlülüğü arasında oluşan fark net ertelenmiş vergi yükümlülüğünü oluşturmuştur. Uygulamada tespit edilen

net vergi yükümlülüğü sonucu dönem net kârında aynı tutarda azalma meydana gelmiştir (Karal ve Şen, 2024: 692-702).

4. Veri Seti ve Yöntem

Çalışma kapsamında BİST 100 endeksindeki 30 imalat sanayi firmasının 2016-2023 yıllarına ait yıllık mali tabloları kullanılmıştır. 6 firma analiz yapılan döneme ilişkin verisinin olmaması nedeniyle çalışma kapsamından çıkarılmıştır. Mali tablolar Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan (KAP) elde edilmiştir.

Çalışmada, analiz yöntemi olarak nicel içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli metin ya da veri setleri üzerinde sistematik, tekrar edilebilir ve nesnel çıkarımlar elde etmeyi amaçlayan bir yöntemdir. Yöntemsel çerçeveye ilişkin olarak içerik analizi hakkında detaylı açıklamalar için bkz. Neuendorf (2017), Weber (1990) ve Krippendorff (2013). Bu kapsamda BİST 100 endeksinde yer alan imalat sanayi firmalarının 2016-2023 yılları arasındaki yıllık finansal tabloları incelenmiş ve ertelenmiş vergi varlığı, ertelenmiş vergi yükümlülüğü, ertelenmiş vergi geliri ve gideri gibi kalemlere odaklanılmıştır. Bu kalemler toplam aktif, toplam pasif, net dönem kârı ve vergi öncesi kâr gibi finansal göstergelere oranlanarak yıllar itibarıyla finansal tablo dipnotlarında yer alan vergi kalemlerinin bilanço üzerindeki etkisi frekans ve oran düzeyinde değerlendirilmiştir.

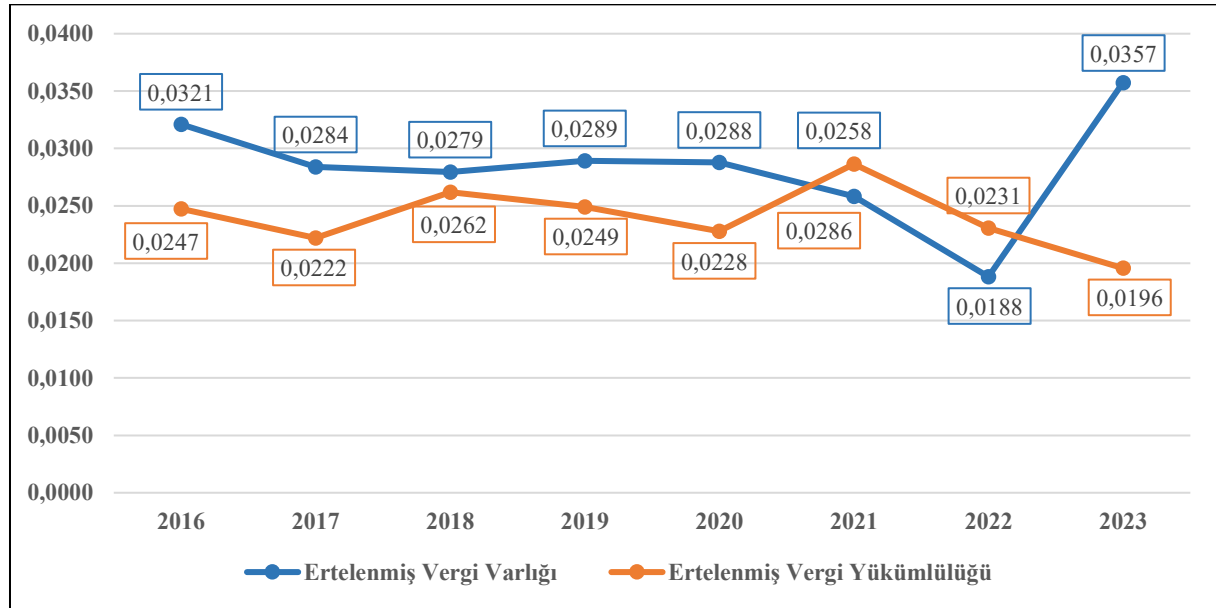
Mali tablolardan yararlanılarak elde edilen ertelenmiş vergi varlığı, yükümlülüğü, geliri ve giderine ilişkin rakamlar, çeşitli mali tablo kalemleriyle oranlanıp sekiz dönem için analiz edilerek sonuçlar değerlendirilmiş ve zaman içerisindeki seyri ele alınmıştır. Dönemler itibarıyla imalat sanayini değerlendirmek adına her bir firmaya ait veriler toplanarak tek bir değer elde edilmiştir.

İmalat sanayinin sektörel yapısı itibarıyla yeni birçok yatırım yapması, büyüyen ekonomilerde çoğunlukla yatırım teşviklerinin imalat sektörüne yönelik olması ve yeniden değerlendirme artışları gibi unsurlar değerlendirildiğinde ertelenmiş vergi varlığı veya ertelenmiş vergi yükümlülüğü kalemlerinin bilançolarında daha fazla yer edinmesi sebebiyle çalışmada imalat sanayine ilişkin veriler değerlendirmeye alınmıştır.

5. Bulgular

Çalışma kapsamında firmaların ertelenmiş vergi unsurlarına ilişkin grafik ve tablolar yardımıyla analizler gerçekleştirilmiş, değerlendirmeler yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır. İlk olarak ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin toplam aktif/pasif içerisindeki ağırlıkları tespit edilmiştir.

Grafik 1: Ertelenmiş Vergi Varlığı-Yükümlülüğü/Toplam Varlıklar-Kaynaklar

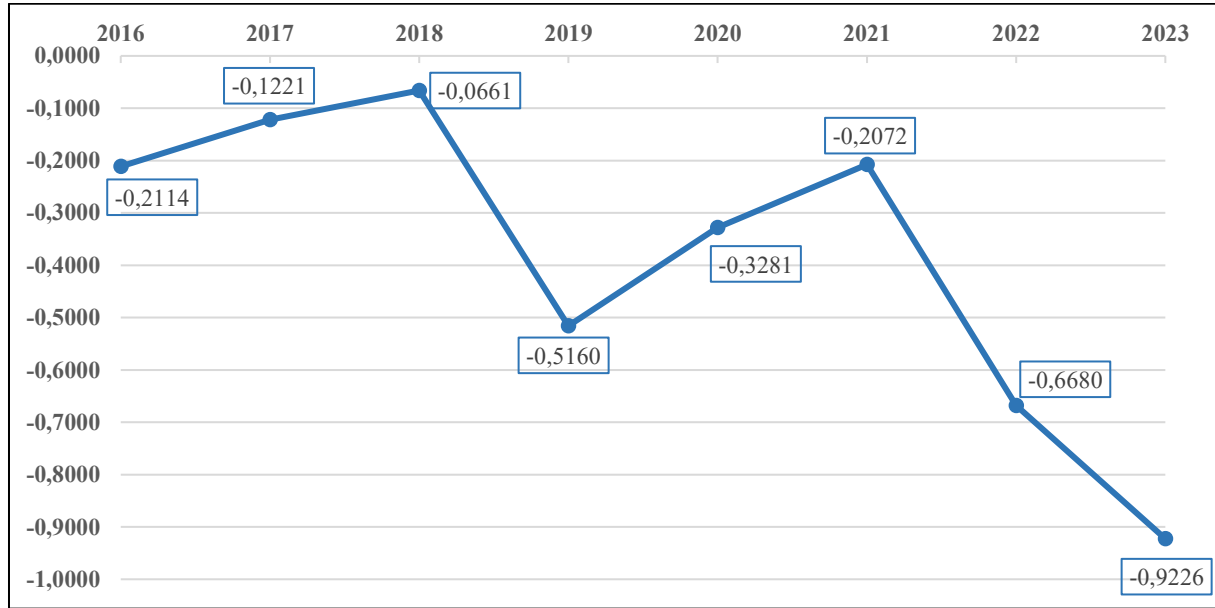

Grafik 1 incelendiğinde, ertelenmiş vergi varlığı ile ertelenmiş vergi yükümlülüğünün imalat sanayi işletmelerinin bilançoları içerisindeki ağırlıklarının benzer oranda olduğu görülmektedir. Pandemi dönemi sonrası ertelenmiş vergi yükümlülüğünde sert bir yükseliş olurken, ertelenmiş vergi varlığında ise sert bir düşüş meydana gelmiştir. 2023 yılında enflasyon muhasebesi, yatırım teşvikleri ve yeniden değerlendirme gibi değişen durumlar neticesinde tam tersi durum ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, 2021 ve 2022 yılı dışında ertelenmiş vergi varlığı, ertelenmiş vergi yükümlülüğünden daha yüksek olmuştur.

Mali tablolarda gider kalemleri negatif değerlerdir. Grafik 2 incelendiğinde tüm sonuçların negatif çıktığı görülmektedir ki bu durum çalışmanın kapsadığı dönemde ertelenmiş vergi gelirinin ertelenmiş vergi giderinden daha fazla olduğu göstermektedir. Her ne kadar 2020-2021 yıllarında ertelenmiş vergi varlığı ertelenmiş vergi yükümlülüğüne göre daha çok azalmış olsa da (Grafik 1) yine de ertelenmiş vergi geliri daha yüksek olmuştur. Ertelenmiş vergi gelirleri 2019 yılına kadar, dönem vergi giderine göre önemli büyüklükte olmasa da ilgili yılda

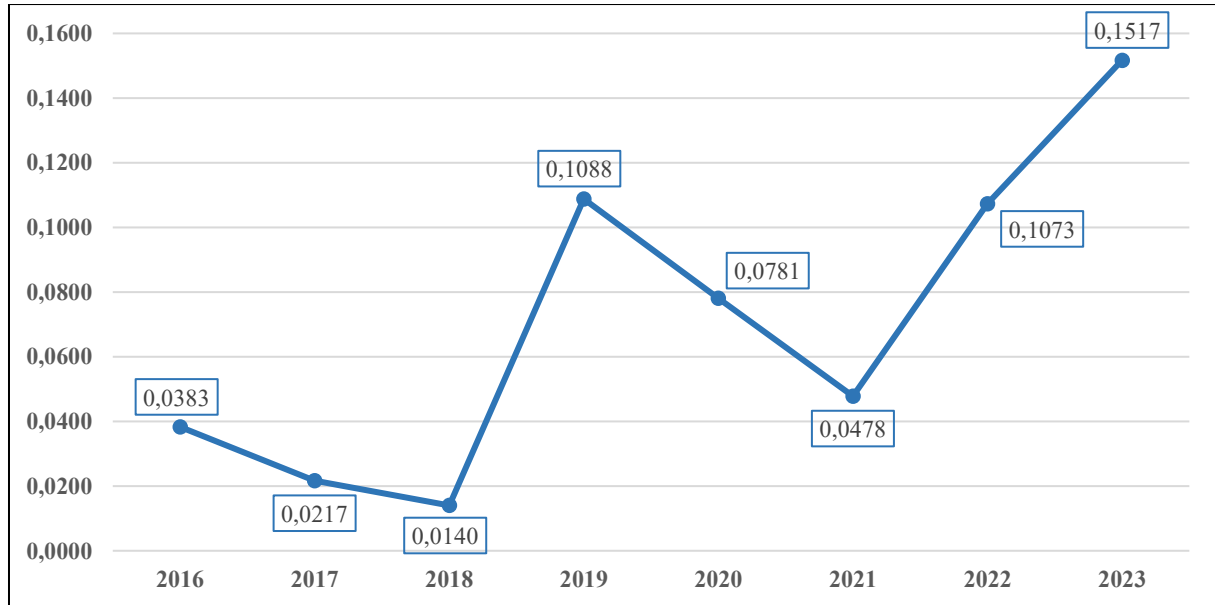
dönem vergi giderinin yarısı büyüklüğüne ulaşmıştır. Daha sonra düşüş eğilimine geçmiş olmasına rağmen 2022 ve özellikle 2023 yılında önemli bir artış göstermiştir. 2023 yılında imalat sanayi firmaları neredeyse dönem vergi gideri kadar ertelenmiş vergi gelirine sahip olmuşlardır.

Grafik 2: Ertelenmiş Vergi Gelir-Gider/Dönem Vergi Gideri

Ayrıca firmaların mali tablo dipnotları incelendiğinde, ertelenmiş vergi varlığı ve yükümlülüğüne neden olan geçici farkların en sık şu kalemlerden kaynaklandığı görülmektedir: yeniden değerlendirme farkları (TMS 16), amortisman hesaplamaları, kıdem tazminatı karşılıkları, yatırım teşvikine bağlı geçici vergi istisnaları ve stok değerlendirme yöntemleri. Özellikle 2023 yılında birçok firmanın yeniden değerlendirme uygulamalarına gitmesi, bu farkların büyümesinde belirleyici olmuştur. Bunun yanında bazı firmaların TFRS ve vergi mevzuatına göre farklı amortisman yöntemleri benimsemesi ile kıdem tazminatına ilişkin uzun vadeli karşılıklar da dipnotlarda açık şekilde yer almakta ve geçici fark yaratmaktadır. Bu farklar yıl sonunda kapanması beklenen geçici farklar olduğundan, TMS 12 kapsamında ertelenmiş vergi varlığı veya yükümlülüğü olarak muhasebeleştirilmektedir.

Grafik 3: Ertelenmiş Vergi Gelir-Gider/Dönem Net Kâr/Zararı

Grafik 3 ertelenmiş vergi gelir-giderinin dönem net kârına oranını göstermektedir. Çalışmanın kapsadığı dönemde tüm yıllar için ertelenmiş vergi gelirinin daha fazla olduğundan hareketle sonuçlara bakıldığında, herhangi bir negatif oran olmaması imalat sanayi işletmelerinin kümülatif toplamda her yıl net kâr açıkladığını göstermektedir. Vergi öncesi kârdan dönem vergi gideri düşüldükten sonra eğer vergi geliri varsa elde edilen sonuca eklenerek ya da vergi gideri varsa çıkarılarak net kâr/zarar rakamı belirlenmiş olur. Bu nedenle ertelenmiş vergi gelir/giderinin net kâr üzerinde etkisi vardır ancak etkiyi belirleyen dönem net kârının ne kadarını

oluşturduğudur. Grafik 3 incelendiğinde 2019 yılına kadar önemli olarak ifade edilemeyecek seviyede olan bu oran 2019 yılında ciddi bir artış göstermiştir. Daha sonra düşüş eğiliminde olsa da 2023 yılında %15 gibi önemli bir seviyeye çıkmıştır. İmalat sanayi firmalarının açıkladıkları net kârın %15'lik kısmının ertelenmiş vergi gelirinden oluştuğu anlamına gelmektedir.

Tablo 2: Hisse Başına Ertelenmiş Vergi Varlığı (₺)

Firma	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
AEFES	0,46	0,52	1,05	1,07	1,59	3,43	6,81	14,81
AKSA	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,59	0,43	0,00
ARCLK	0,63	0,96	1,30	1,50	1,23	2,70	5,66	17,59
BRSAN	0	0	0	0	0	0	0	0
BSOKE	0,00	0,00	0,08	0,10	0,13	0,00	0,00	0,00
BTCIM	0,22	0,23	0,31	0,42	0,46	0,11	0,00	1,27
CCOLA	0,03	0,01	0,04	0,40	0,72	1,28	1,51	3,30
CIMSA	0,05	0,05	0,30	0,44	0,41	2,33	6,69	1,99
EGEEN	0,11	0,00	0,72	0,26	0,47	3,27	0,00	0,00
EREGL	0,01	0,02	0,02	0,01	0,02	0,05	0,07	0,07
FROTO	1,59	1,79	1,84	1,85	2,72	4,89	13,93	53,54
GOLTS	3,02	4,17	2,12	1,77	2,86	1,96	0,00	21,66
GUBRF	0,09	0,17	0,13	0,21	0,09	0,00	0,81	1,57
HEKTS	0,03	0,03	0,01	0,01	0,13	0,07	0,18	0,83
KARSN	0,14	0,13	0,17	0,10	0,06	0,11	0,00	1,02
KONYA	0,07	0,06	0,13	0,22	0,13	0,49	0,00	47,96
KOZAA	0,13	0,16	0,26	0,39	0,37	0,57	0,00	5,39
KOZAL	0,10	0,33	0,54	0,67	0,72	1,25	0,00	0,43
KRDMD	0,11	0,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
OTKAR	1,58	1,94	3,75	4,25	4,01	9,77	1,40	9,37
OYAKC	0,02	0,02	0,04	0,06	0,08	0,00	2,10	2,57
PETKM	0,16	0,16	0,14	0,12	0,10	0,06	0,10	0,28
SASA	0,01	0,00	0,49	1,63	2,33	3,40	8,84	9,97
TMSN	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOASO	1,20	1,54	1,88	1,98	2,20	2,29	1,17	4,99
TTRAK	1,43	1,30	1,29	1,34	0,08	0,63	0,00	0,11
TUKAS	0,04	0,04	0,07	0,18	0,06	0,00	0,00	0,00
TUPRS	12,89	12,25	14,24	15,04	18,25	23,38	2,57	4,85
ULKER	0,13	0,14	0,12	0,10	0,09	0,96	4,98	2,98
VESTL	0,19	0,52	0,28	0,69	0,96	2,37	0,00	0,00

İmalat sanayi firmalarının mevcut ertelenmiş vergi varlıklarının hisse senedi sayısına bölünmesiyle elde edilen sonuçlar Tablo 1 de sunulmuştur. Sonuçlar değerlendirildiğinde yıllar itibariyle hisse başına vergi varlığı artmaktadır. Özellikle 2023 yılında önemli artış yaşanmıştır. Pandemi sonrası Borsa İstanbul'da yaşanan sert yükselişin sonucunda hisse başına vergi varlığı, 2023 yılı imalat sanayi firmalarının hisse senedi fiyatları ile karşılaştırıldığında önemli sayılabilecek nitelikte değildir. Fakat, 2023 yılı fiyatıyla SASA hisse senedinin sahip olduğu vergi varlığı karşılaştırıldığında neredeyse hisse senedinin borsa işlem fiyatı kadar firmanın vergi varlığı bulunmaktadır. Bu durum ilgili hisse senedine ilişkin değerlendirme yaparken göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Diğer taraftan, TUPRS hisse senedinin geçmiş fiyatları ile sahip olduğu hisse başına vergi varlığı

kıyaslandığında özellikle 2016-2019 dönemlerinde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Son dönemlerde bu durumun tam tersi yönünde hareket gerçekleşmiştir.

Çalışmada ayrıca ertelenmiş vergi gelir/gider kalemlerinin vergi öncesi kâr içindeki payı yıllar itibarıyla hesaplanmıştır. 2016–2018 döneminde bu oranın sırasıyla %3,35, %1,87 ve %1,17 gibi oldukça düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Ancak 2019 yılında %9,87’ye yükselerek belirgin bir sıçrama göstermiştir. 2020’de bu oran düşse de (yaklaşık %4,06), takip eden 2021 ve 2022 yıllarında yeniden artış göstererek sırasıyla %10,19 ve %14,94 seviyelerine ulaşmıştır. Özellikle 2023 yılında ertelenmiş vergi gelirinin vergi öncesi kârın yaklaşık %15’ini oluşturması, bu kalemin şirketlerin finansal performansına olan etkisinin artık ihmal edilemeyecek düzeye geldiğini göstermektedir.

6. Sonuç

Çalışmada ertelenmiş vergi varlığı ve yükümlülüğü kalemlerinin BİST 100 endeksinde yer alan imalat sanayi firmalarının bilançoları üzerindeki etkileri içerik analizi yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır. Analiz sonuçları değerlendirildiğinde, imalat sanayi bilançolarında ertelenen vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü toplam aktif/pasif içerisinde düşük bir ağırlığa sahip olsa da enflasyon muhasebesine geçilmesiyle birlikte bu ağırlık artış göstermiştir. Diğer taraftan firmalar açısından işin vergisel boyutu da ele alındığında özellikle son dönemlerde dönem vergi gideri kadar ertelenmiş vergi geliri ortaya çıkmaktadır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlardan bir diğeri de çalışma dönemi olan 2016-2023 dönemleri arasında ertelenmiş vergi gelirinin ertelenmiş vergi giderinden fazla olmasıdır. Son dönemde ertelenmiş vergi varlığı ile ertelenmiş vergi yükümlülüğü arasındaki makasın açılması yakın gelecekte de bu durumun bir süre daha devam edeceğine işaret etmektedir. Aynı zamanda ertelenmiş vergi gelirinin işletmelerin dönem sonu net kârı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve bu etkinin son dönemde daha da fazla arttığı tespit edilmiştir. İlgili firmalara ilişkin gelecekte değerlendirme ve kâr tahmini vb. uygulamalar yapacakların bu durumu göz ardı etmemesi gerekmektedir. ertelenmiş vergi gelirinin 2023 yılı net kârı içerisinde %15’lik gibi büyük bir yer teşkil etmesi ifade edilen durumu desteklemektedir.

Gelecek dönemde ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü konusunda çalışma yapacak araştırmacıların, sektör veya belirli bir gruba değil, firma ölçeğinde analizlerde bulunması ve ayrıntılı dipnot incelemesinin konunun daha da iyi kavranmasını sağlayacaktır. Ayrıca özellikle bilançoda yer alan ertelenmiş vergiye ilişkin rakamların nerelerden kaynaklandığı konusunda detaylı incelemeler de literatüre katkı verecektir.

Kaynakça

- Kurumlar Vergisi Kanunu (2006). Resmî Gazete
- Burgstahler, D., Hail, L., & Leuz, C. (2006). The importance of reporting incentives: Earnings management in European private and public firms. *The Accounting Review*, 81(5), 983–1016. <https://doi.org/10.2139/ssrn.484682>
- Cavlak, H., ve Cebeci, Y. (2017). Ertelenmiş vergi unsurlarının analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 48–60.
- Gelir Vergilerine İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 12) Hakkında Tebliğ (2006, 28 Mart). Resmi Gazete (Sayı:26122) Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060328-14.htm>
- Gücenme, Ü., ve Arsoy, A. P. (2007). Vergilerin muhasebeleştirilmesi: ertelenen vergi varlık ve yükümlülükleri. *Muhasebe ve Denetim Bakışı*, (21), 1–16.
- İbiş, C., Selvi, Y., Yılmaz, F., Sipahi, B., Demir, V., ve Sarıoğlu, K. (2009). Seçilmiş Türkiye Finansal Raporlama Standartları: Açıklamalar ve Uygulamalar. İstanbul: İSMMMO.
- Hanlon, M. (2005). The persistence and pricing of earnings, accruals, and cash flows when firms have large book-tax differences. *The Accounting Review*, 80(1), 137–166. <https://doi.org/10.2308/accr.2005.80.1.137>
- KAP, Kamuyu Aydınlatma Platformu (2024). <https://www.kap.org.tr/tr/> (E.T.: 18.02.2024)
- Karakaya, G., ve Sevim, C. (2016). TMS-12 Gelir vergileri standardına göre ertelenmiş vergi kavramı ve bir uygulama. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 2(3), 255-270
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis: an introduction to its methodology*. London. Sage Publications.
- Kurt, Y. (2024) Kar düzeltirme üzerinde ertelenmiş vergi varlığı, vergi planlaması ve finansal performansın etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 51-62. <https://doi.org/10.18506/anemon.1309668>
- Neuendorf, K. A. (2017). *The Content Analysis Guidebook*. London. Sage Publications.

- Nwaorgu, I.A., Abiahu, M.C. & Iormbagah, J.A. (2019. August). Deferred tax accounting and financial performance: The listed agricultural firms' perspective in Nigeria. In Dandago, K.I., Salawu, R.O., Akintoye, R.I. & Oyedokun, G.E. (Eds.)
- Özer, Y., ve Sayar, A. R. Z. (2024). Ertelenmiş vergi bileşenlerinin BIST100 endeksine kayıtlı işletmelerin 2013Q1–2022Q4 dönemleri arası performansları üzerine etkisi. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 24(73), 87–104. <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1476007>
- Özkan, A. (2009). TMS-12 Gelir vergileri standardına göre ertelenmiş vergiler ve muhasebe uygulamaları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 97-112.
- Richardson, G., & Lanis, R. (2007). Determinants of the variability in corporate effective tax rates and tax reform: Evidence from Australia. *Journal of Accounting and Public Policy*, 26(6), 689–704. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2007.10.003>
- Saral, K., ve Şen, İ. K. (2024). Hasılatın muhasebeleştirilmesindeki farklılıkların ertelenmiş vergiye etkisi: Türk vergi sistemi ve TFRS 15 çerçevesinde karşılaştırmalı bir analiz. *Mali Cözüm Dergisi*, 34, 685-704.
- Siddi, P., & Sutopo, B. (2024). Deferred tax accounting: a bibliometric analysis and future research opportunities. *International Journal of Economics, Business and Management Research* (203-217). <https://doi.org/10.51505/IJEBMR.2024.8613>
- Şen, H., ve Sağbaş, İ. (2023). *Vergi teorisi ve politikası*. Bursa. Ekin Yayınevi
- Tekşen, Ö. (2010). TMS-12 Gelir vergileri standardına göre ertelenmiş verginin incelenmesi ve muhasebeleştirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 297-317.
- TMS 21 “Kur Değişiminin Etkileri”nin Yayımlanması. (2019) Resmi Gazete <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190115M1-97.pdf> Erişim Tarihi: 11.12.2024
- Türkiye Muhasebe Standardı 1 (TMS-1) Finansal Tabloların Sunuluşu, T.C. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, <https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS/TMS%201%20Finansal%20Tablolar%C4%B1n%20Sunulu%C5%9Fu.pdf> Erişim Tarihi: 12.12.2024
- Türkiye Muhasebe Standardı 12 (TMS-12) Gelir Vergileri. T.C. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/9182/TFRS-2019-Seti> Erişim Tarihi: 06.12.2024
- Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis*. London. Sage Publications.
- Xue, Y. (2022). Does an abnormal change in deferred tax assets interfere with analysts' earnings forecasts?. *China Journal of Accounting Research*, 15(3), 100255. <https://doi.org/10.1016/j.cjar.2022.100255>
- Yücel, S. (2023). *Türk muhasebe mevzuatında ertelenmiş vergiler*. In: Hacıhasanoğlu, T. & Özdemir, N. & Dalkılıç, E. (eds.), *Düzenlemeler Işığında Finansal Raporlama*. Özgür Yayınları. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub139.c1082>

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

1. Yazar: Tüm bölümler eşit oranlı katkıyla hazırlanmıştır

2. Yazar: Tüm bölümler eşit oranlı katkıyla hazırlanmıştır

Deferred Tax Asset/Liability: An Application on BİST 100 Manufacturing Industry Companies

Extended Abstract

Deferred tax refers to the tax resulting from differences between tax regulations and accounting standards. As a result of the differences in profit and loss situations in financial statements prepared in accordance with the Turkish Tax System (TVS), Turkish Accounting Standards (TMS) and Turkish Financial Reporting Standards (TFRS), differences occur in the accounting of revenue. The temporary differences resulting from the tax effects arising from these differences give rise to deferred tax. Deferred tax consists of deferred tax liabilities arising from income that has not yet been taxed but has been financially recorded, and deferred tax assets resulting from earlier tax expense writings. The concepts that emerge as a result of deferred tax asset/liability are deferred tax income and deferred tax expense. Since these two concepts are included in the income statement showing the performance of the company for the prepared period, they directly affect the net profit/loss of the companies for the period. Since the results of the net profit/loss item for the period are an important indicator for the company performance, they affect the evaluations of the relevant company in terms of potential investors, company partners and current managers. Therefore, companies must conduct a study by determining the deferred tax elements in the profit estimates they will make while creating their future projections. When the elements that cause deferred tax are evaluated in general; new investments and incentives, revaluation differences, application differences brought by inflation accounting. Among the sectors in which the companies are located, the relevant elements mostly occur in the manufacturing industry sector. Therefore, manufacturing industry companies included in the BIST 100 index were selected within the scope of the study. The concept and accounting of deferred tax in the financial statements of manufacturing industry companies included in the BIST 100 index were explained and the deferred tax assets, liabilities, incomes and expenses between the years 2016-2023 were subjected to content analysis and compared with various balance sheet items and the results were evaluated. When the analysis results are evaluated, although the deferred tax asset and deferred tax liability have a low weight in the total asset/liability in the manufacturing industry balance sheets, this weight has increased with the transition to inflation accounting. On the other hand, when the tax dimension of the business is considered from the perspective of companies, especially in recent periods, deferred tax income emerges as much as period tax expense.

Another result obtained from the research is that deferred tax income is higher than deferred tax expense between the study period of 2016-2023. The widening gap between deferred tax assets and deferred tax liabilities in the recent period indicates that this situation will continue for a while in the near future. At the same time, it has been determined that deferred tax income has a significant impact on the net profit of the enterprises at the end of the period and that this impact has increased even more in the recent period. Those who will conduct future valuation and profit estimates etc. regarding the relevant companies should not ignore this situation. The fact that deferred tax income constitutes a large share of 15% in the net profit of 2023 supports the stated situation. In addition, the ratio of deferred tax income/expense of the enterprises to pre-tax profit is parallel to the ratio of net profit for the same period. In the future, researchers who will study deferred tax assets and deferred tax liabilities will make a better understanding of the subject if they conduct analyses on a firm scale rather than a sector or a specific group. In addition, detailed studies on where the figures related to deferred taxes in the balance sheet originate will also contribute to the literature.

Araştırma Makalesi

Kütahya ve Uşak illerinde iklim değişikliğinin gelecekteki etkilerinin iklim senaryoları ile analiz edilmesi¹

Analysis of future effects of climate change in Kütahya and Uşak provinces with climate scenarios

Aykut Kaya² Selahattin Polat³

Makale Bilgisi

Alındı: 29.04.2025
Düzeltildi: 26.06.2025
Kabul Edildi: 26.06.2025
Yayımlandı: 30.06.2025

Öz

Bu çalışmada, Kütahya ve Uşak illerinin 2023-2098 yılları arasındaki sıcaklık ve yağış senaryoları üzerine araştırma yapılmıştır. İklim değişikliğinin mekânsal ve zamansal etkilerini analiz edebilmek amacıyla sayısal tabanlı iklim modeli yöntemi kullanılmıştır. Atmosferik ve yüzey verileri, senaryolara dayalı olarak çalışan genel dolaşım modelleri aracılığıyla değerlendirilmiştir. HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR ve GFDL-ESM2M küresel iklim modelleri ve iki farklı türde iyimser RCP4.5 ve kötümser RCP8.5 senaryoları kullanılarak, önümüzdeki 75 senenin iklim değişikliği araştırılmıştır. İklim değişikliği su yönetimi, tarım, çevre ve insan yaşamı gibi birçok alanı ciddi şekilde olumlu veya olumsuz etkilemektedir. İklim değişikliği senaryoları ülkeleri yöneten yöneticiler açısından gerekli tedbirlerin ve uygulamaların alınması için önem arz etmektedir. Kütahya ve Uşak illeri için yapılan iklim değişikliği senaryolarının sonuçları incelendiğinde her iki il için sıcaklık değerlerinde artış, yağış miktarında ise azalma görülmektedir. Bu sonuçlara göre bazı önemli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR ve GFDL-ESM2M RCP4.5, RCP8.5, Kütahya, Uşak, iklim değişikliği.

Article Information

Received: 29.04.2025
Revised: 26.06.2025
Accepted: 26.06.2025
Published Online: 30.06.2025

Abstract

In this study, research was conducted on the temperature and precipitation scenarios of Kütahya and Uşak provinces between 2023-2098. A numerical climate modeling approach was adopted to assess the spatial and temporal impacts of climate change. Scenario-based General Circulation Models (GCMs) were utilized to analyze atmospheric and surface data. HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR and GFDL-ESM2M global climate models were used to investigate climate change over the next 75 years using two different types of optimistic RCP4.5 and pessimistic RCP8.5 scenarios. Climate change seriously affects many areas such as water management, agriculture, environment and human life positively or negatively. Climate change scenarios are important for the administrators who manage the countries to take the necessary precautions and applications. When the results of the climate change scenarios made for Kütahya and Uşak provinces are examined, it is seen that the temperature values increase for both provinces, while the amount of precipitation decreases. According to these results, it is seen that some important precautions should be taken.

¹Bu makale yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, aykut_kaya_98@hotmail.com, 0000-0001-9971-5986

³Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, selahattin.polat@usak.edu.tr, 0000-0002-8042-1918

Citation/Atf: Kaya, A. ve Polat, S. (2025). Kütahya ve Uşak illerinde iklim değişikliğinin gelecekteki etkilerinin iklim senaryoları ile analiz edilmesi. UÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1), 65-76. <https://doi.org/10.29217/usaksosbil.1686750>

Keywords: HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR ve GFDL-ESM2M RCP4.5, RCP8.5, Kütahya, Uşak, Climate Change.

1. Giriş

İnsanların yaşamı üzerinde iklimin önemli bir etkisi vardır. İnsanlar çağlar boyunca iklim koşulları uygun olan sahalara yerleşmişlerdir. İklim şartlarının değişmesi, aşırı ısınma, kuraklık, kuvvetli soğuklar gibi etkenler insanları yaşadıkları yerleri terk etmeye, göçe zorlamıştır. Yerleşim yeri seçiminden, tarım, ulaşım, sağlık, kültür, eğitim gibi beşeri ve iktisadi tüm sektörler kadar iklim doğrudan bir etkindir (Demircan, 2022).

İklim değişikliği gün geçtikçe daha önemli bir konu hâline gelmektedir. Endüstriyel faaliyetler, fosil yakıtların kullanımı, ormansızlaşma, kentleşme ve tarım alanları için yapılan arazi değişiklikleri, iklim değişikliğinin başlıca sebepleridir. Bu faaliyet, atmosferdeki sıcaklığın artmasında ve mevcut durumun giderek daha tehlikeli hale gelmesine neden olmaktadır. Sera gazlarının artması sebebiyle atmosferdeki doğal sera etkisinin güçlenmesi, dünya genelindeki sıcaklıkların artmasına yol açmaktadır. Küresel iklim dengelerini bozarak aşırı hava olaylarına, kuraklık, sel, sıcak hava dalgaları gibi olumsuz durumların yaşanmasına sebep olmaktadır (Dindar vd., 2024). İklim değişikliğinin etkilerini azaltabilmek için, iklim değişikliğinin takip edilmesi önemli bir argüman sağlamaktadır. Gelecek yıllar için bu argümanlara dayanarak modellemeler ve senaryolar geliştirilmektedir. Ülkeler, şehirler ve bazı önemli yerler için küresel iklim senaryosu çalışmaları yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeyde gerekli tedbirlerin alınması hedeflenmektedir. Yönetim birimleri, resmi ve akademik çalışmalar ile gelecek öngörülerini için araştırmalar yapmaktadırlar (Eyiñç 2007, Koç 2011 ve Öztürk 2002).

Gerekli tedbirlerin alınması için farklı modelleme senaryoları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Genellikle iklim değişikliği için Jeofizik Akışkanlar Dinamiği Laboratuvarı Küresel Modeli (GFDL), Hadley Merkezi Küresel Çevre Modeli (HadGEM2), Max Plank Meteoroloji Enstitüsü Küresel Modeli (MPI) gibi farklı modellemeleri ve Temsili Konsantrasyon Rotası iyi (RCP4.5) ve kötü senaryo (RCP8.5) kullanılmaktadır (Akçakaya ve diğ. 2015). Örneğin, Dindar ve diğ. (2024) Bursa çalışma sahasının iklim değişikliğini HadGEM2-AO modellemesini ve RCP 4.5 ve RCP 8.5 senaryolarını kullanarak sıcaklık ve yağış değişimleri bakımından incelemişlerdir. Demircan M. (2023) Iğdır iklim değişikliği kapsamında Iğdır için uyum önerileri çalışmasını RCP 4.5 ve RCP 8.5 senaryolarını kullanarak yapmıştır.

Bu çalışmadaki amaç, iklim değişikliği göz önünde bulundurularak, Kütahya ve Uşak illerinde gelecekte sıcaklık değişiklikleri ve buna bağlı olarak yağış değişimlerinin öngörülmesi üzerine analiz sunmaktır. İklim değişikliği modellerinden HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR ve GFDL-ESM2M kullanılarak iyi RCP 4.5 ve kötü RCP 8.5 senaryolarından faydalanılmıştır. Bu senaryolardan yola çıkarak Kütahya ve Uşak'ın coğrafi konumu ve topografik özelliklerinin iklim üzerindeki etkileri de dikkate alınarak, Kütahya ve Uşak'ın gelecekte iklim değişikliği sebebiyle ne gibi durumlarla karşı karşıya kalacağı yorumlanmıştır. Ayrıca bu analizlerle, Kütahya ve Uşak illerinde iklim değişikliğine adaptasyon sürecinde karar alma ve politika oluşturma süreçlerine ışık tutulması hedeflenmiştir.

1.1. HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR, GFDL-ESM2M Küresel İklim Modeli, RCP 4.5 ve RCP 8.5 Senaryoları

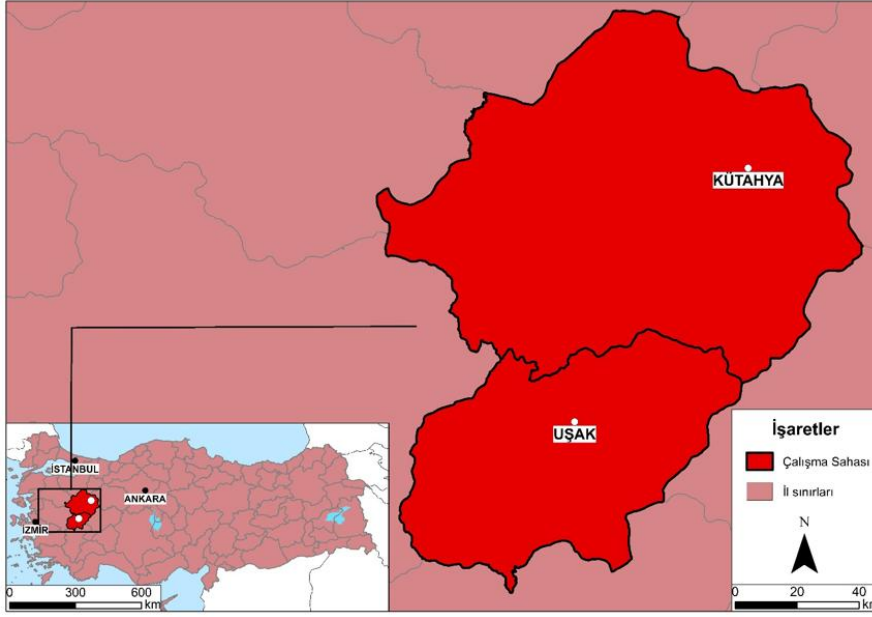
Sanayi Devrimi'yle başlayan insanın iklim üzerine olumsuz küresel etkileri, dünyada önemli gelişmelere yol açmıştır. Küresel düzeydeki çabaların koordinasyonunun sağlanması büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu doğrultuda 1988 yılında Dünya Meteoroloji Teşkilatı (WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından kurulan Hükümetlerarası İklim Durumu Paneli (IPCC), dünya genelindeki bilim insanlarının katkılarıyla iklim koşulları hakkında kapsamlı raporlar hazırladılar. Bu raporlar iklim sisteminin mevcut durumu, olası değişimler, geleceğe yönelik alternatif senaryolar sunarlar ve farklı sera emisyon seviyelerine göre iklimin nasıl değişeceği hakkında projeksiyonlar yaparlar (IPCC, 2024). Çalışmamızda Amerika Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi (NOAA)'ne bağlı Jeofizik Akışkanlar Dinamiği Laboratuvarı (GFDL-Geophysical Fluid Dynamics Laboratory) tarafından geliştirilen GFDL-ESM2M küresel dolaşım modelinin çıktıları kullanılmıştır (Gürkan ve diğ. 2016). HadGEM2-ES (İngiltere Meteoroloji Servisi (Met Office) 'ne bağlı Hadley Merkezi tarafından kullanıma sunulan küresel iklim projeksiyonudur. HadGEM troposfer, arazi yüzeyi, hidroloji, aerosoller, kara ve deniz yüzey döngülerini dikkate alarak senaryolar üretir. MPI-ESM-MR ise MaxPlank Meteoroloji Enstitüsü, merkezi Almanya Hamburg'ta bulunan enstitü tarafından geliştirilmiştir. MPI-ESM-MR modeli orta karma ölçekli yüksek çözünürlüğe sahip bir modeldir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM), Türkiye için iklim senaryoları üretirken CMIP5 (Coupled Model Intercomparison Project Phase 5) projesi kapsamında kullanılan küresel iklim modellerini ve IPCC (Hükümetler arası İklim Paneli) tarafından uygulanan RCP (Temsilci Konsantrasyon Yolları) RCP4.5 iyimser olan gerçekleşmesi muhtemel, RCP8.5 kötümser gerçekleşme ihtimali düşük senaryolar kullanılmaktadır (Akçakaya ve diğ. 2015).

1.2. Kütahya ve Uşak İllerinin Genel Klimatolojik Özellikleri ve İklim Tasnifleri

Kütahya ve Uşak ili, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu bölümünde yer almaktadır (Harita 1). İç Anadolu karasal iklimi ile Akdeniz iklimi arasında geçiş iklimi özelliğine sahiptir. İç kesimlerin sıcaklık ortalaması Ege

Bölgesi'nin kıyı kesimine göre daha düşüktür (Yıldırım ve diğ. 2016). Karasal iklimden; yağış miktarı toplamaları karasal iklimlerin yıllık toplam yağış miktarlarına göre yüksek olmaları, yıllık ortalama sıcaklık değerleri bakımından ise Akdeniz ikliminden ortalama sıcaklık değerlerine göre düşük olmaları sebebiyle ayrılırlar. Kütahya ili mevzi olarak, Akdeniz iklimiyle kısmen benzerlikler gösterse de yer şekilleri, yükselti ve diğer iklim özellikleri nedeniyle iklimsel esneklikler gösterir. Bu vaziyet vejetasyon, tarım, ekonomi, sanayi, yerleşim ve diğer alanlar için önemli etkiler oluşturmaktadır (Karbuş 2015 ve Dönmez 2014). Uşak karasal iklim ile Akdeniz iklimi arasında geçiş iklimi özellikleri göstermektedir. (Özav ve Kara 1998). Kütahya ve Uşak'ın bulunduğu kuzey yarımkürede ekvator'dan Kuzey Kutbu'na doğru gidildikçe sıcaklık değerlerinde düşme meydana gelmektedir. Kütahya ve Uşak'ın enlemi, boylamı, yükseltisi ile meteorolojik gözlem türleri Tablo 1'de verilmiştir.

Harita 1. Kütahya ve Uşak İllerinin Lokasyon Haritası

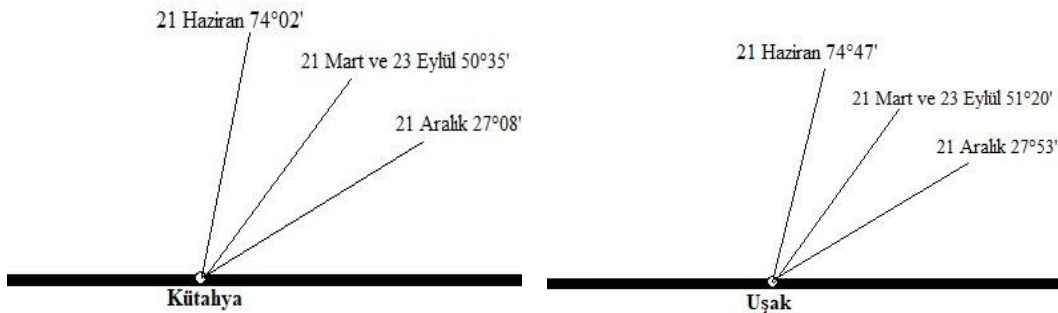

Tablo 1. Kütahya ve Uşak'ın Enlem Boylam Yükselti ve Meteorolojik Gözlem Türü

Yer	Enlem	Boylam	Yükselti (m)	Gözlem Türü
Kütahya	39.4171	29.9891	969.0	Sinoptik-OMGİ- Büyük Klima
Uşak	38.6712	29.4040	919.0	Sinoptik-OMGİ- Büyük Klima

Güneş ışınlarının yeryüzüne farklı açılarda ulaşmasının sıcaklık ve ısınma üzerinde doğrudan etkileri vardır. Kütahya ve Uşak'ın güneş ışığı geliş açıları Şekil 1'de verilmiştir. Güneş ışınlarının geliş açısı, yüzeye ne kadar dik geldiğiyle ilişkilidir. Işımlar dik geldiğinde, daha dar bir alana yoğunlaşır ve bu nedenle daha fazla enerji aktarır.

Şekil 1. Kütahya ve Uşak'ın Güneş Işığı Geliş Açıları

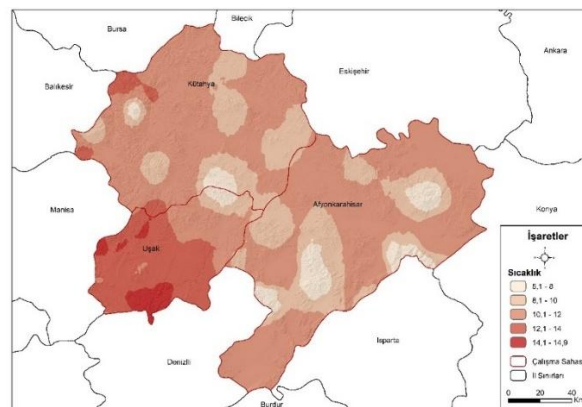
Eğik gelen ışınlar ise daha geniş bir alanı aydınlattığı için aynı miktarda enerji daha geniş bir alana yayılır ve etkisi azalır. Bu durum aynı zamanda coğrafi enlemle de ilişkilidir. Orta enlemlerde yaz ve kış arasındaki sıcaklık farkları, güneş ışınlarının geliş açılarındaki farklılıklardan kaynaklanır. Güneş ışınlarının yüzeye dik geldiği zaman daha fazla enerji aktarılır ve daha fazla ısınma gerçekleşir. Yüzeyin eğik olması, ışınların etkisini azaltır (Sabancı 2012).

Tablo 2. Kütahya ve Uşak'ın Mevsimlik Ortalama Sıcaklık Değerleri

İstasyon	Kış Ortalama Sıcaklık (°C)	İlkbahar Ortalama Sıcaklık (°C)	Yaz Ortalama Sıcaklık (°C)	Sonbahar Ortalama Sıcaklık (°C)	Yıllık Ortalama Sıcaklık(°C)
Kütahya	1.6	9.9	19.9	11.8	10.8
Uşak	3.4	10.9	22.2	13.8	12.6

Kütahya'da mevsimlik ortalama sıcaklıklar kış için 1.6°C, ilkbahar için 9.9°C, yaz için 19.9°C, sonbahar mevsiminde 11.8°C'tır. Uşak için kış 3.4°C, ilkbahar 10.9°C, yaz 22.9°C, sonbahar mevsiminde 13.8°C'dir (Tablo 2). Kütahya Uşak'tan tüm mevsimlerin ortalama sıcaklık değerlerinde 2°C daha soğuktur. Bu fark yükseltiden ileri gelmektedir. İki yerleşim yeri için de yaz aylarının en sıcak aylar olduğu açıkça görülmektedir.

Harita 2. Kütahya ve Uşak İllerinde Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılışı Haritası

Yıllık ortalama sıcaklık değerleri güneyden kuzeye doğru ve rakımın arttığı yerlere çıkıldıkça azalmaktadır (Demircan ve diğ. 2011). Kütahya ve Uşak'ın yıllık ortalama sıcaklık dağılımı haritası Harita 2'de verilmiştir (*Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü*). Haritada görüldüğü gibi, Uşak ve Kütahya arasında bulunan sıcaklık düşüşü Murat Dağı'nın rakımından kaynaklı olduğu açıkça görülmektedir. Kütahya şehrinin yıllık ortalama sıcaklığı 10.8°C, Uşak şehrinin yıllık ortalama sıcaklığı 12.6°C'dir (Acar 2005).

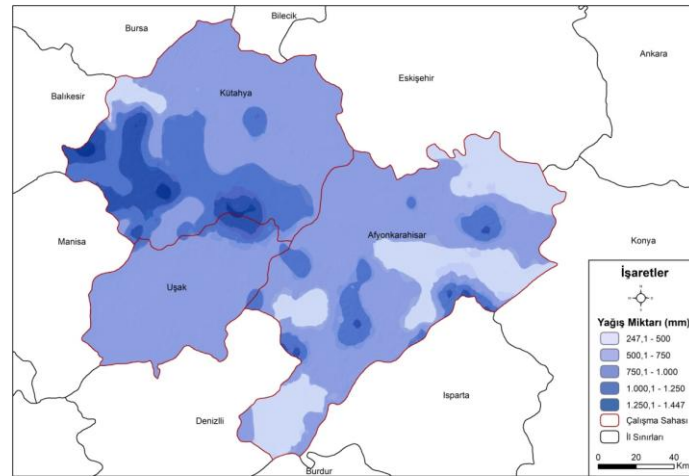
Şekil 2. Kütahya ve Uşak'ın Yıllık Toplam Yağış Miktarlarının Mevsimsel Dağılımı

Hem Kütahya hem de Uşak mevsimsel olarak en fazla yağışı kış aylarında almaktadır. En kurak aylar ise yaz aylarına aittir (Şekil 2). Yaz aylarının kurak geçtiği ve su noksanlığı yaşandığı yorumu yapılabilir. İç Anadolu karasal iklimi ve Akdeniz iklimi yaz kuraklığı ile dikkat çeker. İç Anadolu karasal iklimi ilkbahar en yağışlı, Akdeniz iklimi kışın en yağışlıdır. Çalışma sahasında belirlenmiş istasyonlar karasal iklim ile Akdeniz iklimi arasında geçiş iklimi yağış özelliği göstermektedirler. Uşak, Kütahya'ya göre yağış dağılımı bakımından Akdeniz

iklimine yakındır, yaz ve kış yağışı arasında çok belirgin fark vardır. Kütahya, karasal iklime yakın yağış rejimi sergiler. Kütahya ve Uşak illerinde yıllık toplam yağış dağılımı Harita 3’te verilmiştir (*Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü*).

Harita 3. Kütahya ve Uşak İllerinde Yıllık Toplam Yağış Dağılışı Haritası

Schreiber yöntemi, yağış miktarının topoğrafyaya ve yükseltiye bağlı olarak nasıl değiştiğini incelemek için oldukça yararlı bir araçtır. Bu formülün temel mantığı, deniz seviyesinden yüksek alanlara çıkıldıkça havanın soğuması ve bunun sonucunda daha fazla yağış oluşmasıdır. 100 metrede bir yükselti artışıyla yağışın 0.54 mm arttığını varsayan bu yöntem, özellikle dağlık bölgelerde yağış miktarını tahmin etmek için sıkça kullanılır (Doğru ve Güngöroğlu 2022). Kütahya ve Uşak'ın yıllık toplam yağış miktarı ve yağışlı gün sayıları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Kütahya ve Uşak'ın Yıllık Toplam Yağış Miktarı ve Yağışlı Gün Sayıları

İstasyon	Yıllık Yağış Miktarı (mm)	Yıllık Yağışlı Gün Sayısı
Kütahya	570.9	118.5
Uşak	556.9	85.2

Araştırma sahasının yıllık toplam yağış değerleri 500 mm ile 750 mm arasındadır. En fazla 1250 mm en az olarak 250 mm değerleri arasında değişim göstermektedir. Murat Dağı, Yellice Dağı, Simav Dağı, Şaphane Dağı, Eğrigöz Dağı gibi yükseltinin arttığı yerlerde, özellikle dağların kuzey ve batı yakalarında yağış miktarları artmaktadır.

Tablo 4. Kütahya ve Uşak'ın İklim Sınıfları

İklim Sınıflandırmaları Yöntemi	Kütahya İklim Sınıfı	Uşak İklim Sınıfı
Köppen Yöntemi	Step iklimi	Step iklimi
De Martonne Yöntemi	Step-nemli arası	Step-nemli arası
Thorntwaite Yöntemi	B1C'2sb'1 Nemli, mikro termal, su noksanı yaz mevsiminde orta derecede olan karasal şartlara yakın yerler iklim tipi	C2C'2s2b'2 Yarı nemli, mikro termal, su noksanı yaz mevsiminde ve çok kuvvetli olan okyanussal şartlara yakın yerler iklim tipi
Erinç Yöntemi	Yarı kurak	Yarı kurak

Cephesel depresyonların geçiş yollarına karşı yamaçların konumu yani, bakı özellikleri yağışı etkileyen coğrafi faktörler arasında önemli bir rol oynar (Aydın ve Çiçek 2013). Kütahya ve Uşak'ın iklim sınıflandırmaları Köppen, De Martonne, Thorntwaite ve Erinc yöntemlerine göre yapılmış olup detayları Tablo 4'te gösterilmiştir.

2. Metodoloji

İklim değişikliği gün geçtikçe daha önemli bir konu hâline gelmektedir. Endüstriyel faaliyetler, fosil yakıtların kullanımı, ormansızlaşma, kentleşme ve tarım alanları için yapılan arazi değişiklikleri, iklim

değişikliğinin başlıca sebepleridir. Bu faaliyet, atmosferdeki sıcaklığın artmasında ve mevcut durumun giderek daha tehlikeli hale gelmesine neden olmaktadır. Küresel iklim dengelerini bozarak aşırı hava olaylarına, kuraklık, sel, sıcak hava dalgaları gibi olumsuz durumların yaşanmasına sebep olmaktadır (Dindar vd., 2024).

İklim değişikliğinin etkilerini azaltabilmek için, iklim değişikliğinin takip edilmesi önemli bir argüman sağlamaktadır. Gelecek yıllar için bu argümanlara dayanarak modellemeler ve senaryolar geliştirilmektedir. Ülkeler, şehirler ve bazı önemli yerler için küresel iklim senaryosu çalışmaları yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeyde gerekli tedbirlerin alınması hedeflenmektedir.

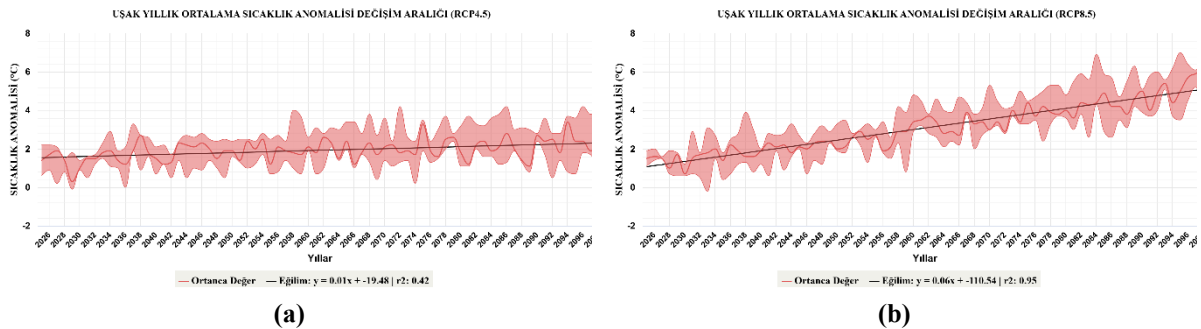
“Kütahya ve Uşak illerinde iklim değişikliğinin gelecekteki etkilerinin iklim senaryoları ile analiz edilmesi” adlı çalışmada Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün Kütahya ve Uşak meteoroloji istasyonları için 01.01.1960 – 31.12.2023 arası günlük ortalama sıcaklık ve günlük toplam yağış verileri analiz edilerek ortalama sıcaklık, yıllık ortalama sıcaklık ve yıllık toplam yağış değerleri ortaya konulmuştur (Tablo 2 ve 3). Schreiber yöntemiyle ArcGIS programı ile haritalandırılıp mevcut meteorolojik durumlar ortaya çıkartılmıştır (Harita 2 ve 3). Ayrıca Köppen, De Mortanne, Thornwaite ve Erinç iklim tasnifleri ile Kütahya ve Uşak’ın iklim sınıflandırmaları belirlenmiştir (Tablo 4). 2007 yılında IPCC’nin 5. Değerlendirme Raporu (AR5) için düzenlenen Uzmanlar Toplantısı’nda, gelecekteki iklim değişikliği senaryoları üzerine çalışmalar yapılmış ve bu çerçevede "RCP" (Representative Concentration Pathways) adı verilen RCP4.5 ve RCP8.5’in emisyon ve konsantrasyon senaryoları oluşturulmuştur (Akçakaya ve diğ. 2015).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM), İklim ve Zirai Meteoroloji Dairesi İklim ve İklim Değişikliği Şube Müdürlüğü’nün iklim değişikliği çalışmaları için hazırlanan araçlar ile harita ve grafikler oluşturulmuştur. Elde edilen ortalama sıcaklık ve yağış değerleri referans alınarak 01.01.2023’den 31.12.2098 yılına kadar 75 yıllık günlük ortalama sıcaklık ve günlük toplam yağış değerleri projeksiyonları HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR, GFDL-ESM2M Küresel İklim Modeli, RCP 4.5 ve RCP 8.5 Senaryoları (3 model 2 senaryo) hem Kütahya hem de Uşak için en az 20 km çözünürlükte Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün araçları kullanılarak hazırlanmıştır (Şekil 3-10). Türkiye’deki tek yetkili kurum olan MGM, 3 model ve 2 senaryo için değişim trendlerini gösteren sıcaklık ve yağış anomalileri hazırlanmış ve detaylı uç değişimleri Tablo 5 ve Tablo 6’da verilmiştir. Bununla birlikte 365 gün, 75 yıl, 3 model, 2 senaryo 164250 veri ortalama sıcaklık, 164250 veri toplam yağış olmak üzere 328500 veri Kütahya için, 328500 veri Uşak için olmak üzere toplam 657000 veri kullanılarak yüzyıl 3 döneme ayrılmış, 1. Dönem (2023-2040), 2. Dönem (2041-2070) ve 3. Dönem (2071-2098) olarak sıcaklık ve yağışın olası grafikleri çizilmiştir (Şekil 11-12).

3. Bulgular

“Kütahya ve Uşak illerinde iklim değişikliğinin gelecekteki etkilerinin iklim senaryoları ile analiz edilmesi” adlı çalışmada Kütahya ve Uşak için modelleme çalışmalarından elde edilen verilere göre 2023-2098 yılları arasındaki yıllık ortalama sıcaklık ve yıllık toplam yağış değişimleri en iyi RCP 4.5 ve en kötü RCP 8.5 senaryoları Şekil 3-6’da verilmiştir. İklim değişikliği çalışmalarında sektörel ID uyum çalışmalarının yapılabilmesi için gelecekteki yakın, orta ve uzak dönem için sıcaklık ve yağış verilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle yakın (2023-2040), orta (2041-2070), uzak (2071-2098) dönemleri tanımlamak adına bu tarih aralıkları seçilmiştir. *Sıcaklık Anomalisi* (temperature anomaly), bir yerin ortalama sıcaklığı ile üzerinde bulunduğu enleme paralel bir yerin ortalama sıcaklığı arasındaki farkı ifade etmektedir (<https://www.mgm.gov.tr/genel/meteorolojisozlugu.aspx?m=S&k=aa75>). Şekil 3a incelendiğinde Uşak için iyimser RCP 4.5 senaryosuna göre 2023-2040 dönemi için yıllık ortalama sıcaklık değeri -0.1°C – 3.0°C değeri arasında, 2041-2070 dönemi için 1.0°C – 4.1°C , 2071-2098 dönemi için 0.2°C – 4.0°C aralığında değişeceği öngörülmektedir. RCP 4.5 iyimser senaryo için Uşak yıllık ortalama sıcaklık değeri yüzyılın sonunda -0.1°C – 4.1°C aralığında değişeceği tahmin edilmektedir.

Şekil 3. Uşak’ın RCP 4.5-8.5 Senaryoları Sıcaklık Öngörülleri

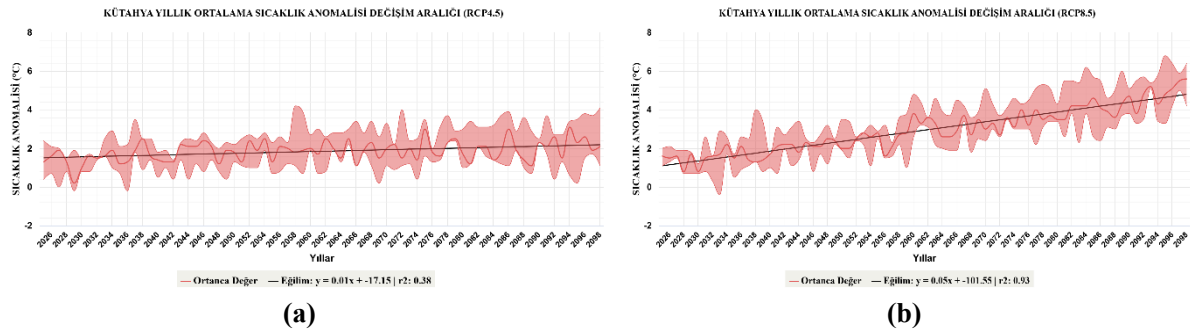

Uşak için kötümser RCP 8.5 (Şekil 3b) senaryosuna göre 2023-2040 dönemi için yıllık ortalama sıcaklık değeri -0.2°C – 3.8°C arasında, 2041-2070 dönemi için 0.5°C – 5.2°C , 2071-2098 dönemi için 1.0°C – 6.5°C aralığında değişeceği anlaşılmaktadır. RCP 8.5 kötümser senaryo için Uşak yıllık ortalama sıcaklık anomalisi

yüzyılın sonunda $-0.2^{\circ}\text{C} - 6.5^{\circ}\text{C}$ aralığında değişecektir. Uşak' ta 75 yıllık sıcaklık artışı RCP 4.5 iyimser senaryosuna göre 0.7°C artarak yıllık ortalama sıcaklığın anomalisi 1.6°C 'den 2.3°C 'ye çıktığı görülmektedir. Aynı şekilde RCP 8.5 kötümser senaryosuna göre 4.1°C sıcaklık anomalisi meydana gelerek, yıllık ortalama sıcaklık anomalisi değişim aralığı 1.1°C 'den 5.2°C 'ye çıkmaktadır (Tablo 5).

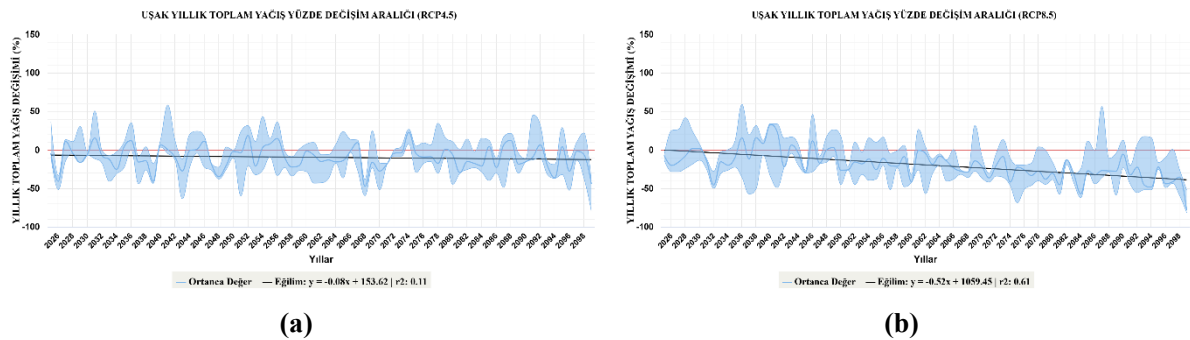
Şekil 4a incelendiğinde Kütahya için iyimser RCP 4.5 senaryosuna göre 2023-2040 dönemi için yıllık ortalama sıcaklık anomalisi $-0.2^{\circ}\text{C} - 3.2^{\circ}\text{C}$ değeri arasında, 2041-2070 dönemi için $0.2^{\circ}\text{C} - 4.0^{\circ}\text{C}$, 2071-2098 dönemi için $0.3^{\circ}\text{C} - 4.2^{\circ}\text{C}$ aralığında değişeceği öngörülmektedir. RCP 4.5 iyimser senaryo için Kütahya yıllık ortalama sıcaklık değeri yüzyılın sonunda $-0.2^{\circ}\text{C} - 4.2^{\circ}\text{C}$ aralığında değişecektir. Kütahya için kötümser RCP 8.5 (Şekil 4b) senaryosuna göre 2023-2040 dönemi için yıllık ortalama sıcaklık anomalisi $-0.4^{\circ}\text{C} - 4.0^{\circ}\text{C}$ değeri arasında, 2041-2070 dönemi için $0.5^{\circ}\text{C} - 5.0^{\circ}\text{C}$, 2071-2098 dönemi için $1.0^{\circ}\text{C} - 6.2^{\circ}\text{C}$ aralığında değişeceği tahmin edilmektedir. RCP 8.5 kötümser senaryo için Kütahya yıllık ortalama sıcaklık değeri yüzyılın sonunda $-0.4^{\circ}\text{C} - 6.2^{\circ}\text{C}$ aralığında değişecektir. Kütahya'nın 75 yıllık sıcaklık artışı RCP 4.5 iyimser senaryosuna göre 0.7°C artarak yıllık ortalama sıcaklık anomalisinin 1.5°C 'den 2.2°C 'ye çıktığı görülmektedir. Aynı şekilde RCP 8.5 kötümser senaryosuna göre 3.8°C sıcaklık anomalisi meydana gelerek, yıllık ortalama sıcaklık anomalisi değişim aralığı 1.1°C 'den 4.9°C 'ye çıkmaktadır (Tablo 6).

Şekil 4. Kütahya'nın RCP 4.5 ve 8.5 Senaryosu Sıcaklık Öngörülleri

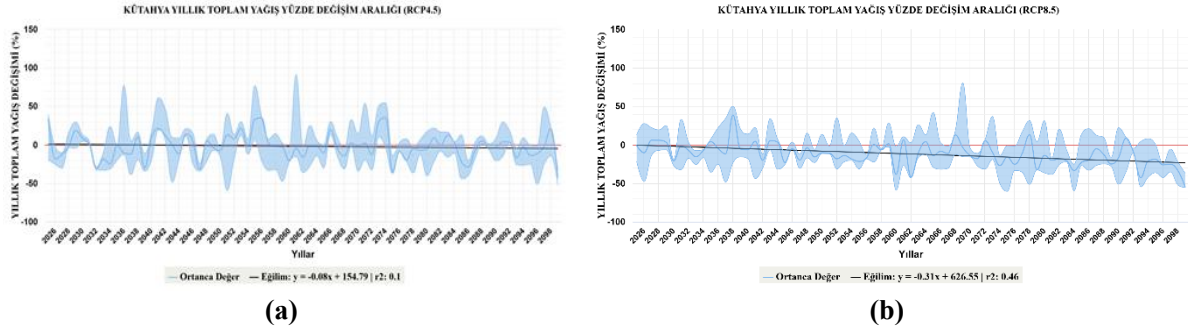

Uşak için iyimser RCP 4.5 senaryosuna göre yıllık toplam yağış miktarının 2023-2040 dönemi için yıllık toplam yağış değişimi $-\%50 - +\%55$, 2041-2070 dönemi için $-\%60 - +\%35$, 2071-2098 dönemi için $-\%70 - +\%40$ aralığında salınma uğrayacağı öngörülmektedir (Şekil 5a). RCP 4.5 iyimser senaryo için Uşak yıllık toplam yağış değerleri yüzyılın sonunda $-\%70 - +\%55$ aralığında değişecektir. Uşak için kötümser RCP 8.5 senaryosuna göre yıllık toplam yağış miktarının 2023-2040 dönemi için yıllık ortalama sıcaklık değeri $-\%55 - +\%55$, 2041-2070 dönemi için $-\%45 - +\%40$, 2071-2098 dönemi için ise $-\%70 - +\%45$ aralığında olacağı tahmin edilmektedir (Şekil 5b). RCP 8.5 kötümser senaryo için Uşak yıllık toplam yağış değerleri yüzyılın sonunda $-\%70 - +\%55$ sınırları dahilinde değişecektir (Tablo 5).

Şekil 5. Uşak'ın RCP 4.5 ve 8.5 Senaryosu Yağış Öngörülleri

Kütahya için iyimser RCP 4.5 senaryosuna göre yıllık toplam yağış miktarının 2023-2040 dönemi için yıllık toplam yağışı $-\%40 - +\%75$, 2041-2070 dönemi için $-\%55 - +\%80$ ve 2071-2098 dönemi için $-\%50 - +\%55$ aralığında değişimlere uğrayacağı öngörülmektedir (Şekil 6a). RCP 4.5 iyimser senaryo için Kütahya yıllık toplam yağış değerleri yüzyılın sonunda $-\%55 - +\%75$ civarlarında değişecektir. Kütahya için kötümser RCP 8.5 senaryosuna göre yıllık toplam yağış miktarının 2023-2040 dönemi için yıllık ortalama sıcaklık değeri $-\%50 - +\%50$, 2041-2070 dönemi için $-\%55 - +\%75$, 2071-2098 dönemi için $-\%55 - +\%40$ aralığında değişimlere uğrayacağı beklenmektedir (Şekil 6b). RCP 8.5 kötümser senaryo için Kütahya yıllık toplam yağış değerleri yüzyılın sonunda $-\%55 - +\%75$ sınırları çerçevesinde öngörülmüştür (Tablo 6).

Şekil 6. Kütahya'nın RCP 4.5 ve 8.5 Senaryosu Yağış Öngörülleri**Tablo 5. Uşak İçin 2023-2098 Dönemi HadGEM2-ES, MPI-ESM MR, GFDL-ESM2M Modellemelerinin RCP4.5 ve RCP8.5 Projeksiyonlar ile Sıcaklık ve Yağış Değişiminin Uç Değerleri**

Uşak	HadGEM-MPI-GFDL Ortalaması (RCP4.5)		HadGEM-MPI-GFDL Ortalaması (RCP8.5)	
	Sıcaklık (°C)	Yağış (%)	Sıcaklık (°C)	Yağış (%)
2023-2040	-0.1 – (+3.0)	-50 – (+55)	-0.2 – (+3.8)	-55 – (+55)
2041-2070	+1.0 – (+4.1)	-60 – (+35)	+0.5 – (+5.2)	-45 – (+40)
2071-2098	+0.2 – (+4.0)	-70 – (+40)	+1.0 – (+6.5)	-70 – (+45)

Tablo 6. Kütahya İçin 2023-2098 Dönemi HadGEM2-ES, MPI-ESM MR, GFDL-ESM2M Modellemelerinin RCP4.5 ve RCP8.5 Projeksiyonlar ile Sıcaklık ve Yağış Değişiminin Uç Değerleri

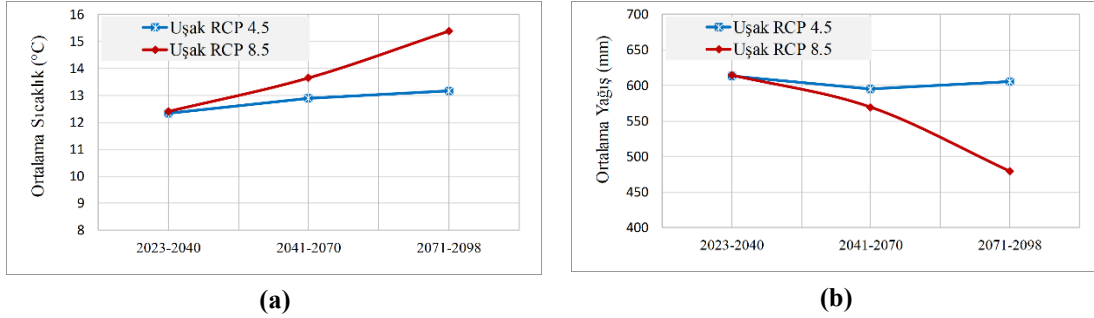
Kütahya	HadGEM-MPI-GFDL Ortalaması (RCP4.5)		HadGEM-MPI-GFDL Ortalaması (RCP8.5)	
	Sıcaklık (°C)	Yağış (%)	Sıcaklık (°C)	Yağış (%)
2023-2040	-0.2 – (+3.2)	-40 – (+75)	-0.4 – (+4.0)	-50 – (+50)
2041-2070	+0.2 – (+4.0)	-55 – (+80)	+0.5 – (+5.0)	-55 – (+75)
2071-2098	+0.5 – (+5.0)	-50 – (+55)	+1.0 – (+6.2)	-55 – (+40)

Uşak şehrinin bulunduğu alanın en az 20 km çözünürlüklü sahasının yıllık ortalama sıcaklık değişim grafiği incelendiğinde iyimser RCP 4.5'a göre 2023-2040 dönemi ortalama sıcaklığı 12.3°C, 2041-2070 dönemi ortalama sıcaklığı 12.9°C, 2071-2098 dönemi ortalama sıcaklığı 13.2°C olması geleceğe yönelik tahmin edilmektedir. Kötümser senaryo RCP 8.5 grafiğine göre 2023-2040 dönemi ortalama sıcaklığı 12.4°C, 2041-2070 dönemi ortalama sıcaklığı 13.7°C, 2071-2098 dönemi ortalama sıcaklığı 15.4°C olması geleceğe yönelik öngörülmektedir (Şekil 7a). IPCC 2024 raporuna göre 2099 yılına kadar küresel sıcaklık artışı 1.5 °C olarak öngörülmektedir. RCP 4.5 senaryoya göre Uşak'ın sıcaklık artışı küresel sıcaklığın altında, RCP 8.5 senaryoya göre küresel artışın çok üstünde olduğu anlaşılmaktadır. İyimser RCP 4.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık değerinde az artış görülürken, kötümser RCP 8.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık değerinde önemli artış beklenmektedir. RCP 4.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık 0.9 °C artarken, RCP 8.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık yaklaşık değeri 3.0 °C artış durumu öngörülmektedir. Kötü senaryonun gerçekleşmesi halinde iklim değişikliğinde ciddi olumsuz sonuçlara (tarım, su vb) netice vermesi muhtemeldir.

Uşak için yıllık toplam yağış miktarı değişim grafiği incelendiğinde iyimser RCP 4.5'a göre 2023-2040 dönemi toplam yağış 613.8 mm, 2041-2070 dönemi toplam yağış 595.3 mm, 2071-2098 dönemi toplam yağış 605.9 mm olması geleceğe yönelik tahmin edilmektedir. Kötümser senaryo RCP 8.5 grafiğine göre 2023-2040 dönemi toplam yağış 614.5 mm, 2041-2070 dönemi toplam yağış 569.4 mm, 2071-2098 dönemi toplam yağış 479.5 mm olması beklenmektedir (Şekil 7b). İyimser RCP 4.5 senaryoya göre yıllık toplam yağış miktarında ciddi bir değişim olmazken, Kötümser RCP 8.5 senaryoya göre yıllık toplam yağış miktarında ciddi azalma meydana

gelmektedir. Bu sonuç iki senaryo arasında muhtemel beklenen bir farktır. RCP 8.5 senaryoya göre yağış miktarında yaklaşık %22 oranında azalma durumu gözükmektedir.

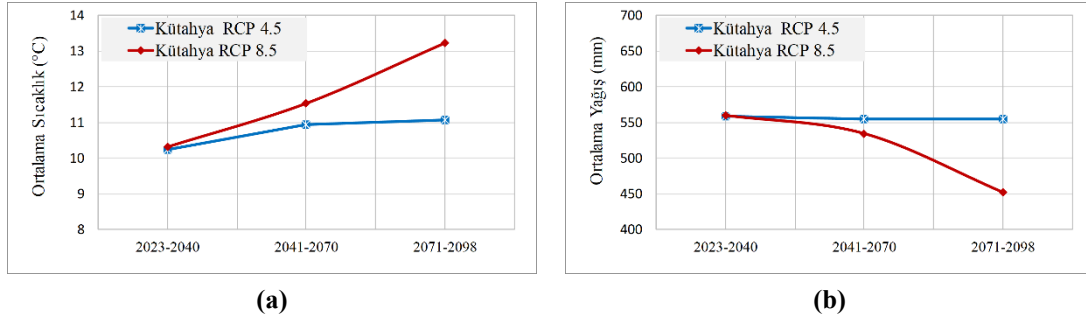
Şekil 7. Uşak Ortalama Sıcaklık ve Yağış Senaryoları

Kütahya şehrinin bulunduğu alanın en az 20 km çözünürlüklü sahasının yıllık ortalama sıcaklık değişim grafiği incelendiğinde iyimser RCP 4.5'a göre 2023-2040 dönemi ortalama sıcaklığı 10.2°C, 2041-2070 dönemi ortalama sıcaklığı 10.9°C, 2071-2098 dönemi ortalama sıcaklığı 11.1°C olması geleceğe yönelik tahmin edilmektedir. Kötümser senaryo RCP 8.5 grafiğine göre 2023-2040 dönemi ortalama sıcaklığı 10.3°C, 2041-2070 dönemi ortalama sıcaklığı 11.5°C, 2071-2098 dönemi ortalama sıcaklığı 13.2°C olması öngörülmektedir (Şekil 8a). İyimser RCP 4.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık değerinde beklentilerin altında artış görülürken, kötümser RCP 8.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık değerinde önemli artış görülmektedir. RCP 4.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık 0.9 °C artarken, RCP 8.5 senaryoya göre ortalama sıcaklık yaklaşık değerinde 2.9 °C artış durumu vardır. Kötümser senaryonun gerçekleşmesi halinde yıllık ortalama sıcaklık değerinde önemli bir artış olacağı ve iklim değişikliğinde ciddi olumsuz sonuçlara (tarım, su vb.) netice vermesi muhtemeldir.

Kütahya için yıllık toplam yağış miktarı değişim grafiği incelendiğinde iyimser RCP 4.5'a göre 2023-2040 dönemi toplam yağış 558.4 mm, 2041-2070 dönemi toplam yağış 554.7 mm, 2071-2098 dönemi toplam yağış 554.9 mm olması geleceğe yönelik tahmin edilmektedir. Kötümser senaryo RCP 8.5 grafiğine göre 2023-2040 dönemi toplam yağış 560.2 mm, 2041-2070 dönemi toplam yağış 534.7 mm, 2071-2098 dönemi toplam yağışın ise 452.4 mm olması beklenmektedir (Şekil 8b).

Şekil 8. Kütahya Ortalama Sıcaklık ve Yağış Senaryoları

İyimser RCP 4.5 senaryoya göre yıllık toplam yağış miktarında ciddi bir değişim olmazken, kötümser RCP 8.5 senaryoya göre yıllık toplam yağış miktarında ciddi azalma meydana gelmektedir. Bu sonuç iki senaryo arasında muhtemel beklenen bir farktır. RCP 8.5 senaryoya göre yağış miktarında yaklaşık %20 oranında azalma durumu gözükmektedir. Sıcaklık ve yağış grafikleri karşılaştırıldığında aralarında uyumlu bir yapı olduğu görülmektedir.

5. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Kütahya ve Uşak illerinde meydana gelen ve ilerleyen zamanlarda meydana gelecek olan iklim değişikliklerinin ne gibi sonuçlara sebep olacağı ve ayrıca bu sonuçlardan nasıl etkileneceğini belirlemek amaçlanmıştır. Küresel 3 model HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR, GFDL-ESM2M ve iyimser RCP 4.5 ve kötümser RCP 8.5 senaryoları kullanılarak Kütahya ve Uşak illerine ait yıllık ortalama sıcaklık ve yıllık toplam yağış dağılımı grafikleri anomalileri ve miktarları elde edilmiştir. Uşak ve Kütahya RCP 4.5 ve 8.5 yağış senaryoları incelendiğinden yağış miktarında azalma olacağından dolayı bu illerin ciddi bir surette etkilenmesi muhtemeldir.

Kütahya şehrinin 1960-2023 yıllık ortalama sıcaklık değeri 10.8°C, RCP 4.5 iyimser senaryoya göre Kütahya sahasının sıcaklık anomalisi değişimi artış olarak 0.7°C olması beklenmektedir. RCP 8.5 kötümser senaryoya göre sıcaklık anomalisi değişimi artış olarak 3.8°C olması öngörülmektedir. Yüzyılın sonunda Kütahya şehrinin sıcaklık değeri RCP4.5 senaryosuna göre 11.5°C, RCP 8.5 senaryosuna göre 14.6°C olması, her iki senaryoya göre Kütahya şehri için yıllık toplam ortalama sıcaklık değerleri 11.5°C – 14.6°C aralığında olabileceği

tahmin edilmektedir. Uşak şehrinin 1960-2023 yıllık ortalama sıcaklık değeri 12.6°C. RCP 4.5 iyimser senaryoya göre Uşak sahasının sıcaklık anomalisi değişimi artış olarak 0,7°C olması varsayılmaktadır. RCP 8.5 kötümser senaryoya göre sıcaklık anomalisi değişimi artış olarak 4.1°C olması öngörülmektedir. Yüzyılın sonunda Uşak şehrinin sıcaklık değeri RCP4.5 senaryosuna göre 13.3°C, RCP 8.5 senaryosuna göre 16.7°C olması, her iki senaryoya göre Kütahya şehri için yıllık toplam ortalama sıcaklık değerlerinin 13.3°C – 16.7°C aralığında olacağı tahmin edilmektedir.

Kütahya şehrinin 1960-2023 yıllık toplam yağış miktarı 570.9 mm'dir. RCP 4.5 iyimser senaryoya göre Kütahya sahasının yıllık toplam yağış anomalisi değişimi azalış olarak %5 olması öngörülmektedir. RCP 8.5 kötümser senaryoya göre yıllık toplam yağış anomalisi değişimi azalma olarak %20 olması muhtemeldir. Yüzyılın sonunda Kütahya şehrinin yıllık toplam yağış miktarı değeri RCP4.5 senaryosuna göre 542.4 mm, RCP 8.5 senaryosuna göre 456.7 mm olması, her iki senaryoya göre Kütahya şehri için yıllık toplam yağış miktarının 456.7 mm – 542.4 mm aralığında olabileceği tahmin edilmektedir. Uşak şehrinin 1960-2023 yıllık toplam yağış miktarı 556.9 mm'dir. RCP 4.5 iyimser senaryoya göre Uşak sahasının yıllık toplam yağış anomalisi değişimi azalış olarak çok %5 olması varsayılmaktadır. RCP 8.5 kötümser senaryoya göre yıllık toplam yağış anomalisi değişimi azalma olarak %22 olması öngörülmektedir. Yüzyılın sonunda Uşak şehrinin yıllık toplam yağış miktarı değeri RCP4.5 senaryosuna göre 529.1 mm, RCP 8.5 senaryosuna göre 434.1 mm olması, her iki senaryoya göre Uşak şehri için yıllık toplam yağış miktarının 434.1 mm – 529.1 mm aralığında olabileceği beklenilmektedir.

Elde edilen verilere göre, RCP 8.5 senaryosuna bakıldığında yıllık toplam sıcaklık değerlerinde ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Referans dönemler (1960-2023) dikkate alındığında yüzyılın sonunda (2023-2098) Kütahya için 3.8°C'lik, Uşak için 4.1°C'lik bir artış olacağı beklenmektedir. Sıcaklıkların yıl boyu artması tarımsal üretim dönemini artırırken, soğuklama ihtiyacı olan bitki ve meyve ağaçlarında olumsuz etkilere neden olabilecektir. RCP 4.5 senaryosunda ciddi bir artış öngörülmemektedir. Kütahya ve Uşak için 0.7°C'lik bir artış söz konusudur. Yağış verilerini analiz ettiğimizde RCP 8.5 senaryosuna göre yıllık toplam yağış miktarlarında kaygı verici bir azalma vardır. Referans dönemler (1960-2023) dikkate alındığında yüzyılın sonunda (2023-2098) Kütahya için %20'lik, Uşak için %22'lik bir azalışın olacağı öngörülmüyor. RCP 4.5 senaryosunda ciddi bir azalma öngörülmemektedir. Kütahya ve Uşak için yıllık toplam yağış miktarlarında %5'lik düşüş vardır.

Yıllık ortalama sıcaklık miktarının artışı ve yıllık toplam yağış miktarının azalışı beraber değerlendirildiğinde önemli bir buharlaşmanın meydana geleceği, kurak dönemlerin olabileceği öngörülmekte olup özellikle tarım ve su sektöründe önlem alınmasını elzem hale gelmektedir. Tablo 4'te verilen iklim tasniflerini incelediğimizde her iki ilimiz de De Martonne'ye göre step nemli arası, Köppen'e göre step iklimi, Erinc'e göre yarı kurak, Thorntwaite'ye göre Kütahya su noksanı yaz mevsiminde orta derecede karasal yerlere yakındır. Uşak ilinin ise su noksanı yaz mevsiminde çok kuvvetli olan okyanusal şartlara yakın iklim tasniflerinde olması yazın sıcaklıkların artacağı, buharlaşmanın da fazla olacağı, yağışların ise azalacağı ve su kullanımının çoğalacağı göz önüne alındığında kuraklık çok ciddi bir problem olarak karşımıza çıkacaktır. Barajlarda ve akarsularda kayda değer miktarda buharlaşma yaşanacağı aşikardır. Her iki ilin de en yağışlı mevsimlerinin kış, en kurak mevsimlerinin yaz ayları olduğu (Şekil 2) verilmiştir. Sıcak mevsiminin yaz ayları olduğu da (Tablo 2) yer almaktadır. Yıllık ortalama sıcaklık artışı ve yıllık toplam yağış miktarı azlığı kendini yaz mevsiminde daha şiddetli olarak hissettirecektir. Bazı yıllarda yıllık toplam yağış miktarında artışların olacağı da (şekil 5-6) fark edilmektedir. Bu gelişme kendini kısa süreli dar alanda fazla miktarlar bırakan konveksiyonel şiddetli sağanak yağışlar formunda özellikle ilkbahardan yaz mevsimine ve yazdan sonbahar dönemine geçişte gösterecek olup, iklim değişikliği sebebiyle meydana gelecek normalin dışındaki yağışlardan dolayı oluşacak olan şehir seli, dolu ve yıldırım düşmesi gibi aşırı hava durumları olumsuz koşullar meydana getirecektir. Kütahya ve Uşak ilinde su yönetiminin, tarım, şehirleşme ve alt yapı planlamasının bu koşullara uygun bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Tarım sektörü için olası en ciddi sorunlarda biri de tarla ve bahçe bitkileri yetiştiriciliği için ilkbahar mevsimlerinde yaşanması muhtemel ılık dönemlerin akabinde tomurcuklanma ve çiçeğe dönen bitkileri etkilemesi muhtemel zirai don hadisesidir. Sıcaklık artışına bağlı sıcak hava dalgalarındaki sıklık ve nem miktarındaki ciddi azalmanın halk sağlık üzerinde istenmeyen etkileri olacaktır. Bu koşullar ilkbahar mevsiminde yağışlı gün sayısının normalin altına düşmesine yol açacak ve beraberinde tarımsal kuraklığı doğuracaktır. Yaz mevsiminde gerçekleşmesi durumunda ise sahamızdaki dağlarda (Murat Dağı, Şaphane Dağı, Burgaz Dağı...) orman yangını riskinin artmasına neden olacaktır. Kütahya ve Uşak illeri için sıcaklıklardaki artış ve yağıştaki azalma sonucu oluşabilecek bu olumsuz durumlar için şimdiden planlamaların yapılması ve eylem planlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

İklim değişikliği ile ilgili birçok çalışmada tek bir model kullanılmış olup bizim önerimiz iklim değişikliği modelleri çalışılırken üç farklı modelin kullanılması uygun olacaktır. Bu durumda daha öngörülebilir bir iklim değişikliği senaryoları oluşturulması beklenmektedir.

Katkı Belirtme

Meteorolojik verilerin temininde yardımlarından ve önerilerinden dolayı Met. Uzmanı Mesut Demircan'a ve Müh. Yusuf Çalık'a teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Acar, D. (2005). Bursa'da Şehirleşmenin Yağış ve Sıcaklık Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Fizikî Coğrafya) Anabilim Dalı, Ankara.
- Akçakaya, A., Sümer, U.M., Demircan, M., Demir, Ö., Atay, H., Eskioğlu, O. Gürkan, H., Yazıcı, B., Kocatürk, A., Şensoy, S., Bölük, E., Arabacı, H., Acar, Y., Ekici, M., Yağan, S. ve Çukurçayır, F. (2015). Yeni Senaryolar İle Türkiye İklim Projeksiyonları ve İklim Değişikliği, TR2015-CC. Ankara: Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü.
- Aydın, O.ve Çiçek, İ. (2013). Ege Bölgesi'nde Yağışın Mekânsal Dağılımı, Coğrafi Bilimler Dergisi 11 (2), 101-120. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000145
- Demircan, M. (2022). İklim, İklim Değişikliği ve Su İlişkisi. Küresel İklim Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Yayınları, Araştırma-İnceleme Dizisi No. 15, ISBN 978-605-73812-8-6, 47-84.
- Demircan, M. (2023). Iğdır İklim Değişikliği Kapsamında Iğdır İçin Uyum Önerileri (Ed. Aydın T. ve diğ.). Doğal ve Beşeri İlimler Açısından Iğdır-II. Ankara: Detay Yayıncılık. 29-58.
- Demircan, M. Alan, İ. ve Şensoy, S. (2011). Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanarak Sıcaklık Haritalarının Çözünürlüğünün Artırılması. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 13. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 18-22. Ankara.
- Dindar, E., Demircan, M, Keskinden, N. (2024). Bursa İl'inde İklim Değişikliğinin Olası Etkilerinin Belirlenmesi. Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 29 (2), 595-606. <https://doi.org/10.17482/uumfd.1494864>
- Doğru, B. ve Güngöroğlu, C. (2022). Farklı Meteorolojik İstasyonlara Ait Yağış Değerlerinin Haritalanmasında Etkenliğin Arttırılmasına Dair Bir Uygulama, Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemleri Dergisi, 4 (1), 15-22. <https://doi.org/10.56130/tucbis.943613>
- Dönmez, Y. (2014). Kütahya Ovası ve Çevresinin Coğrafi Özellikleri. Türk Coğrafya Dergisi, (26), 34-47.
- Eyinc, A. (2007). Küresel İklim Değişiklikleri ve Türkiye İklimi Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, Sivas.
- Gürkan, H., Arabacı, H., Demircan, M., Eskioğlu, O., Şensoy, S. ve Yazıcı, B. (2016). GFDL-ESM2M Modeli Temelinde RCP4.5 ve RCP8.5 Senaryolarına Göre Türkiye İçin Sıcaklık ve Yağış Projeksiyonları. Coğrafi Bilimler Dergisi, 14 (2), 77-88. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000174
- IPCC, (2024). 2027 IPCC Kısa Ömürlü İklim Zorlayıcılarına İlişkin Envanter Metodoloji Raporu (2024), <https://www.ipcc.ch/report/methodology-report-on-short-lived-climate-forcers/>.
- Karbuz, İ. (2015). Kütahya'nın İklimsel Özellikleri. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 17 (1), 416-428. DOI :10.16992/ASOS.825
- Koç, E.M. (2011). İklim Değişikliğinin Tarıma Olası Etkilerinin Wofost Bitki İklim Modeli İle Araştırılması (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sabancı, S. (2012). Alanya ve Manavgat'ın İklim Özellikleri (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.
- Özav, L. ve Kara, H. (1998). Cumhuriyetin 75. Yılında Uşak, Uşak Valiliği, 36-42.
- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22 (1). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/77436>
- Yıldırım, M. U., Demircan, M., Özdemir, F. A., Sarhan, E. O. (2016). İklim Değişikliğinin Haşhaş (Papaver somniferum L.) Üretim Alanlarına Etkisi. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 25(ÖZEL SAYI-2), 289-295. <https://doi.org/10.21566/tarbitderg.284303>

Analysis of future effects of climate change in Kütahya and Uşak provinces with climate scenarios

Aykut KAYA ve Selahattin POLAT

Extended Abstract

In this study, research was conducted on the temperature and precipitation scenarios of Kütahya and Uşak provinces between 2023-2098. HadGEM2-ES, MPI-ESM-MR and GFDL-ESM2M global climate models were used to investigate climate change over the next 75 years using two different types of optimistic RCP4.5 and pessimistic RCP8.5 scenarios. Annual average temperature and annual total precipitation distribution graphs, anomalies and amounts of Kütahya and Uşak provinces were obtained.

The annual average temperature value of Kütahya city center between 1960-2023 is 10.8 °C. According to the RCP 4.5 optimistic scenario, the temperature anomaly change of Kütahya field is expected to increase by 0.7 ° C. According to the RCP 8.5 pessimistic scenario, the temperature anomaly change is predicted to be an increase of 3.8°C. By the end of the century, the temperature value of the Kütahya provincial center is predicted to be 11.5°C according to the RCP4.5 scenario and 14.6°C according to the RCP 8.5 scenario, and the annual average temperature values for the Kütahya provincial center are predicted to be between 11.5°C and 14.6°C according to both scenarios. The annual average temperature value of the Uşak provincial center between 1960-2023 is 12.6°C. According to the RCP 4.5 optimistic scenario, the temperature anomaly change in the Uşak area is predicted to be an increase of 0.7°C. According to the RCP 8.5 pessimistic scenario, the temperature anomaly change is predicted to be an increase of 4.1°C. At the end of the century, the temperature value of Uşak city center is predicted to be 13.3°C according to the RCP4.5 scenario and 16.7°C according to the RCP 8.5 scenario, and the annual average temperature values for Kütahya city center are predicted to be between 13.3°C and 16.7°C according to both scenarios. The annual total precipitation amount of Kütahya city center between 1960-2023 is 570.9 mm. According to the optimistic RCP 4.5 scenario, the annual total precipitation anomaly change in Kütahya field is predicted to decrease by very little 5%. According to the pessimistic RCP 8.5 scenario, the annual total precipitation anomaly change is predicted to decrease by 20%. At the end of the century, the annual total precipitation value of Kütahya city center is predicted to be 542.4 mm according to the RCP4.5 scenario and 456.7 mm according to the RCP 8.5 scenario, and the annual total precipitation amount for Kütahya city center is predicted to be between 456.7 mm and 542.4 mm according to both scenarios.

The annual total precipitation amount of Uşak city center between 1960-2023 is 556.9 mm. According to the RCP 4.5 optimistic scenario, the annual total precipitation anomaly change in the Uşak area is predicted to decrease by very little 5%. According to the RCP 8.5 pessimistic scenario, the annual total precipitation anomaly change is predicted to decrease by 22%. At the end of the century, the annual total precipitation value of Uşak city center is expected to be 529.1 mm according to the RCP4.5 scenario and 434.1 mm according to the RCP 8.5 scenario, and the annual total precipitation for Uşak city center is expected to be between 434.1 mm and 529.1 mm according to both scenarios. When the increase in annual average temperature and the decrease in annual total precipitation are evaluated together, it is predicted that serious evaporation will occur and dry periods may occur, making it essential to take precautions especially in the agricultural and water sectors.

When the climate classifications are examined, both provinces are classified as the transition zone between steppe and humid regions according to De Martonne, steppe climate according to Köppen, semi-arid climate according to Erinç. According to the Thornthwaite classification, Kütahya experiences a moderate water deficit during the summer, characteristic of regions with moderately continental climates, whereas in Uşak, the summer water deficit is very strong, resembling oceanic conditions. Considering the projected increase in summer temperatures, higher evaporation rates, decreased precipitation, and increased water demand, drought is expected to emerge as a highly critical issue. It is obvious that significant evaporation will occur in dams and streams. In both provinces, the rainiest season is winter, the driest season is summer and the hottest season is summer. The annual average temperature increase and the decrease in the annual total precipitation will make themselves felt more severely in the summer season.

In some years, the increases in the annual total precipitation will show themselves in the form of orographic precipitation that leaves large amounts in a narrow area for a short time, especially in the transition from spring to summer and from summer to autumn, and natural disasters such as urban floods, hail and lightning strikes that will occur due to abnormal precipitation due to climate change may create negative conditions. In Kütahya and Uşak provinces, water management, agriculture, urbanization and infrastructure planning must be developed in accordance with these conditions. Temperature increases are projected to cause a substantial decline in humidity levels during heatwaves, which, in turn, will heighten the risk of forest fires in the mountainous regions of the study area. Making plans and developing action plans for these negative situations that may occur as a result of the increase in temperatures and decrease in precipitation in Kütahya and Uşak provinces has become one of

the most important issues that we all need to take seriously. According to these results, it is seen that some important measures should be taken.